

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆԻ
ԶՅՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՏԱՐԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ
ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԱՅԿԱՍՏ

Զ. 43

9(47.925)
Զ-43

ДНЕВНИК
ЗАКАРИЯ АГУЛЕЦИ

ՉԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ
ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

~~22~~

~~384~~

1298

Տպագրվում է ԽՍՀՄ Գիտությունների Ակադեմիայի Հայկական
Ֆիլիալի նախագահության կարգադրությամբ

Ա.Բ.Ա.ՋԱԲԱՆԻ ՏԵՂ.

Առաջին անգամ հրատարակելով VII դարի վաճառական
Չափարիա Ազուլեցու Որագրության բնագիրը, հարկավոր
ենք համարում այդ մասին տալ հետևյալ տեղեկություն-
ները: Որագրության հեղինակ Չափարիան ծնվել է Ազու-
լիսում՝ 1630 թ., վախճանված պետք է լինի 1691 թ.:

Չափարիա Ազուլեցու թողած գրական ժառանգու-
թյան մասին առաջին անգամ 1862 թ. հիշատակում է
«Ճոռաքաղի» աշխատակից Իսրայել Մամիկոնյանը, վերը մի
քանի քաղվածքներ է բերում Ազուլեցու Որագրությու-
նից: Մեսրոբ Սմբատյանն իր «Նկարագիր Երնջակալ և
չրջակալից նորա» (Տփլիս, 1904 թ., էջ 207—213) աշխատու-
թյան մեջ վոչ միայն հիշատակում է Ազուլեցու Որագրու-
թյունը, այլև քաղվածներ է անում այդ աշխատությու-
նից:

Չափարիա Ազուլեցու Որագրության տպագրության
առաջին փորձը վերոշ կրճատումներով սրանից 40 տարի
առաջ արել է «Մշակ» լրագրի խմբագիր Ալեքսանդր Քալան-
թարը, ինչպես այս մասին հիշում են Լեոն իր «Հայկա-
կան տպագրություն» Ա. հատորում (Թիֆլիս, էջ 295) և
ապա Յե. Լալայանը՝ 1904 թ., իր «Գողթն» աշխատության
առաջարանում: Վերջինիս ասելով՝ Չափարիա Ազուլեցու
«ղավտարը» արդեն տպագրել է ավել Ալեքսանդր Քա-
լանթարը և շուտով լույս կընծայե (Լալայան. Գողթն,
էջ 27):

Ա. Քալանթարի ձեռնարկած տպագրության փորձն
անհաջող վերջացավ: Տպարանատերը ժամանակին չստա-

471785

Պատ. խմբագիր՝ պրոֆ. Ս. Վ. Տեր-Ավետիսյան

Պատրաստի տպարան. Գլավիտի տպար. Ա. 4003 Հրատ. 1.

Պատվեր № 181. Տիրած 1000.

նալով իրեն հասանելիք գումարը, Որագրութեան տպագրած թերթերը փթով ծախել ե տվել իրրև թուղթ: Կորըստից ազատվել ե միայն «Դավտարի» ձեռագիրը ե տպագրութեան մի որինակը, վորից ոգտվել էն մի շարք անձնավորութուններ:

Հայաստանի խորհրդայնացումից հետո, Ալեքսանդր Քալանթարի ժառանգ Լևոն Քալանթարը Չաքարիայի ձեռագիրը հանձնել ե Լուսժողովոմասին: Այդ ձեռագիրը վրան վոչ մի համար չունի: Սա ութածալ մի անկազմ տետր ե (դավթար), վոր բաղկացած ե յեղել 98 թերթից: Ձեռագիրը գրված ե 1664—1691 թ. Ազուլիսում: Գրութունը միասյուն ե, շղագիր, գրված Ազուլեցու ձեռքով: Որագրութեան վերջը կան ուրիշ ձեռքով արած հավելագրութուններ, վորոնք նույնպես մեջ ենք բերում:

Չաքարիա Ազուլեցու «դավտարը» բովանդակութեան կողմից կարելի յե բաժանել յերեք մասի. իր գործի սկզբում (1—23 եջ) Ազուլեցից դնում ե վաճառականական նպատակով իր անցած ճանապարհների ուղեշարութունը, կայարանների միմյանցին ունեցած հեռավորութունը՝ հաշվելով «միլ»-երով ե «աղաջ»-ներով: «Դավտարի» յերկրորդ հիմնական մասը բռնում ե ճանապարհորդական հիշատակարանը կամ որագրութունը (28—97 եջ), ուր 1647 թ. սկսած մինչև 1681 թ., ժամանակագրական կարգով, հայոց սոմարի տարեթվերով Չաքարիան գրանցում ե իր «դավթարի» առաջին մասում հիշած առևտրական ուղիներով կատարած ճանապարհորդութունների ժամանակ տեղի ունեցած դեպքերը: «Դավտարի» վերջին վեցերորդ մասը (97—98 եջ) բռնում ե Քրդունց ընտանիքի ժամանակագրութունը:

Ազուլեցու Որագրութունը գրված ե ժամանակի հայ վաճառականների խոսակցական լեզվով, վորը մի խառնուրդ ե գրաբարի ե Ջուզայի բարբառի չուրահատուկ արտասանութեամբ ե ուղղագրութեամբ, ե վորը տպագրութեան ժամանակ անփոփոխ ե պահվել: Այս հանգամանքը բարձ-

րացնում ե Ազուլեցու «դավտարի» նշանակութունը լեզվաբանական ուսումնասիրութեան տեսակետից: Բայց Չաքարիա Ազուլեցու գործի հիմնական արժանիքն այն ե, վոր նա մի հազվագյուտ ե գնահատելի աղբյուր ե վոչ միայն ժէ դարի հայ առևտրական կապիտալի պատմութեան համար, այլև կարևոր ե նաև այն տեսակետից, վոր հեղինակն իր մտածելակերպով ե գաղափարախոսութեամբ մեր առաջ պատկերացնում ե ժէ դարի հայ հասարակութեան վորոշ խավը:

Ազուլեցի վաճառական Քրդունց Աղամիրի վորդի Չաքարիան սկսած 1646 թ. մարտի 5-ից, յերբ նա առաջին անգամ առևտրական գործով դուրս ե գնում Ազուլիսից, սկսելով իր որագրութունը, իրեն նպատակ ե դնում՝ «ուր որ գնամ, թէ գիւղ ե թէ քաղաք մտանիցեմ ե կամ թէ դատիկ արարիցեմ, կամ թէ նշանաւոր բան կամ թէ օր հանդիբեցէ, գրիցեմ»:

Չոկ վաճառականը, յուղայեցի հայ խոջայի նման վտուքի տակ տալով Իրանի, Տաճկաստանի, Ինչպես ե Արևմտայան Յեվրոպայի շուկաները ե այդ բոլորը զարմանալի մանրամասնութեամբ գրանցելով իր «դավտարում»՝ հնարավորութուն ե տալիս մեր ժամանակի մասնագետին պատմական, տնտեսական, լեզվական ե նույնիսկ աղգապրական հարցերի ուսումնասիրութունների համար: Չպետք ե մոռանալ, վոր ժէ դարը պատմական աղբյուրների ուսումնասիրութեան տեսակետից դեռ շատ աղքատ ե ե մոռացված, թեև հարուստ ե հետաքրքրական հնարավորութունների ե նյութերի առատութեամբ, վորոնց շարքին ե պատկանում, անշուշտ, Չաքարիա Ազուլեցու վերին աստիճանի հետաքրքիր Որագրութունը: Ինքը հեղինակն գգում ե իր գործի կարևորութունը, ուստի ամենայն իրավունքով իր «դավտարի» մասին գրում ե. «գարցչալ ով սիրելի եխպայրք, թեպետ գործս անշահայ, ապա շատ շահավոր է իմացողի»:

Գնահատելով Չաքարիա Ազուլեցու Որագրութեան

կարեւորութիւնը ժիշդարի մեր պատմութեան մի շարք հարցերի լուսարանելու խնդրում՝ Գիտութիւնների Ակադեմիայի Հայկական Ֆիլիալը, կամենալով կորստից ազատել այս յեղակի գործն ու մատչելի դարձնել գիտական շրջաններին, առաջին անգամ հրատարակում է Որագրութեան բնագիրը՝ նշութի դասավորման մեջ վորոշ տեղափոխութիւն մտցնելով: Ուղեգրութիւնների բաժնում նշութի տեղափոխելու կարիք չի յեղել: Ընտանեկան ժամանակագրութիւնը կազմելիս Չաքարիան նախ տալիս է իր յեղորձ՝ Սիմոնի ընտանիքի, ապա յուր ընտանիքի և վերջն էլ Քրդունց գերդաստանի ժամանակագրութիւնը: Այս հրատարակութեան ժամանակ նախ հիշված է Քրդունց գերդաստանը, ապա մեծ յեղբայր Սիմոնի ընտանիքը և վերջն էլ Չաքարիայի գերդաստանը: Բուն Որագրութիւնը Չաքարիայի ձեռագրում խառն պատկեր ունի. մենք նշութը դասավորել ենք ժամանակագրական կարգով. հետին թվով հեղինակի առաջին հերթին արած լրացումները նշանակված են մի աստղանիշով, իսկ յերկրորդ հերթին՝ յերկու աստղանիշով: «Դավտարի» ամբողջ նշութը բաժանած է պարագրաֆների, վորոնց դիմաց լուսանցքում նշած են ձեռագրի համապատասխան եջերը: Ընթերցողներին դյուրութիւն տալու համար հրատարակութեանը կցել ենք համառոտ բառացուցակ, հատուկ և աշխարհագրական անունների ցանկ:

ԶԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ
ՈՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Դարցեալ. ով սիրելի եկապարք,
թեպետ գրածս անշահ այ, ապայ
շատ շահավոր է իմացողի»:

Զախարիա Ազուլեցի:

[Առաջին բաժին. ՈՒՂԵԶԱՓՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ]

§ 1 2r¹⁾

. որդիս. նախ՝ Նիկողոս երկրորդն՝ տէր Մելքոնն, երրորդն՝ Ալէքսանն. ունէր դստէրս հանգուցեալ. Աստուած ողորմի: Դարցեալ Աղամիր և իւր կողակից Սալգուլն ծնաւ ք որդի, երիս դստերս. նախ՝ որդին Շմաւոն, երկրորդն փոքր՝ Չաքարիայ, դստերքըն՝ նախ՝ Խանումն, երկրորդն՝ Փարիխանն, երրորդն՝ Չարիֆն. ունէր որդիս հանգուցեալ. Աստուած ողորմի:

Դարցեալ ես Չաքարիայ հարց ու փորցելով իմացայ իմ հայր Աղամիրէն, մայր Սալգուլէն, որ թվին ուխումն ես անարժան Չաքարիայ որ մօրէ ծնայ սուրբ Գէորգի կիրակի օրն, կես օրէն յետն:

Դարցեալ կամիլն Աստուծոյ եկեալ հասաք մինչի ողզ յամն. կամեցաք կամիլն Աստծոյ ուսանել վաճառականություն:

Ռղզ յամի մարտի ամսոյն ե, աղուհացից առաջի շարթոյն ուրբաթ օրն ես անարժան Չաքարիա, որ իմ հօր, իմ մօր, իմ եխպօր հրամանաւ և իմ յօժար կամովս այսօր Ազուլաց դուրս էլայ յետ իմ հօրեխպօրորդի պարոն Նիկողոսին յետ, մին բէռն ապրիլմով գնացի դէբի Ըզմիր. դարցեալ մին բէռն ապրիլուս այլլի Նիկողոսին ունէր:

Դարցեալ ես Չաքարիա կամէցայ, ուր որ գնամ կամիլ Աստուծոյ, թէ գիւղ, թէ քաղաք, թէ ավեր ճանապարհ, ուր և հանդիբիցէ, զատիկ կամ վարդավառ կամ սուրբ խաչ կամ ջրաւրհնիք²⁾ արարիցեմ || կամ

2v

¹⁾ Յերեսի գլխին՝ A հավելագրությունն ուրիշ ձեռագրերով, անշուշտ շատ հետո դրված: Ձեռագրի առաջին թերթը (1r ու 1v) չկա, բնկած է:

²⁾ Ձեռագրում՝ ջրաւրհիք:

Թէ ինչ գլուղ կամ քաղաք մտանիցեմ կամ թէ էլ ունիցեմ, գրեցեմ: Դարցեալ կամ ինչ կամ մանձիւն հարցանելով անուէնն՝ ոչ թէ մին մարդ, գ կամ գ մարդ կուհարցնեմ անուէնն՝ կամ քանի աղաջ կայ կամ չկայ կամ մին աղաջ յետ կամ թէ առաջ, ոչ թէ չափելով իմացայ, այլ իմաստուն մարդիկ հարցանելով: Ոչ թէ մին անգամ գնալով այս գրեցի. ողգ յամի Ագուլաց գուրս գնացի մինչև Ռեծգ յամն շուռջ գալով, գնալով, հարցանելով գրեցի ըստուքն: **Գ**, գ թղթի վերայ գրած էի, ոմն ըստուք, ոմն սխար: Ապա Ռեծգ յամին կամիլն Աստուծոյ բէրի, նորոյգէցի այսմ գավտարս: Դարցեալ ես անարժան Չաքարիայ, ուր և իցէ, էթէ գլուղ, էթէ քաղաք, էթէ ծով, էթէ ցամաք, մինչև ես գնացի ոչ, ահանատէս չէլայ, գրէցի ոչ. գերայ իմ գնացած, տէսած տէզն գրեցի, անտէսն ոչ գրեցի: Այս շափրս բավական իցէ:

Դարցեալ, ով սիրելի եխպայրք, թէպետ գրածս անշահ այ, ապայ շատ շահավոր է իմացողի: Դարցեալ երես անկեալ պաղատանօք աղաչեմ գձեզ, ով որ հանդիրիք սմայ կարդալով կամ լսելով՝ տաք ողորմի, ծիծաղելով, յիմար, տգէտ է և յիշելով, վարցն ուղիղ Աստուծոյ դուք առնիցէք, ավուր դատաստանին յիշեալ իցէք:

Դարցեալ, այս մանձիւնէրս որ գրած եմ, ոմն սնաթ է գրած, ոմն աղած: Մին աղած ճանապարհն ուղտն Բ սնաթ գնայ. Բ սնաթէն ճանապարհն ուղտով՝ մին աղած ճանապարհ է: Սէսխանէն մին աղած ճանապարհն մին սնաթէն կու գնայ: Թէ ուղտ, թէ ձի այս գրածէս ոչ թէ կամաց գնայ կամ վռազ. դարարով: Այսպէս իմացայ. գերայ սնաթ կէր մօտս. ինչ տեղ որ սնաթ չկէր, աղած եմ գրած այս դարարովս, կամ մին մանձիւն մին սնաթ յետ կամ առաջ, կամ մին աղած յետ կամ առաջ: Դարցեալ կայ որ Բ կամ գ գէղ

3r

անց ա կացել, ապա խաղած է, գերայ ինչ խաղի մեջ որ կայ գրած, այն մին մանձիւ է: Այս ինչ մանձիւ որ գրած է, ուղտի մանձիւնի այ, ձիու չէ: Դարցեալ, ինչ քաղաքի անվան գլխի օ կայ գրած, այն քաղաք է. թէ բերթ, թէ դասարայ, գլխին օ նշան կայ գրած. այս և նշանն: Դարցեալ ինչ տեղ որ այս նշանովս ||| գ խաղ կայ գրած, այն տեղն առհտար կամ բաջի կամ գուժրուկչի կայ նստած. այս է: ¹⁾

Անուէն Աստուծոյ. առջի մանձիւն այս է. Ագուլաց մինչև Սանաղու կարմուէնն՝ մին աղած: Սանաղու մինչև Ագատու Դէն՝ մին աղած: Աստի մինչև Էջիքն՝ մին աղած: Որ էլաւ գ աղած, մանձիւ 1: 1.

Աստի մինչև Լէհրամ՝ գ աղած. թէ բարցր գնա Դաուլարազարն՝ գ աղած: 2.

Աստի մինչև Նախջիվան՝ գ աղած: 3.

Աստի մինչև Դարարազն՝ գ աղած: 4.

Աստի մինչև Շարուր, մեծ գետն անց կենայ, գ աղած: 5.

Աստի մինչև Սադարաք՝ գ աղած: 6.

Աստի մինչև Վէտի՝ գ աղած: 7.

Աստի մինչև Գառնու գէտն անց կենայ, գ աղած: 8.

Աստի մինչև Երևան բէրզն՝ Բ աղած: 9.

Աստի մինչև սուրբ Էջմիածին՝ գ աղած: 10.

Աստի մինչև Դարասուն՝ Բ աղած: 11.

Աստի մինչև Շահրիար՝ գ աղած: 12.

Աստի մինչև Աղձաղալի Դարասու գէտն՝ գ աղած: 13.

Աստի մինչև Թիլի բուււնն՝ գ աղած: 14.

Աստի մինչև Սօգութլար կամ Գէրսու գէտն՝ գ աղած: 15.

Աստի մինչև Երաստղն անց կենայ, գնայ կաղըզվան՝ գ աղած: 16.

3v

4r

¹⁾ Հաջորդում են B, C ու D հափխագրութեանն որ ինչ ձեռագրերով:

Աստի որ դաս, թէ բանդոփն դաս, մին Օրթայ
ուլումն անց կու կէնան ջուրն. թէ որ բանդոփն չգան,
բ անգամ Երաստղն անց կենայ, ապայ գայ Օրթայ
ուլումն անց կենայ. աղաջ գ: 17.

Աստի դաս, Բաշ ուլումն անց կէնայ, գնայ Զառայ-
խանի գարիվերն անց կենայ, վեր գայ, աղաջ գ: 18.

Աստի գնայ, Մէջիթլու անցկենայ, գնայ Ղարա- 4v
քիլիսէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալի-ճակոակ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գոմաձոր՝ աղաջ Է:

Աստի գնայ, Զօբան-քօրփին անց կէնայ, գնա ժա-
քարադ՝ աղաջ Բ:

Աստի գնայ Հասան - դալէն՝ մին աղաջ: Աստի գնայ
Զօգան-դարէն կամ գնայ Բուլամաջն՝ աղաջ գ:

Աստի գնայ մինչի Դաւա - բօլու՝ աղաջ մին: Աստի
գնայ մինչի Ասգուում՝ աղաջ կէս կամ թէ մին աղաջ:

Աստի մինչի Իլիջէն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Զնիդ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի գնայ, Զալալ - օղլու կարմուշն անց-
կէնայ, գնայ Աշ-դալէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղզլ - բանդն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Աղ - դօղանն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
Զօվուշ - քօյի՝ աղաջ մին: 5r

Աստի մինչի գնայ Օթլու - բէլն անց կէնայ, գնայ
Լօռի՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Սօքմանն՝ աղաջ Է:

Աստի մինչի Կրմբակ կարմուշն անց կէնայ,
աղաջ Է:

Աստի մինչի Մարթաքլու՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
Ղուրդ - բէկն՝ աղաջ մին:

Աստի գնայ Թիքմի բէլն անց կենայ, գէտի վրայ
իջնու, աղաջ գ:

Աստի վէր կենայ, գէտոփն գնայ, ժք անգամ գէտն
անց կէնայ այս կուս, այն կուս, ապա գնայ Զաղա-
փայ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ախշահր - օվասի ի գէղն քրդանոց՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Շահնայ - չիմանի՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարայբայիրն՝ աղաջ գ: 5v

Աստի գնայ Բակթէնդրանն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի
Զօվուշօղլի մազարն՝ աղաջ մին:

Աստի գնայ ժօղուշ - Փէլուզն աղաջ Բ: Աստի մինչի
Զաթալ ջուրն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Ղաղի - քորփին, ջուրն անց կենայ.
աղաջ Բ: Աստի մինչի Ալբուզ՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Ալբուզու բէլն անցկենայ, գնայ Զար-
խի գէղն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Թողաթ՝ աղաջ Բ:

Աստի որ գնայ Լզմիր՝ Բօզօխու վրայ, այս է.
Թողաթու մինչի բէլն անց կենայ, գնայ Թախտա-
բադ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դավաջի - խանի, ձոր այ, աղաջ Է:

Աստի մինչի Սուլու - սարէն՝ աղաջ գ: 6r

Աստի մինչի Գօլն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի ժանդուի
գէտն անց կենայ, աղաջ մին:

Աստի մինչի Ղարադզն՝ աղաջ Է:

Աստի մինչի Իմբայխօն՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի
ժազիլու - դաշն՝ աղաջ Բ:

Աստի մինչի Օղան՝ աղաջ Բ: Աստի մինչի ձորի
գ աչկէ կարմուշն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Սարուլարն՝ աղաջ գ: Աստի մինչի
Ղարա - սուշն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Օղրակլարն՝ աղաջ գ. ոմն¹⁾ Ղուիլար
կասին:

¹⁾ Զեռագրում ումն:

Աստի մինչի թափալու - քոյի՛ գ աղաջ: Աստի մինչի
Ղաւրգ - բաշն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Ղարա - դուրազն՝ աղաջ ք: Աստի մին- 6v
չի բէլն անց կենայ, գնայ Մուճուռն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Բասի - քորփու ծգ աչկէ կարմուռն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Բազրկանու՛ աղաջ գ:

Աստի մինչի Չըղնաղլ՛ աղաջ գ:

Աստի մինչի Աջի - սուռն կամ աղպիւրն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դուզլաղի բէլն՝ աղաջ մին: Աստի
մինչի Չոփլարն՝ աղաջ Ե:

Աստի մինչի Ուզնլու՛ աղաջ գ:

Աստի մինչի Աղսախ - դաղին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Չվլիկն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի
Մաղարեն, ոմն թոփաջ կասին, աղաջ Ե:

Աստի մինչի Ուզուռն - սուռ, ոմն Ղարասուռ կասի, 7r
աղաջ գ:

Աստի մինչի Չալղուքլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժարուս - դամն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Չարզազն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի

Բօլավղին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Մուրմանխայ, ոմն Սլէյման - քոյի
կասին, աղաջ գ:

Աստի մինչի Չվլիգի մին աչկէ կարմուռն՝ աղաջ
ք: Աստի մինչի Ղարա - հիսարն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Գօլն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի Բալ -
Մահմուզն՝ աղաջ մին:

Աստի մինչի Գուռնայու աղպիւրն՝ աղաջ գ:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ Չօուռմ -
խանի՛ աղաջ Ե:

Աստի գնայ, Փանասուռ գնան անց կենայ, աղաջ ք: 7v

Աստի մինչի Ղարախլալն՝ աղաջ ք:

Աստի գնայ Ղուշաղի տակի մին աչկէ կարմուռն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Ինայ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժաղլու - բօղազի քօռ ախպիւրներն՝
աղաջ գ:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ մեծ գեան
անց կենայ, գնայ գեղն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալաշահրն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Չաղացներն գ գետ կայ, անց կենայ
գնայ Չաղացանին՝ աղաջ է:

Աստի մինչի Մարթու կարմուռն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դրղութն՝ աղաջ Ե:

Աստի մինչի Նիֆու վերի գէշիկն՝ աղաջ գ. գերայ 8r
գ անգամ գէտն անց կու կէնայ, գնայ վերի գէշիկն՝

աղաջ գ:

Աստի մինչի չինարի ծառի տակի հորերն՝ աղաջ ք:

Աստի գնայ, բէլն անց կենայ, գնայ Փօնղար -
բաշին՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Իգմիր քաղաքն վայելուջ՝ աղաջ մին:

Որ էլաւ թողաթու մինչի Իգմիր ուղտի մանձիլ
խա, որ կանի աղաջ մին 6, կք:

Դարցեալ յամի ոճէ սեփտեմբէրի ծքումն որ Կս
Աղամիրի որդի Չաքարիայ Իգմիրումն Աստուծով մտայ

Ֆալամիկի նազի Մարքանդ Լիօուր. Աստուած առաջ-
նորդի, գնաք Վենետիկ քաղաք, որ է աննաման:

Այս է մինն, որ կայ գրված. թէ կամիս գիտել, թէ
միլն որչափ է, մին միլ ու կէսն մին աղաջ հասար կա-
նէն. այս զարարովս է:

Դարցեալ Իգմիրէն չուրի Վենետիկ, որ կանի ուրճ
միլ այ. դարէն այս է:

Իգմիրէն չուրի Մանջախ - բուռունն ծք միլ այ: Աս-
տի մինչի Ղարայ - բուռունն՝ Իք միլ այ: Աստի մինչի

Մուռթու - բուռունն՝ գճի միլ այ:

Աստի մինչի Չանթու աղէն... միլ այ: Աստի մինչի 8v

Թօփրուզի դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Տօպրայ-
Վենատիկի դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Ղազրու
դարէն ... միլ այ: Աստի մինչի Վենատիկին բողազի
դարէն, որ է Մալամուկ ... միլ այ: Աստի մինչի
Վենայտիկ ... միլ այ:¹⁾

Դարցեալ Վենատիկեն որ դարադան գնացի Յօլան-
գիայ, որ է Ամսրդամ, այս է քաղաքն ու մանձիլն ու
աղաջն: Դարցեալ այս մանձիլներս ձիու մանձիլ այ,
զերայ որ չափարի պէս կքշեն, մին սհաթէն ճանա-
պարհն մին աղաջ է: Այս է առաջի մանձիլն. մին՝ անուն
Մեստրայ՝ մին աղաջ:

Աստի մինչի Տարավիզ՝ աղաջ գ: Աստի մինչի Փօն-
սօլայ՝ աղաջ գ: Ամէն քաղաք այ: Մանձիլ Բ:

Աստի մինչի բողազի Բ. բէրթն՝ աղաջ գ. զերայ
Փօնսօլայ որ դուրս գաս, մինչի Բ բէրթն գետն ի վեր
կու դայ: Այս գետս Պատվու գետն այ: Բ. բէրթէն
չուրի Ըսպէտելօթօ քաղաքն՝ աղաջ գ, մանձիլ գ: Այս
քաղաքս եփրայդօլին երկիրն է: Վենէտիկցու հողէն
դուրս ելանք:

Աստի մինչի Տրենթայ քաղաքն՝ աղաջ գ: Այս
դունադումս Լիկօրնու ճանապարհ կու ջոկվի: Դար-
ցեալ աստի մինչի բողազի տախտակէ կարմունջն՝ կըշ-
տին քաղաք, անուն Լաւիս, մանձիլ գ, աղաջ Ե:

Աստի մինչի միուս տախտակէ²⁾ կարմունջն՝ բողա-
զին կշտին քաղաք մեծ, անուն Բուլղան, մանձիլ Ե,
աղաջ Բ:

Աստի մինչի մեծ քաղաք, անուն Լճուզայ, աղաջ

1) Ձեռագրում այս հատվածի մեջ միևերի քանակը ցույց տվող
թվանշաններ չկան, հեղինակը բառերի արանքում տեղ է թողել,
վոր հետո ավելացնի, այնպես դատարկ էլ մնացել է:

2) Ձեռագրում՝ տախտակ:

գ: Մինչի այս քաղաքս Ե փէտայկարմունջ կայ: Այս
քաղաքէս մինչի¹⁾ Բայսարընդարաւն՝ աղաջ գ, ման-
ձիլ գ:

Աստի մինչի Ըշտէրսըն քաղաք, աստի մինչի սարի
տակն, աստի մինչի Ըշտօնօ քաղաք՝ աղաջ Բ: Ման-
ձիլ Է:

Աստի մինչի Ըսպրուկ մեծ քաղաք, աստի մինչի
Սէէֆել գէղն՝ աղաջ Բ: Մանձիլ Բ:

Աստի մինչի Միթէբօլթ, դասարայ է, աստի մինչի
Ամրգն գէղն՝ աղաջ Է: Մանձիլ Բ:

Աստի մինչի Սօնգայ քաղաք, աստի մինչի Տենք-
լինայ գէղն՝ աղաջ Բ: Մանձիլ Ճ:

Աստի մինչի Լանցպերկ քաղաք, աստի մինչի Ան-
գուստ քաղաք է մեծ, անման, աղաջ Բ: Մանձիլ Ճա:

Աստի մինչի Դունըվերթ քաղաք, աստի մինչի
Էրբմարք գեղն, աղաջ Բ: Մանձիլ Ճբ:

Աստի մինչի Էթիմն, դասարայ է, աստի մինչի
Կինիկսօֆն, գեղ այ, աղաջ Բ: Մանձիլ Ճգ:

Աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի մին բէրթ,
աստի մինչի Կիսլինգն, գէղ այ, աղաջ Բ: Մանձիլ Ճգ:
Ամէն ձոր այ, խաղողի իքան:

Աստի մինչի Հափ բէրթն, աստի մինչի Սիմրիկ գե-
ղն՝ աղաջ Բ: Մանձիլ Ճե: Այս ամէն իքի այ խաղողի:

Աստի մինչի մին բէրթն բարաթ, աստի մինչի
մին բէրթ, անունն Բիսիսօն, աստի մինչի մին բէրթ,
աստի մինչի Նիգրկ գէղն՝ աղաջ Բ: Մանձիլ Ճգ:

Աստի մինչի Միգլբօրկ քաղաք, առջևն մեծ գետ
այ գնում. այս գետս գնում այ Ամսրդամ. ձորեր այ,
իքանանի է. աստի մինչի մին դասայբայ, անուն

10r

1) Ձեռագրում՝ միևիլ:

Օրբբօրկ, աստի կարաւզհաւզն քաղաք. կէսն ն է, կէսն ալեր է, աստի մինչի Բօպաւզն քաղաք՝ աղաջ է: Մանձիլ ծէ:

Աստի մինչի մեծ քաղաք, անուենն Ֆոանգֆօթ, մեծ գետ քաղաքի միջոցն գնում. ես կողմ, են կողմ դուզան բաղար. այս գետս գնում այ Ամսրղամ, որ ջրոցն ք օրեն կու գնայ Ամսրղամ. աստի մինչի մին բէրթ, անուենն կինիկիսղէն՝ աղաջ ք: Մանձիլ ծք:

Աստի մինչի կամբի, բէրթ, աստի մինչի Լիմբօրք քաղաք, աստի մինչի մին ջվլիկ՝ աղաջ ք: Մանձիլ ծք:

Աստի մինչի մին բէրթ, աստի մինչի Բարգուշ գէղն՝ աղաջ ք. Մանձիլ Ի:

Աստի մինչի մին ջվլիկն՝ աղաջ ք: Մանձիլ Իա: Այս դունաղուս ք, ք քաղաք կայ, հեռու կմնայ:

Աստի մինչի մին բէրթ, մեծ գետն առջևն գնում. 10v թէ մարդ, թէ ձի գամով անց կացանք են կողմն, ի քաղաքն կուլինայ. այս գետիս վերայ գամի այ շինած. գամուն միջուցն ջաղացանի բանի չարխով. աստի մինչի մեծ գետս մին ել անց կու կենայ նավով. աստի մինչի Օղուսբախ գեղն աղաջ է: Մանձիլ Իբ:

Աստի մինչի Տիսիլղօլ քաղաք. մեծ գետն առջևն գնում. աստի մինչի մին բերթ. բէրթի կշտին նավով գետն անցկացաք. աստի մինչի ժուվանղօշտ գեղ՝ աղաջ ք: Մանձիլ Իգ:

Աստի մինչի Լուսմբարկ քաղաք. այս քաղաքս ֆէլամիկին է. գերայ եփրաղօլին երկրէն դուրս էլանք՝ ընգաք Ֆէլամիկի երկիրն. աստի մինչի Չանթայ, աստի մինչի մեծ վանք մանաստիլն, աստի մինչի մեծ գետ ափն, գետն նավով անցկացանք, մտանք ի քաղաքն Ամուրք, աղաջ ք: Մանձիլ Իգ:

Աստի մինչի մեծ գետ ափն. գետն նավով անցկա-

ցաք. աստի մինչի Աոնիմ քաղաք, աստի մինչի Լօնթրայ գէղ՝ աղաջ ք: Մանձիլ Իե:

Աստի մինչի Ամբօթօրթ քաղաք, աստի մինչի Ներդին քաղաք, աստի չուրի Ամսրղամ խայավան այ ջրով, որ նավ կու գնայ, կուգայ. աստի մինչի Մօրն քաղաք, աստի մինչի Ամսրղամ քաղաք, որ է աննման, չկայ սորայ նման. աղաջ ք: Մանձիլ Իգ: Եւ Բրիստոսի փառք յաւիտեանս ամէն: Որ էլաւ վենէտիկէն չուրի Ամսրղամ աղաջ ճղե, մանձիլ Իգ. այս է:

Դարցեալ Ամսրղամու որ գնաս Հաւլօ, մեծ քաղաք է, ք սահաթէն ճանապարհ է. մարդն կու մտնու դայիղն, դայիղն ձի կու քաշէ ջրի վերայ:

Դարցեալ Հաւլօի յետ որ գնաս, Լէյկղայ քաղաք է. ք սահաթէն ճանապարհ է այլվի դայիղով. դայիղն ձի կու քաշէ:

Դարցեալ Լէյկղու որ գաս Ամսրղամ, ք սահաթէն ճանապարհ է. դայիղով գնան ու գան. դայիղն ձի կու քաշէ:

Դարցեալ Ամսրղամու ծովով որ գաս Լիկօրնայ, այս է Լէյկն, այս է քաղաքն, այս է ծովն ու ցամաքն, որ կայ կարգաւ գրած: Ոչ թէ ես իմ կամով գրեցի. ամէն օր քափուղանն կու հարցնէիմ, կու գրեմ. դերայ ք ամիս ծովու վերայ կացայ. այս է:

Դարցեալ այս է: Ամսրղամու ծովով որ գաս Լիկօրնայ, այս է. Ամսրղամու մինչի Յանդուղ քաղաք՝ ք Լէյգ այ, գերայ մին Լէյգն ե տալիանու միլն է: Աստի մինչի Թէսիլ քաղաք՝ ծ Լէյգ այ: Դարցեալ ինչ մեծ մեծ նավ որ կայ, Թէսիլուցն կու բառնան, դերայ Ամսրղամու մինչի Թէսիլն ծովն երես այ, մեծ նավ բարձած գնալ չէ. մանդր նավեր, թէթե նավեր կու գնան. այս է: Դարցեալ Թէսիլու մինչի բողաղն դուրս

ընի, վաստ տէղ այ, դժար. ք սնաթէն ճանապարհ է: Այս բողազէն յետ չուրի Ընկլիզու դարէն՝ 19 լէյգ այ: Դարցեալ Ընգլէթեոին յետ մինչի են գլխի ցամաքն՝ 9 լէյգ այ. զերայ Ամսրղամու մինչևի աստ ցամաքէն հեռանալ չէ. ետոր դէնն ապա ընկաւ օվկէանոսի մեծ ծոփն, որ մինչի Պուռուկալն այլ ցամաք չէ երևիլ ոչինչ: Դարցեալ Ինգլիզու ցամաքէն չուրի Պուռուկալու ք բերդն երևի, 6ձք լէյգ այ: Դարցեալ Պուռուկալոյ չուրի Իսպանիայ ի քաղաքն Կալիս Իգ լէյգ այ, զերայ Թէսիլու Չուր, խորակ վեր կուսին մինչի աստ. այլ դուրս գնալէ տէղ չկայ: Դարցեալ Ժէյգի-դուսի նավերն Կալիս կու բառնան, Կալիս կու դա-դարկացնեն. այլ տեղ չկայ. այս քաղաքս Իսպանոլի այ, մեծ կղզի է:

Դարցեալ Կալիսու մինչի Սանթու բողազն ծք լէյ այ, զերայ բողազն անչափ լին այ, որ մէկ մէկի թօփ չի հասնուլ, մին կողմն Իսպանիայ է, մին կողմն՝ մաղ-րուրն է Ջղայիր: Ամսրղամու որ գաս, Իսպանիայ ձախ կու մնայ, Ջղայիրն աջ կու մնայ:

Դարցեալ Սանթու բողազէն մինչի Մալիկայ քա-ղաքն ծք լէյգ¹⁾ այ. այս այլ Իսպանոլ այ: Դարցեալ Մալիկու մինչի Ալիկանթայ քաղաքն Կ լէյգ այ. այլ Իսպանոլի այ:

Ալիկանթու մինչի ծ լէյգն գ գէրմակ աղէնի կայ, որ աղու զէթուն դուրս կու գայ. այս ել Սպանոլի այ:

Ջերայ այս գ աղէնոց դէսն Իսպանոլի ել երկիր չկայ, Ֆռանգսիսի երկիր այ, ամա հէոու կու մնայ:

Դարցեալ այս աղէնոցս չուրի Լիկորնայ 6ղ լէյգ այ: Դարցեալ Ամսրղամու գալիս առաջ Կուրծք կու երևիլ Դարցեալ Կուրծքու մինչի Լիկորնայ Ե գերմակ աղէնի կայ. ամայ թէ Կուրծք, թէ աղէնին, Ամսրղա-մու գաս Լիկորնայ, ամէնն աջ կողմն կու մնայ. այս է:

1) Ձեռագրու մ լգ:

Որ ելաւ Ամսրղամու մինչի Լիկորնայ ջամն 96ձք լէյգ, որ կանի տալիանու գոբնկ միլ. այս է:

Դարցեալ Լիկորնու որ դուրս ընիս, գաս Իգմիր, այս է. յառաջ Պուրտու Ֆրար կու երևի, յետով Պուրտը Լուսկ, յետով Մուսթը Բրիս,¹⁾ որ սար է: Դարցեալ Մուսթը Բրիս²⁾ մին բարձր սար է, տեսիլք է տեսվել, վասն այն³⁾ Դարցեալ Լիկորնու մինչի Մուսթը Բրիս⁴⁾ 6ի միլ է:

Մուսթը Բրիս⁵⁾ մինչի Ժանար-դաղն 96ղ միլ է: Դարցեալ Ժանար-դաղն է գերմակ սարեր այ ծովի միջում. մեծ սարն Աստուծոյ հրամանաւ սարն այրում է. ծուխն երևի:

Դարցեալ Ժանար-դաղու մինչի Միսինայ ծ միլ այ: Միսինայ մեծ աղայ է, որ պտուտն է6 միլ այ. այս աղէս ել Իսպանոլի այ:

Դարցեալ Միսինու բողազն որ դուրս ընիս, մինչի⁶⁾ Մուսթու բուռուսն⁷⁾ Ե6ձ միլ այ:

Դարձեալ Հալար գնացողն Մուսթը-բուռուսումն կու ջովկի, գնայ դէպի աջ կողմն, գնայ Հալար:

Դարցեալ Մուսթու-բուռուս մինչի Չուխայ-աղէն 13ր լ միլ այ:

Չուխայ-աղին մինչի Սաղգն 96ի միլ այ. Սաղգն աղայ է:

Սաղգին մինչի Ղարա-բուռուսն Կ միլ այ: Ղարա-բուռուսին մինչի Սանջաղ-բուռուսն Իք միլ այ: Դարցեալ Սանջաղ-բուռուսին մինչի Իգմիր ծք միլ այ:

Դարցեալ Լիկորնու որ գաս Իգմիրն, Պուրտու Ֆրար, Պուրտու Լուսկ ձախ կու մնայ, Մուսթը Բրիս⁸⁾ աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Ժանար-դաղն աղէնոփն

8521

5877

~~5877~~

~~5877~~

- 1) 2) 3) 8) Ձեռագրու մ՝ Կս:
- 3) " վայն:
- 5) " Կսի:
- 6) " միջի:
- 7) " բուռն:

ամէն աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Միսինայ աջ կողմն կու մնայ Իզմիր եկողին: Դարցեալ Իզմիր եկողին Մունթը - բուռունն ձախ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Չուխայ - աղէն աղայ է, կամ ձախ կու մնայ, կամ աջ: Դարցեալ Իզմիր եկողին Սաղոն աջ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Իզմիր եկողին Միտիլէ ձախ կողմն կու մնայ: Դարցեալ Լեկոբնայ որ դաս Իզմիր, որ էլա ջամն ոգնձ միլ ալ: Որ Ամսրգամու չուբի Իզմիր որ կանի ջամն տալիանու միլ գոքնի միլ, որ է 4870 միլ, այս է: Միլն ք աղաջ է: Դարցեալ որ ցամաքով գնացի, ձովով եկի, այս է:

Դարցեալ Իզմիրէն որ դաս Բուրսա, այս է ման- 13v

ձիլնեբն: Իզմիրէն դաս Մանասիայ:

Աստի Բալամուղն:

Աստի Բաշքալամայ:

Աստի Դուռու - գոլչուկն:

Աստի Մանդահօր:

Աստի Սուսըղբի:

Աստի Ուլուբաղ:

Աստի Թախտալու:

Աստի Բուրսայ: 1)

Դարցեալ Բուրսու մինչի Մօղանիայ՝ աղաջ ք: Մօ- 14r
ղանիայ կու մտնեն նալ, գնան Ըստամբուլ:

Դարցեալ Թողաթու որ ջոկեն, գնան Ըստամբուլ, այս է:

Թողաթու դաս մինչի Դոյ - բաշին՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Թուրխալ՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Չանգալու բեին՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Այնա - բաղար՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Ամասեայ՝ աղաջ ք:

1) Հաջորդում է E հավելագրութունն ուրիշ ձեռագրագրով:

Աստի մինչի Մարզվան - օլասի, ի գէղն ժողուրդ- քոյի՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Հաջի - քոյի՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դիրաքլու - բելի՝ աղաջ մին: Աստի 14v

մինչի Օսմանջուգի կարմունջն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Սարմաշուղ - դայէն կամ Հաջի - Համ- գէն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դալու - դարվազի գետն անց կենայ՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Քաֆար - բելի՝ աղաջ մին: Աստի մին- չի Թօսիայ՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Ինքոյի՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դարա - ջօրանն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Չարքաղլարն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Համամլուի բողազն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի Բայնդըլու՝ աղաջ ք:

Աստի գնայ, բելն անց կենայ, գնայ Գառաղայ՝ աղաջ ք:

Աստի գնաս... - բելի, 1) անց կենայ, գնայ Չաղա- 15r
գօլի՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Պօլիայ՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դագրման - դարասի՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Մտուլու՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Չովուշ - քոյի՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Թօրբաշիլարն՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Դարախշիլարն՝ աղաջ ք:

Աստի գնայ, բելն անց կենայ, գնայ Գէլիայ կար- մունջն անց կենայ, գնայ Գէլիայ՝ աղաջ ք: Բուրսու ճանապարհն աստ կու ջոկվին:

Աստի մինչի Սարունչին՝ աղաջ ք:

1) Ձեռագրում գնաս բառից հետո մի բառի տեղ է թողած, այնպես դատարկ էլ մնացել է:

Աստի մինչի Լզմիտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գայգայ-բիզ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարթալն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ուսկուզարն՝ աղաջ գ:

Աստի նստի նավ, ք սնաթէն գնայ Լստամբուլ
Թողաթու մինչի Լստամբուլ, որ կանի ջամն և ման-
ձիլ. այս է:

Դարցեալ Գեվիայ որ ջոկեն, գնան Բուրսայ, այս
է մանձիլն: Գեվիու գաս Մայքայչիլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Այարջին՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժէգի-շահրն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Քաստանայլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Բուրսայ՝ աղաջ գ:

Դարցեալ Բօլիու որ ջոկէն, խանդակին ճանապար- 16r
հոյն գնան Լստամբուլ, այս է մանձիլն. Բօլիու գաս
.....¹⁾

Դարցեալ Օսմանջուկեն որ ջոկէս, գաս Դալու-քի-
րաղին վերայ. Օսմանջուկէն գաս Համամլու՝ աղաջ գ:
Աստի գաս գարավիլի տակի գեղն՝ աղաջ գ: Աստի
գաս Դալու-քիրաղին զարշուի գեղն՝ աղաջ գ: Աստի
գաս Ամասիայ՝ աղաջ գ. գերայ Դիրաքու-բելն չտես-
նուն:

Դարցեալ Չիման-բելու ճանապարհն այս է, որ 16v
Օթլու-բելումն կու ջոկեն. Օթլու-բելեն մինչի Չա-
մուլու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ գետի կարմուռնն անց կենայ,
աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ չիմանն, բելի գլուխն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Օլուխլու-Փունդարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարայ-Ժաղուբի գետի կարմուռնն
անցկենայ՝ աղաջ գ:

1) Հաջորդում են F, G հավելագրութուններն ուրիշ ձեռն-
ցարկով:

15v

Աստի մինչի բողազն, հայի գեղ կայ, հետու է,
աղաջ գ:

Աստի մինչի Աղ-շահր-օվասի, ի գեղն քրդանոց՝
աղաջ գ. այս է: Ընկաւ մեկն ճանապարհն:

Դարցեալ թէ որ ձորոյն գնան, այս է: Քրդանոցէն
գաս Ղօլայ-հիսար՝ աղաջ գ. ամայ բանդեր այ: Աստի
գաս Հաջի-Մուրադի բերդն՝ աղաջ գ: Աստի գաս Մուր-
դասինու տակն՝ աղաջ գ:

Աստի գաս, բիյն անց կենան, գան Չօլուշ-օղլի 17r
մազարն՝ աղաջ Ե. այս է: Ընկաւ ձորն Թողանլու:

Երեանայ գնաս Ղարսու վերայ, որ գնայ Առգոււմ,
այս է: Յառաջ Երեանայ գնայ մինչի Եղվարթ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Բաշ-ապարան, աղաջ գ:

Աստի մինչի Ալանգաղի սարի կուշտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի մեծ գետին վերայ Ղարսու՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Ղարսու բերթն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Գումբէթն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դօշ-դայէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Քօրօղլու բերթի կուշտն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Խարարա գեղին կուշտն գետին վրայ՝ 17v
աղաջ գ:

Աստի մինչի Ժաքարազ կամ Հասան-դալեն՝ ա-
ղաջ գ:

Աստի մինչի Չօգան-դարէն կամ Բուլամաջն՝
աղաջ գ:

Աստի մինչի Առգոււմ՝ աղաջ գ:

Դարցեալ Ագուլաց դուրս ընիս, որ գնաս Լսպհան,
այս է մանձիլներն:

Ագուլաց մինչի Երաստղն անց կենայ, աղաջ մէկ:
Աստի մինչի Պգտիկ Իրու՝ աղաջ մէկ:

Աստի մինչի Հազրա-մէջիթն՝ աղաջ մին: Աստի
մինչի Լիլաւ՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Հաջիլարն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի
Մեծ Իրու՝ աղաջ ք:

Աստի մինչի Գիվրու սարի գլուխն՝ աղաջ մէկ:

Աստի մինչի Մուժուժար՝ աղաջ ք:

18r

Աստի մինչի Սառ՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Թար-
վեզու մեծ կարմունջն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի Թար-
վեզ՝ աղաջ մէկ:

Դարցեալ Թարվեզու որ գնաս Ըսպհան, առաջի
մանձիլն այս է: Թարվեզու մինչի Վասմինջ՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Շիբլու քարվանսարէն՝ աղաջ ք: Աստի
մինչի¹⁾ Հաջի-աղէն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Դիվիթլարն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Թուրքմանն՝ աղաջ գ:

Աստի մինչի Միանայ՝ գ:²⁾

Աստի մինչի Ղափլանթու՝ աղաջ մին: Աստի մինչի
Սարչամն՝ աղաջ ե:

Աստի մինչի Նէքպայ . . . ³⁾

18v

Աստի մինչի Զանդուն՝ աղաջ . . . Աստի մինչի
Շահու քարվանսարէն՝ աղաջ . . . Աստի մինչի Ղարայ-
բուլաղն, որ է Սուլթանիայ, ամա քաղաքն հեռու
այ . . .

Աստի մինչի Յիայ:

Աստի մինչի Ղոռայփասին:

Աստի մինչի Խիարայ:

Աստի մինչի Սակղավայ:

Աստի մինչի Արասանկն . . . Աստի մինչի Հջիբն:

Աստի մինչի Դանգն:

Աստի մինչի Սավայ:

Աստի մինչի Զաֆարաղ:

19r

Աստի մինչի Ղում:

1) Ձեռագրում միջի:

2) Հասկացվում է աղաջ գ:

3) Ձեռագրում աղաջները նշանակելու համար տեղ է թողած,
այնպես դատարկ էլ մնացել է:

Աստի մինչի Ղասում:

Աստի մինչի Սինսին:

Աստի մինչի Քաշան:

Աստի մինչի Ղօհոու:

Աստի մինչի Աղա - Քամալն:

Աստի մինչի Մուչայխաու:

Աստի մինչի Գաղ:

Աստի մինչի Ըսպհան:

Դարցեալ Քաշանայ որ գնաս, Նաթանձու վերայ 19v
գնաս Ըսպհան, այս է մանձիլն: Քաշանայ մինչի...¹⁾

21r

... կու գնան. կայ որ գնալ չեն:

Ջուղայու մինչի Ղաուղա - բաղարն՝ մին աղաջ: Աս-
տի մինչի Նախջիվան քաղաք՝ գ աղաջ. ըռահտար
կայ: 4:

Նախջիվանայ մինչի Գողչի - ղալասի մինարէն՝
մին աղաջ: Աստի մինչի Ղարաբաղի քարվանսարէն՝
ք աղաջ: 3:

Ղարաբաղէն մինչի Ղարաբաղի ջուրն ու գօլն՝ ք
աղաջ: Աստի մինչի Շարուր Խալիֆայ - քանդին՝ մին
աղաջ: 3:

Խալիֆու - քանդէն գետն անց կենայ, գնայ Նորայ-
շինիկու գեղն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Քօռ - բուլաղն՝
ք աղաջ: Աստի մինչի Սաղարաղ՝ մին աղաջ: 3||:

Սաղարաքու մինչի Բոունն՝ կէս աղաջ: Աստի մին-
չի Գումբաղի Ղրխ - այաղն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի
Ղենարն՝ մին աղաջ: 2||:

Ղենարէն մինչի Վեթու գետն՝ մին աղաջ: Աստի
մինչի Աղ - բոունն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Դվին՝
մին աղաջ, կամ Արղաշէր: Աջ գնաս, Դվին է, ձախ
գնաս, Արղաշէր այ, որ է Թօփրայ - ղալէն: 3:

1) Հաջորդում են H, I հավելագրութիւններն ուրիշ ձեռ-
ագրով: Ձեռագրի 20-րդ թերթը (20r ու 20v) ընկած է:

Դվինու մինչի Գառնու գեան՝ կես աղաջ: Աստի մինչի Աղ-ժօխուչի գլուխն՝ մին աղաջ: Աստի մինչի Երևան՝ մին աղաջ:

Թարվեզու մինչի Զուղայ՝ ծք աղաջ:

Զուղու մինչի Երևան՝ իա աղաջ:

40:

1126 դեկտեմբերի ծք ումն Թարվեզու կս Աքուլեցի մղզախի Աղամիրի որդի Զաքարէս գնացի Մարաղայ: Մարաղու խան էր Աղայ-խանի տղայ Յուսէնդուլի-խան: Այս խանս Աղիլբէջանայ վէզիր Միրզայ-Իբրահիմի աղջիկն է առած կին: Այս երկիրս մուղազամ շատ ել այ, շատ լաւ երկիր, բարեկի: Այս երկրումս լաւ բրինձ կնի, որ Հնդստանու բրինձին յօքում կանի, որ չուրի Ըսպհան կու տանին արմազան: Լաւ բամբակ, շատ չամիչ, շատ դօշաբ, շատ անթիւ թութուն դուս կու գայ այս երկրիս: Այս երկրիս ելն կու գնայ Սահանդ-դադի: Սահանդու գ գետ այ գալիս այս երկիրս, որ ամէն գետ Երասպինանէ սհալ պակաս է: Թարվեզու որ դուս կու վինիս, դէպ յարաւ գնաս: Գնալով շրջի, գայ յարեվիլ Մարաղայ: Ծոփն աջ կողմն կու մնայ: Մեծ ծով այ, ծովի միջումն մեծ սար կայ: Այս ծովիս շուրն շոր այ, ձուկն չկայ մէջն: Ծովի քնարն այնչափ ջիմջիմայ է, ջագան, սասուղ, որ մարդ կարիլ չէ ծովին մօտանալ: Թարվեզու թէ այս երկիրնեբս¹⁾ խասիլ կու բերէն, ամէն Մարաղու երկրումն կու գործէն: Այս ծովիս մէկ կողմն Ուրմի այ, մէկ կողմն Թարվեզու Մարաղայ է: Այս ծովիս մեծութիւն այնպէս այ, որ մին ձիաւոր ծ օր անջախ պտուտ գայ: Ահայ մանձիլ գրեցի. այս է:

Թարվեզու մինչի Ըսսուվան գեղն՝ մին աղաջ: Այս գեղս ձախ կու մնայ: Տէղս ըռահտար կայ: Աստի մինչի Մարգարու՝ մին աղաջ. դասարայ²⁾ է: 2:

Սարղարու³⁾ մինչի Ըսստամարատ՝ գ աղաջ: Ըսս-

1) Զեռագրում՝ եկիրնեբս:

2) " դասար:

3) " Սարղարու:

21v

22r

տամայրադ սսեղն այս է, որ Ըսստամ-խանն տէղս ամարաթ է շինած, կու գայ տէղս ավ: Լավ չիման այ: Տէղս ըռահտար կայ: 3:

Աստի մինչի Քահրիզն՝ մին աղաջ: Տէղս ք ճանապարհ կու բաժանէ. մինն աջ կու գնայ Գովգան, ձախ կու գնայ Տուխուրղան: Աստի մինչի Գովգան՝ ք աղաջ. դասարայ է: 3:

Գովգանու մինչի Աժղահայ-դարասի՝ կէս աղաջ: Շատ ձոր այ, ք կողմն քար. հարամբանոց տեղ այ: Աստի մինչի Սանխան՝ ք աղաջ ու կէս. դասարայ է: 6:

Սանխանու մինչի կշտի գեան, մին աչկէ կարմունջըն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Դարայ-բուռունլարն՝ մին աղաջ: Աստ է սինօռն: Մինչի աստ Թարվեզու խանի երկիրն այ: Աստի վայր՝ Մարաղու խանին է: Տէղս Մարաղու խանին ըռահտար կայ:

Դարայ-բուռունլարին մինչի Ալլոյի գեղն՝ աղաջ ք: Աստի մինչի Սուրմազատ գեղն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Ըսսաթն՝ աղաջ մին: Աստի մինչի Մարաղայ՝ աղաջ մին: Այս Ըսսաթս այս է, որ մին մեծ թափայ է, քար: Քարն ձակել են, մտել մէջն, մաղարայ, օթախնի շինած յին ժամանակաց: Ոմն Ֆուանգի վանք կասին, ոմն թագաւորի ամարաթ կասին. Աստուած գիտէ:

Թարվեզու մինչի Մարաղայ քաղաքն՝ ջամն ծք աղաջ ու կէս:

Դարցեալ Ըսստամարատու կշտին Քահրիզին մինչի Տուխուրղան՝ ք աղաջ: Տուխուրղան մեծ դասարայ է. կ տուն հայ կայ, մին լաւ եկեղեցին ունին: Լաւ տէղ այ. շատ թութուն դուս կուգայ: Ես Տուխուրղան Թարվեզու խանին այ:

Տուխուրղանու մինչի կշտի մեծ գեան, ք աչկէ կարմունջն՝ կէս աղաջ: Աստի մինչի Սօմայ, հայի գեղն՝ ք աղաջ: Այս գեղիս կշտին մեծ գետ ունի, ք

22v

աչկէ կարմունջ ունի: Սօմայու մինչի Մարաղայ՝ գ
աղաջ:

Տուխուրղանու կու գայ Սուրմաղատ գեղն, կու
խասնի ճանապարհն: Տուխուրղանու վերայ գնաս Մա-
րաղայ, ճանապարհն սարայ, դար ու դուս. Գօլգանու
վերայ՝ դուզ այ. Բ աղաջ ավել սնալ է:

Դարցեալ Թարվեղու որ գաս Սարվարու, Սարղա- 23r
րու որ գաս Ըսստամարատ, թէ Մամաղան, թէ Սոս-
տրով-շայ, թէ Ուսկու, այս գ գեղս ամէն ձախ կու
մնայ: Այս է, որ հս Աքուլեցի Զաքարէս գրեցի:

§ 2 Յամի ՌԴԶ մարտի ամսոյն Ե- ումն Ազուլիս որ ես 41r
 Բրդունց Աղամիրի որդի Չաքարիայ այսօր Ազուլաց
 դուս գնացի, որ հոգին սուրբ Աստուած առաջնորդէ,
 որ ուր որ գնամք, թէ գիւղ և էթէ քաղաք թէ մտա-
 նիցեմ, կամ թէ զատիկ արարիցեմ, կամ թէ նշանաւոր
 բան կամ թէ օր հանդիւրիցէ, գրիցեմ. պատճառն այս
 է. որ ով որ հարցնէ, սուրբ հոգին տացէ պատասխանին.
 այս է, որ կայ, յառջևն գրած է:¹⁾

§ 3 Յամի ռղզ մարտի ամսոյն Ե ումն Ազուլաց ես 41v
 Չաքարիայ այսօր դուրս ելայ Աստուծով: Սուրբ հոգին
 Աստուած առաջնորդե:

Յամի ռղզ մարտի ծգումն ես Չաքարիայ այսօր
 եկի Երևան Աստուծով:

Յամի ռղզ ապրիլ գումն Երևանայ այսօր ես Չա-
 քարիայ դուս ելայ Աստուծով:

Յամի ռղզ ապրիլի ծըումն Գոմաձոր ես Չաքա-
 րիայ զատիկ արարի Աստուծով:

Յամի ռղզ ապրիլի իաումն այսօր ես Չաքարիայ
 որ մտայ ի քաղաքն Առզուում, գումբուկչին էր Պետ-
 րոս չալարին:

Յամի ռղզ մայիս իգումն որ Առզուումայ դուս
 ելայ Աստուծով:

Յամի ռղզ մայիս իէումն Աշղալումն որ համբար-
 ձում արարի Աստուծով:

Յամի ռղզ յունիս ծգումն այսօր եկի Թողաթ Աս-
 տուծով:

Յամի ռղզ յունիս իաումն որ Թողաթու դուրս
 ելայ Աստուծով:

1) Հաջորդում է S հավելագրությունն ուրիշ ձեռագրերով:

Յամի ողգ յուլիս իեռնն վարդավառ Նիֆ արարի 42r
Աստուծով:

Յամի ողգ յուլիս լուսն այսօր Իզմիր մտայ Աս-
տուծով:

Յամի ողգ օգոստոսի գուսն որ Իզմիրէն դուրս եկի
Աստուծով:

Յամի ողգ օգոստոսի ժեռնն այսօր եկի Բուրսա
Աստուծով:

Յամի ողգ սեփտեմբերի ծբռնն սուրբ խաչ Բուր-
սայ արարի Աստուծով:

Յամի ողգ նոյմբերի ծռնն Բուրսու դուրս ելայ
Աստուծով:

Յամի ողգ նոյմբերի ծառնն եկի Մօղանայ, մը-
տայ նալ Աստուծով:

Յամի ողգ նոյմբերի իզռնն որ եկի Լստամբօլ
Աստուծով:

Յամի ողգ դէքտեմբերի իքռնն ես Զաքարիայ որ
Ղրաւրհնեաց բարեկենդան Լստամբօլ արարի Աստու-
ծով:

Յամի ՌՂԷ յունվարի գ, օրն եչրթ, որ ես Զաքա- 42v
րիայ Ղրաւրհնիք Լստամբօլ արարի Աստուծով:

Փետրվարի ծգռնն Լստամբօլ բուն բարեկենդան
արարի ես Զաքարիայ:

Ապրիլ բռնն Լստամբօլ ես Զաքարիայ զատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս ծառնն Լստամբօլ ես Զաքարիայ համբար-
ձում արարի Աստուծով:

Յուլիս փռնն Լստամբօլ ես Զաքարիայ վարդավառ
արարի Աստուծով:

Օգոստոս ծգռնն Լստամբօլ ես Զաքարիայ աստուա-
ծածին արարի Աստուծով:

Սեփտեմբերի ծեռնն Լստամբօլ ես Զաքարիայ
սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Հոքտեմբերի ծեռնն Լստամբօլ ի թագաւորութեան
սուլթան Իրրահիմին, որ ժէնգիչարին, ըսպահին կռի-
տվին Լստամբօլու միջռնն, շատ մարդ կոտորեցաւ
ըսպահունանէ. այս պատճառէս,

* որ ուզում ին, թէ թագաւորն
սպանին, թէ զուլի ուլուֆայ չէ տալիս.
զերայ ըսպահին թագաւորն ուզում էն,
ժէնգիչարին թագաւորն ուզում չէր: Վասն 43r
այս պատճառէս շատ արիւնհեղու թիւն արա-
բին Լստամբօլու միջռնն: Ախր վերջն
սուլթան Իրրահիմ թագաւորն խելիցին,
իւր մեծ որդին թախտ նստուցին՝ անունն
սուլթան Մահամադ: Սուլթան Իրրահիմն էր
խե տարու. սուլթան Մահամադն որ թախտ
նստալ Լստամբօլ, սայ էր ք տարեկան:

** ԹՎԻՆ ՈՂԷՈՒՄՆ ՈՆ ԹԷ մին օրի էր կռիվն, այլ մինչի ի օր աղմուկ կէր քաղաքումն: Ապայ թագաւորն խէղդեցին, աղէն նստաւ թագաւոր՝ անունն սուլթան Մահամադ: Այս սուլթան Մահամադս շատ երկիր առաւ, թէ Գրիտն, թէ Կամենից: Սայ այնչափ կռիւ տվեց, թէ իւր սակարին, թէ այլ թագաւորաց մարդ սպանվեց, որ ծովի ավազին համարք ունի, սորայ ջառված մարդին համար չունի: Մնաց մինչի թվին ՌԵՎՐՈՒՄՆ օսմանցու ճարն կտրեց, բերին սուլթան Մահամադ հալս արին, դրին դաֆազում. սորայ ախպէրն, որ է անունն Սլէման, սայ դրին թագաւոր. որ ֆրանկն մինչի Սօֆիայ առաւ: Ահայ թագաւորն սուլթան Սլէյման այ, սուլթան Մահամադ դափազում:

Յամի ՌՂԸ յունվարի գումն Ըստամբօլ ես Զաքա 43v
 րիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:
 Փետրվարի գումն Ըստամբօլ ես Զաքարիայ բուն
 բարեկենդան արարի Աստուծով:
 Մարտի իեռումն Ըստամբօլ ես Զաքարիայ գատիկ
 արարի Աստուծով:
 Ապրիլ ժըռումն Ըստամբօլու ես Զաքարիայ որ դուրս
 եկի Աստուծով:
 Մայիս գումն Հաջիհամդումն ես Զաքարիայ համ-
 բարձում արարի Աստուծով:
 Մայիս ժգումն եկի Թողաթ Աստուծով:
 Մայիս ժըռումն Թողաթու դուրս ելաք Աստուծով:
 Մայիս լումն եկի Առգում. ժգ օր կացաք:
 Յունիս ժառումն որ Առգումայ դուրս եկի Աստուծով:
 Յունիս իեռումն Ղարսու վերայ եկի Երևան:
 Յամի ողը յունիս իեռումն Երևանայ ես Զաքարիայ 44r
 դուրս եկի Աստուծով:
 Յունիս լումն ես Զաքարիայ եկի Ագուլիս Աստու-
 ծով:
 Յուլիս մէկումն Ագուլիս ես Զաքարիայ վարդա-
 վառ արարի Աստուծով:
 Օգոստոս մէկումն Ագուլաց ես Զաքարիայ որ դուրս
 ելայ:
 Օգոստոսի գումն ես Զաքարիայ եկի Թարվեղ Ար-
 գանուն հետ:
 Օգոստոսի ծումն Թարվեղու դուրս ելայ Աստուծով:
 Օգոստոսի ժգումն Հաջիհամդումն ես Զաքարիայ սս-
 տվածածին արարի:

Սեփական բերի ծեռնն եւ Չաքարիայ որ եկի Ըսպհան
քաղաք Աստուծով:

Նոյմբերի ծգունն եւ Չաքարիայ որ Ըսպհանայ
դուրս եկի Աստուծով:

Նոյմբերի ծքունն եկի Քաշան:

Նոյմբերի իեռնն Քաշանայ դուրս եկի:

Դէքտեմբերի ծքունն եկի Թարվեզ Աստուծով:

Դէքտեմբերի իեռնն Թարվեզու դուրս եկի:

Դեքտեմբերի իթունն բարեկենդան Պզտիկ Իրու
արարի Աստուծով:

Դէքտեմբերի չունն եկի Ագուլիս Արզանուն յետ:

Յամի ՌՂԹ յունվարի զունն Ագուլիս եւ Չաքա- 44
րիայ ջրաբնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի իգունն Ագուլիս եւ Չաքարիայ բուն
բարեկենդան արարի:

Մարտի մէկունն Ագուլաց եւ Չաքարիայ դուրս
ելայ Աստուծով յետ Արզանուն:

Ապրիլի ծգունն եւ Չաքարիայ եկի Ազդուս Աս-
տուծով:

Ապրիլ ծգունն Ազդուս եւ Չաքարիայ զատիկ
արարի Աստուծով:

Մայիս իգունն Ազդուս եւ Չաքարիայ համբար-
ձում արարի Աստուծով:

Յունիս իունն Ազդուսայ եւ Չաքարիայ որ դուրս
ելայ Արզանուն յետ:

Յուլիս ծունն եկինք Թողաթ. ք որ կացինք Աստու-
ծով:

Յուլիս իաունն Թուրխալ եւ Չաքարիայ վարդա-
վառ արարի Աստուծով:

Յուլիսի իթունն հասանք Չանգալու բէն: Գալ գի-
շերն բուրսցի Թայիր չալարին ջոկվեցաւ, թէ գնայ
Սարուջայ, վերայ տվին, Քոռ ախպիւրներունն սպանե-
ցին. քիչ մի գատ տարան:

Յամի ողթ օգոստոսի ծգունն եւ Չաքարիայ եկի 45
Ըստամբոլ:

Օգոստոսի ծքունն Ըստամբոլ եւ Չաքարիայ աստ-
ուածածին արարի Աստուծով:

Սեփտեմբերի ժեռումն Ըստամբոլ եւ Չաքարիայ սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Դեքտեմբերի ըռումն Ըստամբոլ եւ Չաքարիայ սուրբ Յակոբին բարեկենդան արարի Աստուծով:

Դեքտեմբերի իթումն Ըստամբոլ եւ Չաքարիայ, որ ջրաւրհնեաց բարեկենդան արարի Աստուծով:¹⁾

§ 4 Յամի ՌՃ յունվարի զռումն Ըստամբոլ եւ Չաքարիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի փռումն Ըստամբոլ եւ Չաքարիայ բուն բարեկենդան արարի Աստուծով:

Մարտի ժգումն Ըստամբոլու եւ Չաքարիայ որ յեւ Արզանուն դուրս եկինք Աստուծով:

Մարտի չումն Բայնդըլու եւ Չաքարիայ որ զատիկ արարի Աստուծով:

Ապրիլ ժգումն եւ Չաքարիայ որ եկինք Թողաթ Աստուծով:

Ապրիլ իթումն որ Թողաթու դուրս եկի եւ Չաքարիայ Աստուծով:

Մայիս քումն Աղչահր-օվասի եւ Չաքարիայ համբարձում արարի:

Մայիս ժգումն եւ Չաքարիայ որ եկի Աստուծով:

Մայիս իէումն եւ Չաքարիայ որ Աստուծայ դուրս եկի:

Յունիս ժեռումն եւ Չաքարիայ եկի Երևան Ղարսու վերայ:

Յունիս զումն Երևան եւ Չաքարիայ վարդավառ արարի Աստուծով:

Յունիս քումն Երևանայ եւ Չաքարիայ դուրս ելայ Աստուծով:

Յունիս ժքումն եւ Չաքարիայ որ եկի Թվլիս, զառախանէն Թվլիս Ըստամբոլան էր: Չառարին էր խօջայ Բէհրուզ:

Յամի սն օգոստոս ժառումն որ Թվլիս մեծ սէլ եկաւ: 46r

1) Հաջորդում է Դ հավելագրութիւնն ուրիշ ձեռագրաբով:

Օգոստոս ժեռմնն ես Չաքարիայ աստուածածին թղթիս արարի Աստուծով:

Օգոստոս իռնմն թղթիսու ես Չաքարիայ դուրս եկի Աստուծով:

Սեփտեմբերի եռնմն ես Չաքարիայ Արզանուն յեա եկի Ազուլիս:

Սեփտեմբերի ծգռնմն սուրբ խաչ Ազուլիս արարի Աստուծով:

Հոքտեմբերի գռնմն Ազուլաց ես Չաքարիայ դուրս ելայ Աստուծով:

Հոքտեմբերի էռնմն ես Չաքարիայ եկի թարվեղ, թէ ես Չաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնն թարվեղ այն տարին էր, որ թարվեղու խանն էր Դալու Ալիզուլիխան էր, որ Սիմոնին շատ ազատ էր տված վասն հաւատի կողմանէ. Աստուած փրկեաց:

Հոքտեմբերի իռնմն ես Չաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնի հրամանաւ որ թարվեղու դուրս եկի:

Նոյմբերի եռնմն ես Չաքարիայ եկի Երևան. դերայ եխպայր Սիմոն պարտք էր տված Լալայբէկի աղայ ուզրաշի Ալանվերդի բէկին: Եկի Երևան, փող շտվեց: Սիմոն եկաւ Երևան, ես դուրս եկի:

Դէքտեմբերի իեռնմն ես Չաքարիայ եկի Ազուլիս Աստուծով:

Յամի ՌՃԱ յունվարի գռնմն Ազուլիս ես Չաքարիայ ջրաւրհնիք արարի Աստուծով: 46v

Մարտի մէկ Ազուլիս ես Չաքարիայ բուն բարեկենդան արարի Աստուծով:

Մարտի եռնմն ես Չաքարիայ որ Ազուլաց դուրս ելայ Աստուծով:

Մարտի ջռնմն ես Չաքարիայ որ այսօր եկի թարվեղ Աստուծով:

Ապրիլ ծգռնմն ես Չաքարիայ որ թարվեղու դուրս ելայ Աստուծով:

Ապրիլ ժեռնմն ես Չաքարիայ որ եկի Ազուլիս Աստուծով:

Ապրիլ ծըռնմն ես Չաքարիայ Ազուլիս որ զատիկ արարի Աստուծով:

§ 5 թղթին ռեա մայիսի գռնմն Ազուլիս այսօր ես Չաքարիայ իմ հօրեխպօր որդի տէր Մելքումին հետ գնացի Տաթևու անապատն ուխտ: Այս անապատիս հայրն էր Արիստակէս վարդապետն Տատէվացի: 1101: ibid.

§ 6 Մայիս իեռնմն Ազուլիս ես Չաքարիայ համբարն ձում արարի: ibid.

Յուլիս մէկնմն Ազուլիս ես Չաքարիայ որ դուրս ելայ Աստուծով:

Յուլիս եռնմն ես Չաքարիայ որ եկի թարվեղ Աստուծով:

Յուլիս իաննմն ես Չաքարիայ որ թարվեղու դուրս ելայ Աստուծով:

Յուլիս իեռնմն ես Չաքարիայ եկի Ազուլիս վարդապառ կիրակի օրն:

Օգոստոսի թուին Ագուլաց եւ Չաքարիայ դուրս ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժբուին եւ Չաքարիայ եկի Երևան Աստուծով:

Օգոստոսի ժգուին եւ Չաքարիայ Երևանայ դուրս ելայ Աստուծով:

§ 7 Յամի աճա օգոստոսի ժեռուին եւ Չաքարիա աստուածաժածին Աղջաղալուին արարի Աստուծով: 47r

Օգոստոսի իառուին եւ Չաքարիայ որ եկի Առզոռւմ Աստուծով:

Սեփանբէրի ժթուին եւ Չաքարիայ շատ ջուճիաթով գնացինք Առզոռւմայ վանքն ուխտ:

Հօքտեմբերի ժբուին եւ Չաքարիայ Առզոռւմայ դուս եկի:

Նոյմբերի մէկուին եւ Չաքարիայ եկի Երևան Աստուծով:

§ 8 Յամի աճառուին նոյմբէրի մէկուին եւ Չաքարիայ ibid. Առզոռւմայ եկի Երևան, թէ իմ հայր Աղամիրն Ագուլաց եկած Երևան, թէ գնում եմ Երուսաղէմ. գնաց Երուսաղէմ: Դարցիալ յամի աճք հունիս շուին որ իմ հայր Աղամիրն Երուսաղեմայ եկաւ Ագուլիս:

§ 9 Նոյմբերի եռուին եւ Չաքարիայ Երևանայ դուրս ibid. եկի:

Նոյմբերի քուին եւ Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աստուծով:

Նոյմբերի ժգուին եւ Չաքարիա Ագուլաց դուրս ելայ:

Նոյմբերի ժեռուին եւ Չաքարիայ եկի Թարվեղ:

Դէքտեմբերի ժուին եւ Չաքարիայ Թարվեղու դուրս ելայ:

Դէքտեմբերի ժգուին եւ Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աստուծով:

§ 10 Յամի ՌՃԲ յունվարի զուին Ագուլիս ջրաւրհնիք Ագուլիս արարի եւ Չաքարիայ Աստուծով:

Յունվարի ժգուին Ագուլիս եւ Չաքարիայ որ դուրս ելայ:

Փետրվարի ժուին եւ Չաքարիա որ եկի Առզոռւմ Աստուծով:

Փետրվարի իռուին Առզոռւմ եւ Չաքարիայ բուն բարեկենդան արարի:

Ապրիլ ժուին Առզոռւմ եւ Չաքարիայ զատիկ արարի:

Մայիս ժթուին Առզոռւմ եւ Չաքարիայ համբարձում արարի:

Յունիս մէկուին Առզոռւմայ եւ Չաքարիայ որ դուրս ելայ Աստուծով:

Յունիս ժ մէկուին եկի Երևան եւ Չաքարիայ. Սիմոն տեղս էր:

Յունիս ժգուին Երևանայ եւ Չաքարիայ, Սիմոն դուրս էլաք:

Յունիս ժեռուին եւ Չաքարիայ, Սիմոն եկինք Ագուլիս Աստուծով:

§ 11 Յուլիս ժուին Շահաբաս Թագաւորէն Աղայ Լաթիֆ ibid. անուն խաղում եկաւ Ագուլիս, ժգ հայի տղայ, ախչիկ գրեց, ապա ոչ մինն չտարաւ: Աստուծով պրծաւ:

§ 12 Յուլիս ժեռուին Ագուլիս եւ Չաքարիայ վարդայվառ ibid. արարի:

§ 13 Յամի աճք յուլիս իգուին Երևանայ խան էր Լա- 48r լայրէկի տղայ Մահամազդուլի-խանն. Թագաւորի հրամանաւ գինին դաղաղայ ելաւ. այսօր խանիցն դարուղայ եկաւ Հիմաթբէկն, գինուն մուշուղայ տեց:

Ապա զ, է ամիս քաշաւ, վարթարաւ ելաւ Աստուծով:
Օգոստոսի ժգումն Ագուլիս եւ Չաքարիայ աստուածածին արարի:

Սեփանմբերի ժառմն Ագուլիս եւ Չաքարիայ սուրբ խաչ արարի Աստուծով:

Դեքտեմբերի իթումն Ագուլիս եւ Չաքարիայ որ ջրաւրհնաց ըարէկենդան արարի աստուծով:

* Եւ Չաքարիա յին գրոց մէջն տեսայ, որ գրած էր, թէ Գրիգոր Տաթևացուն դաշն որ վարդապետ էլաւ, թվին բնիւզումն եղև: 846:

Յամի ՌՃԳ յունվարի զումն եւ Չաքարիայ ջրաւրհ- 48v
նիք Ագուլիս արարի Աստուծով:

Յունվարի իբումն Ագուլիս եւ Չաքարիայ որ հարսանիք արարի. որ էի ամաց քսանի չորից:

Մարտի իզումն Ագուլիս եւ Չաքարիայ որ դատիկ արարի Աստուծով:

Մայիս բումն Ագուլաց եւ Չաքարիայ դուրս էլայ:

Մայիս զումն Նախշիվան եւ Չաքարիայ համբարձում արարի:

Մայիս քումն եւ Չաքարիայ որ եկի Երևան:

Մայիս իումն որ Ագուլաց շատ ջումիաթ եկին Երևան Մահամադդուլի խանն գանգաղ վասն դարուղին ձեռացն Ուղուրլուրէկին:

Յունիս մէկումն Երևանայ եւ Չաքարիայ դուրս էլայ:

Յունիս եումն եւ Չաքարիայ որ եկի Ագուլիս:

Յունիս իեումն Ագուլիս որ տունն մին մարդ դուս ելան, գնացին Թարվեղ, որ գնան շահն Լալայբէկի տղայ Մահամադդուլի խանին ձեռացն գանգատ: Որ սայ էր Երևանայ խան:

Յամի աճգ հուլիս ժեումն Ագուլիս եւ Չաքարիայ 49r
որ Մասէհինց կիրակոսէն մայա վեր առի Աստուծով:

Օգոստոսի մէկումն եւ Չաքարիայ Ագուլաց դուրս էլայ:

Օգոստոսի բումն Լիլաւ յեաի ժամուն, որն չորեքշաբթի, խաւարեցաւ արեղակն. Յինն նոր ծնունդ. այնպէս խաւարեցաւ, որ աստղն երևեցաւ:

Օգոստոսի զումն եւ Չաքարիայ եկի Թարվեղ:

Սեփտեմբերի գումն ես Չաքարիայ Թարվեզու դուս եկի:

Սեփտեմբերի էունն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս:

Սեփտեմբերի ծղունն Ագուլաց ես Չաքարիայ դուս եկի:

Հոքտեմբերի ծէունն ես Չաքարիայ եկի Առզուում:

Հոքտեմբերի իգունն Առզուումայ ես Չաքարիայ դուս ելայ:

Դեքտեմբերի ծըունն ես Չաքարիայ որ եկի Իզմիր: 1)

§ 14 Յամի ՌՃԴ յունվարի գումն ես Չաքարիայ ջրաւրհ- 49v նիք Իզմիր արարի Աստուծով:

Փետրվարի իեունն Իզմիր ես Չաքարիայ բուն բարեկենդան արարի:

Մարտի գումն ես Չաքարիայ որ Իզմիրէն դուս եկի, որ գնաք Բուրսայ: Հենց որ Իզմիրէն դուրս եկի, սեւաւի ըռաստ եկինք: Շան հալ քաշեցիս Աստուած զմեզ փրկեաց ողողի տանելու:

Մարտի ծըունն ես Չաքարիայ եկի Բուրսայ Աստուծով:

§ 15 Թվին ոճգ մարտի իեունն էջմիածնունն որ Փիլի- 50r պոս կաթուղիկոսն վախճանեցաւ, եղաւ սուրբ Հորփսիմէ եկեղեցին ի կողմն յուսուսային: Սայ էր Կ ամաց: Սորայ փոխարէն աթոռ նստաւ Հակոբ կաթուղիկոսն Չուղայեցի:

§ 16 Ապրիլ քունն ես Չաքարիայ որ Բուրսու դուս եկի: 49v

Ապրիլ ծեունն ես Չաքարիայ զատիկ Դարախչիւրունն արարի: Եսհենց զատիկ մարդ ոչ անէ. զերայ Գեվիու բարցին զատիկ կիրակի օրն, հենց որ տվինք բելն Սարուջայ, թօքմիշ ելան կարաւանի վերայ: Բ մարդ մեռաւ, է, ք մարդի ժարայ տվին:

Մայիս իբունն ես Չաքարիայ եկի Թողաթ Աստուծով:

Մայիս իգունն Թողաթ ես Չաքարիայ համբարձում արարի:

Մայիս լունն ես Չաքարիայ Թողաթու դուրս ելայ Աստուծով: 50r

Յունիս ծղունն ես Չաքարիայ եկի Առզուում Աստուծով:

1) Հայտնի է Ս համեմատութիւնն ուրիշ ձեռագրով:

Յունիս իրումն Ասգուումայ ես Չաքարիայ որ դուրս
ելայ Աստուծով:

Յուլիս իրումն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աստու-
ծով:

Յուլիս իբումն Ագուլիս ես Չաքարիայ վարդավառ
արարի:

Սեփտեմբերի ժբումն Ագուլաց ես Չաքարիայ դուրս
ելայ:

Սեփտեմբերի ժեումն ես Չաքարիայ եկի Թարվեզ
Աստուծով:

Հոքտեմբերի ջումն Թարվեզու ես Չաքարիայ դուրս
ելայ:

Հոքտեմբերի ժաումն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս
Աստուծով:

Հոքտեմբերի ժգումն Ագուլաց ես Չաքարիայ դուրս
ելայ:

Դեքտեմբերի ժթումն ես Չաքարիայ եկի Թողաթ:

§ 17 Յամի ՌՃԵ յունվարի գումն Թողաթ ես Չաքարիայ որ Ղրաւրհնիք արարի Աստուծով:

Փետրվարի ժէումն Թողաթ ես Չաքարիայ բուն բա-
րէկենդան արարի:

Փետրվարի իաումն Թողաթ որ այսօր Սէիդ Ահմադ
փաշէն եկաւ ժբո ձիաւոր յետն, դերայ Ղալալի էր: Շատ
դրամ առաւ քաղաքէն: Մեք քանի բազրկան այսօր
դոխտուկ դուրս ելաք, փախաք, թէ բռնեն ոչ, կամ թէ
փող ուզեն:

Ապրիլի եումն ես Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աստու-
ծով:

Ապրիլ գումն ես Չաքարիայ գատիկ Ագուլիս արարի:

Ապրիլ իբումն ես Չաքարիայ Ագուլաց դուրս ելայ:

Մայիս ժեումն համբարձում ես Չաքարիայ Դօռա-
փասին արարի:

Մայիս իթումն ես Չաքարիայ եկի Ըսպհան:

Յունիս քումն Զուղու անապատն շինում էին: Այ-
սօր կաթողիկի թաղն ավին. շատ խալաթ եկաւ:

Յուլիս ժգումն ես Չաքարիայ վարդավառ Ըսպհան
արարի, Զուղայ:

Յուլիս իգումն ես Չաքարիայ որ Ըսպհանայ դուրս
ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի ժէումն Դարարուլաղումն ես Չաքարիայ
աստուածածին արարի:

Օգոստոսի իբումն ես Չաքարիայ եկի Թարվեզ. ելա-
պայր Սիմոնն տէղս եր:

Սեփտեմբերի գումն ես Չաքարիայ Սիմոնին յետ
Թարվեզու դուրս ելայ:

50v

51r

Սեփականքերի գումնն եւ Չաքարիայ, Սիմոն եկինք Ազուլիս:

Հոքտեմբէրի Իէունն եւ Չաքարիայ Ազուլաց դուրս ելայ:

Նոյմբերի ժաունն եւ Չաքարիայ եկի Առզուում Աստուծով:

Նոյմբերի Իունն եւ Չաքարիայ Առզուումայ դուրս ելայ:

Դէքտեմբերի ժունն եւ Չաքարիայ եկի Թողաթ Աստուծով:¹⁾

1) Հաջորդում է V համկելագրությունն ուրիշ ձեռագրագրով:

Յամի ԹՃԶ յունվարի գումնն եւ Չաքարիայ ջրաւրն- 51v
նիք Թողաթ արարի Աստուծով:

Փետրվարի ժգումնն Թողաթ եկաւ Ըստամբուլու խօնդ-
քարէն էլլի, անունն Իսմայիլ աղայ, որ գնալ պիտէր
Ըսպհան շահն: Այս է:

Փետրվար ժեունն. Շահարասէն էլլի էր գնացել
խօնդքարն, այսօր եկաւ Թողաթ. անունն էր Քալլալի-
դուլի սօլթան: Զ օր Թողաթ կացին, ք էլլին միայնակ
Իիարաքքու վերայ գնացին, որ գնան շահն: Վերջն
Աստուած գիտէ:

Փետրվարի Իէունն, օրն ուրբաթ, Սիմոն վարդապե-
տրն վաղջանեցաւ. ջուղայեցի էր. ավել անունն Ան-
արծաթ էր: Եկեալ էր ասա վասն քարոզ ասերու:

Մարտի Իթունն Թողաթ եւ Չաքարիայ գաաիկ
արարի:

Յուլիս եունն Թողաթ եւ Չաքարիայ վարդապա-
տարի:

Յուլիս ջունն Թողաթու եւ Չաքարիայ որ դուրս
ելայ:

Յուլիս Իթունն եւ Չաքարիայ եկի Առզուում Աստու-
ծով:

Յամի ռնգ օգոստոսի ժուննն եւ Չաքարիայ Առզու- 52r
մայ դուրս ելայ:

Օգոստոս ժթուննն եւ Չաքարիայ եկի Երևան, թէ
իմ եխպայր Սիմոնն ուղրաշի Ալահվերդի բէկինանէ
պրծած. գերայ ծ աարի էր, որ ստրայ պարաք էր
ալլած:

Օգոստոսի Իէուննն եւ Չաքարիայ եխպայր Սիմոնին
յիտ Երևանայ դուրս ելայ:

Չաքարիա Ազուլեցոս Որագրությունը - 4.

Օգոստոսի լուսն միայտեղ եկինք Ագուլիս:

Հոքտեմբերի զուսն ես Զաքարիայ Ագուլայ դուրս ելայ Աստուծով:

Հոքտեմբերի քուսն ես Զաքարիայ որ եկի Թարվեղ Աստուծով:

Նոյմբերի ծգուսն ես Զաքարիայ Թարվեղու դուրս ելայ:

Նոյմբերի ծգուսն ես Զաքարիայ եկի Ագուլիս Աստուծով:

Դեքտեմբերի զուսն ես Զաքարիայ Ագուլայ դուրս ելայ:

Դեքտեմբերի ծեուսն ես Զաքարիայ Երեանայ դուրս ելայ Աստուծով: 1)

1) Հաջորդում է Մ հավելադրությունն որիչ ձևացազրով:

Յամի ՌՃԷ յունվարի զուսն Գոմայձոր ես Զաքարիայ Ղրաւրհնիք տեղս արարի Աստուծով: 52v

Յունվարի Էուսն ես Զաքարիայ եկի Առզուսմ Աստուծով:

Փետրվարի Իսուսն Առզուսմ ես Զաքարիայ բուն բարէկենդան արարի:

Ապրիլ ծաուսն Առզուսմ ես Զաքարիայ զատիկ արարի:

Յունիս Իեուսն Առզուսմայ ես Զաքարիայ դուրս ելայ Աստուծով:

Յուլիս ծքուսն ես Զաքարիայ եկի Թողաթ վարդաւիա կիրակի որն:

Օգոստոս ծեուսն ես Զաքարիայ աստուածածին Աջիսուվուսն արարի:

Սեփտեմբերի ծաուսն ես Զաքարիայ եկի Իզմիր Աստուծով:

Սեփտեմբերի ծքուսն ես Զաքարիայ Իզմիր այսօր մտայ նավ, որ Աստուծով գնաք Վենետիկ: Նաւն էր ֆէլամիկ, անուն նավին Մարգանդ Լիօնը: Աստուած բարին աջողի:

Սեփտեմբերի Իքուսն նափն հասաւ Մութուն - բունուն. է նավ Տարաբուլուս հէսու երեկցաւ, գալիս էին, թէ մեր նափն աւնու: Խօ Աստուած մեզ ողորմեցաւ. քամի վեր կացաւ, մեր նաւն պրծաւ, փախաւ Աստուծով:

Հոքտեմբերի ծգուսն նաւն հասաւ Վենետիկ Աստուծով:

Յամի ոճէ հոքտեմբերի ծէուսն Վենետիկ նավին Իէ հայ, թող զֆուանդ, ամենեքեան թուջին հրամա- 53r

նաւն տարան հին նազարաթն, ավին մինչի ի օր նազարաթ:

Նոյմբերի Իեռնն նազարաթն թամամեց: Այսօր զմեզ ամեն դուրս տարան: Ես Զաքարիայ որ եկի վենետիկ քաղաք Աստուծով:

§ 18 Յամի ՌՃԸ յունվարի 9, արէ մէկ, արամ իբ, օրն 53v

եշարթի, ես Զաքարիայ ջրաւրհնիք վենետիկ արարի:

Յունվարի Իեռնն ես Զաքարիայ վենետիկէն այսօր դուրս ելայ Աստուծով, որ ցամաքով գնանք Ամսրղամ:

Փետրվարի ժգումն ես Զաքարիայ բուն բարէկենդան Ալաման ի քաղաքն Լիմբօրքումն արարի Աստուծով:

Փետրվարի Իռնն ես Զաքարիայ այսօր եկի Ֆելայմէնզ ի քաղաքն Ամսրղամ, որ է աննման:

Ապրիլ գումն ես Զաքարիայ գատիկ Ամսրղամ արարի:

Մայիս մէկումն Ամսրղամ այսօր ըստամբայ, որ է գիր դուրս եկաւ, թէ Իսպանօլի թագաւորին աղչիկն ավին Ֆոանգսիսի թագաւորի աղին, որ բարիչեցին. գերայ կասին, թէ չ տարի այ, որ կուլու էին անում: Այս է:

Յամի 16ր մայիս Իգումն ես Զաքարիայ Ամսրղամ 54r
մու գնացի Լէյգայ քաղաք, եկի Հաուլում քաղաք, քօրէն յետնայ այլի եկի Ամսրղամ:

Յունիսի ժքումն ես Զաքարիայ Ամսրղամ գիշերն եսնաթ, ցերեկն ժք սնաթ տէսայ:

Յունիս Իառնն Ամսրղամ եկին, մուշտուլուզ բերին, թէ Հնդստանու ք նալ եկաւ Ամսրղամ:

Յուլիս գումն Ամսրղամ ես Զաքարիայ *տեսայ, որ մէկ արծաթէ ջահ տարան, Մուսկօլի թագաւորին համար տարան, որ էր բարճը ֆունդ արծաթ, ե ֆունդ ոսկի, որ ջուր էր տված, որ էր աննման, որ կանի Գիսը լիզր խոնդքարի լիզր արծաթ:

Սեփաների ժառանգն եւ Չաքարիայ սուրբ խաչ
Ամսրդամ արարի:

Նոյմբերի ժբունն եւ Չաքարիայ որ Ամսրդամայ
դուրս ելայ, որ ծովով գամ Լիկորնայ, նավի անունն
Ջուստից:

Դեքտեմբերի զունն թէսիլու ճիս նավ մին տեղ վեր
կացինք Աստուծով:

Դեքտեմբերի իբունն ջրաւրնեաց բարեկենդան նա-
վի Ջուստիցունն արարի Այսօր Փուրթուկալու սարն
երեկեցաւ, զերայ իբ օր այ, ցամաք չէիք տեսի: Մեծ
ուրախութիւն է:

Յամի ՌՃԹ՝ յունվարի մէկունն նափն եկին Իսպա- 54v
նիայ, ի քաղաքն Կալիս արկաթ գծեցինք:

Յունվարի զ, տրէ մէկ, արամ իբ եւ Չաքարիայ
ջրաւրնիք Կալիս արարի:

Յունվարի ծունն նավերն Կալիսու վեր կացին:

Յունվարի ժեունն եւ Չաքարիայ նավով եկինք
Իսպանիայ, ի քաղաքն Մալիկայ, բ օր կացին, նա-
վերն Մալիկու վեր կացին:

Փետրվարի զունն եւ Չաքարիայ նավով այսօր ե-
կինք Իսպանիայ, ի քաղաքն Ալբկանիթայ, զ օր կա-
ցինք, նավերն վեր կացին:

Փետրվարի իէունն եւ Չաքարիայ այսօր նավով
եկինք Լիկորնայ: Եխալայր Նիկողոսն, Ալէքսանն տէ-
ղըս էին:

Մարտի զունն եւ Չաքարիայ բուն բարեկենդան
Լիկորնայ արարի:

Ապրիլ մէկունն եւ Չաքարիայ, եխալայր Ալէքսանն
մին տեղ մտանք նավի Ջուստիցն, այսօր Լիկորնու
դուրս ելանք Աստուծով, որ գանք Իզմիր:

Ապրիլ ժեունն եւ Չաքարիայ նավով եկինք Մի-
սինայ, արկաթ գծեցինք:

Ապրիլ իբունն գատիկ տեղս արարի:

Ապրիլ իբունն եւ Չաքարիայ որ Միսնու նավով
դուրս էլանք Աստուծով:

Յամի ԵԾԲ մայիս ժզունն եւ Չաքարիայ այսօր 55r
եկինք Իզմիր, արկաթ գծեցինք, դուրս ելանք ցամաք:
Գոհութիւն Քրիստոսի, որ նոյմբեր ժբունն Ամսրը-
դամ մտայ ֆէլամիկի նափն Ջուստիցն, այսօր զ ա-
միսն թամամից, ալիլ բ օր, եկինք Իզմիր:

Յունիս ծքումն եւ Չաքարիայ այսօր Իզմիրէն դուրս
ելայ:

Յուլիս Իեումն եւ Չաքարիայ այսօր եկի թողաթ:

Յուլիս Իքումն եւ Չաքարիայ վարդաւառ թողաթ
արարի Աստուծով:

Օգոստոսի մէկումն եւ Չաքարիայ թողաթու դուրս
ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի Իումն եւ Չաքարիայ այսօր եկի Առզը-
նում:

Հոքտեմբերի գումն եւ Չաքարիայ Առզունմայ դուրս
ելայ:

Հոքտեմբերի ծգումն եւ Չաքարիայ եկի Երեան,
եիսկայր Սիմոն աէզս եր Երեանայ գառարբաշի. խանն
էր Նաշաֆզուլի խան:

Իեքտեմբերի ծեումն եւ Չաքարիայ Երեանայ դուրս
ելայ:

Իեքտեմբերի Իումն եւ Չաքարիայ այսօր եկի Ագու-
լիս Աստուծով:

Յամի ՌՃԺ յունվարի գ, արամ Իբ, արէ բումն, օրն 55v
կիրակի, եւ Չաքարիայ ջրաւրհնիք Ագուլիս արարի:
Դարցեալ, Յակոր կաթուղիկոսն եկեալ էր Ագուլիս
նվիրակ. այսօր ջրաւրհնիք սայ արաւ, որ 65ն մարդ
շապիք էր հաքել:

Ապրիլ ծգ, մեհեկի ծումն եւ Չաքարիայ այսօր
գաւաիկ Ագուլիս արարի:

Մայիս քումն եւ Չաքարիայ որ Ագուլաց դուրս
ելայ:

Մայիս ծգումն եւ Չաքարիայ այսօր եկի թարվեզ
Աստուծով:

Յուլիս Իււումն եւ Չաքարիայ վարդաւառ այսօր
թարվեզ արարի:

Օգոստոսի ծքումն եւ Չաքարիայ աստուածածին
թարվեզ արարի Աստուծով:

Օգոստոսի Իգ եւ Չաքարիայ այսօր թարվեզու
դուրս ելայ Աստուծով:

Օգոստոսի Իքումն եւ Չաքարիայ այսօր եկի Ագու-
լիս Աստուծով:

Հոքտեմբերի Էումն եւ Չաքարիայ այսօր Ագուլաց
դուրս ելայ:

Դարցեալ, հոքտեմբերի ծումն եկի Նախճիվան:

Դարցեալ, եւ Չաքարիայ բեռն ճանապարհ արարի,
գնացին Երեան, եւ Չաքարիայ հոքտեմբերի ծքումն
եկի Ագուլիս:

Յամի 66 նոյմբերի գումն եւ Չաքարիայ Ագու- 56v
լաց դուրս ելայ:

Նոյմբերի ծումն եւ Չաքարիայ այսօր եկի Երեան:

Նոյմբերի ծգումն ևս Չաքարիայ այսօր Երևանայ գուրս Էլայ Աստուծով:

Նոյմբերի Խումն ևս Չաքարիայ այսօր Եկի Առզը- ուում, բէւանս հասայ:

Նոյմբերի չումն ևս Չաքարիայ այսօր Առզոււտայ գուրս Էլայ, որ բարով գնաք Իզմիր Աստուծով:

§ 19 Դարցեալ, գեքտեմբերի ծգումն ևս Չաքարիայ, իմ ibid. Եխպայր Սիմոնն այսօր կրկին Երևան կարգեցաւ: Ես Չաքարիայ Իզմիր էի, մարտի Խումն այսօր Իզմիր լսեցի. գերայ Սիմոնն ինձ գիր ուղարկեց, թէ գեք- տեմբերի ծգումն Մոծակենց Արզնրեկի կինն առի: Այս է:

§ 20 Դեքտեմբերի Խումն ևս Չաքարիայ այսօր Եկի ibid. Թողաթ:

Դեքտեմբերի չումն ևս Չաքարիայ այսօր Թողաթու գուրս Էլայ, որ գնաք Իզմիր Աստուծով:

* Փետրվարի ծումն Եկի Իզմիր:

§ 21 Յամի ՌժժԱ յունվարի գ, արէ Բ, արամ Խբումն ևս 56v Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք ժաղու - դաշումն արա- րի:

Փետրվարի ըումն ևս Չաքարիայ այսօր Եկի Իզմիր Աստուծով:

Փետրվարի քումն ևս Չաքարիայ բուն բարեկեն- դան Իզմիր արարի:

Մարտի Կ Յարացի Իե, շամս ծումն ևս Չաքարիայ զատիկ Իզմիր արարի Աստուծով:

Մայիս ըումն ևս Չաքարիայ այսօր համբարձում Իզմիր արարի:

Յուլիս գումն ևս Չաքարիայ այսօր վարդայվաւ Իզմիր¹⁾ արարի:

Օգոստոսի ծումն ևս Չաքարիայ աստուածածին Իզմիր արարի:

Սեփտեմբերի ծգումն ևս Չաքարիայ այսօր սուրբ խաչ Իզմիրումն արարի Աստուծով:²⁾

Յամի յճժա գեքտեմբերի Էումն ևս Չաքարիայ 57r սուրբ Յակոբի բարեկենդան այսօր Իզմիր արարի Աստուծով:

Դեքտեմբերի Խումն որ Եխպայր Ալէքսանն Ազու- լաց այսօր Եկաւ Իզմիր, ևս Չաքարիայ Իզմիր էի:

Դեքտեմբերի Խբումն ևս Չաքարիայ ջրաւրհնեաց բարեկենդան այսօր Իզմիր արարի Աստուծով:

§ 22 Թվին յճժաումն որ Շահարաս իւր օլբին հրաման 56r

1) Չեռազում Իմիր:

2) Հաջորդում Ե X հախրազում թյունն ուրիշ ձեռացազում:

տվաւ, որ ամէն զառաջխանէն արասին ք մսխալ կրտ-
րէն, որ և շահանոց է, զերայ առաջ զ շահանոց էր:
Երևանայ զառարին Սիմոն էր. Ազուլիս Նաջաֆղուլի
խանի զախուում եր:

§ 23 Յամի ԽճժԻ յունկարի գ, արէ ք, արամ Իբուսն 57v
ևս Չաքարիայ Չրաւրնիք այսօր Իզմիր արարի Աս-
տուծով:

Մարտի մէկուսն ևս Չաքարիայ բուն բարեկենդան
այսօր Իզմիր արարի: Շատ զօլղով բարեկենդան արա-
րաք Աստուծով:

Ապրիլ Եռուսն ևս Չաքարիայ այսօր Իզմիրէն դուրս
ելայ Աստուծով, որ զանք Ազուլիս թ ազուլեցի մին
տէղ:

Ապրիլ ժք, շամս և մէնէկի Յեռուսն ևս Չաքարիայ
այսօր զատիկ Գունէուսն արարի, որ գալ օրն կու գինք
Աֆխան Ղարայհիսարն Աստուծով:

Մայիս Յեռուսն ևս Չաքարիայ այսօր Իզմիրեն եկի
Թողաթ:

Մայիս Իեռուսն ևս Չաքարիայ որ Թողաթու դուրս
ելայ:

Յունիս Յզուսն ևս Չաքարիայ Թողաթու այսօր եկի
Ապուում:

Յունիս Իզուսն ևս Չաքարիայ այսօր Աղզուումայ
դուրս ելայ:

Յուլիս գուսն ևս Չաքարիայ այսօր Աղզուումայ եկի
Երևան, թէ իմ կխազայր Սիմոն տէղս հարսանիք արած:

Յամի Ըճժք յուլիս Իզուսն ևս Չաքարիայ վարդա- 58c
վառ Յէջմիրածնուսն արարի այսօր. ուխտ էինք եկել
Երևանայ:

Օգոստոսի գուսն ևս Չաքարիայ այսօր Երևանայ
դուրս ելայ:

Օգոստոսի ժուճն եւ Չաքարիայ այսօր Երեանայ եկի Ագուլիս:

24 Դարցեալ յամի **ԱՅԺԸ** օգոստոսի ժուճն եւ Չաքարիայ այսօր Իզմիրէն եկի Ագուլիս: Այս երկիրս այնպէս չոր ու երաշտ եր անց կացել, որ ոչ ձմեռն ձուն չեր եկել, զ ամսոյ ոչ անձրև եր եկել. որ Նախնիւնայ մինչև ի Թարվեզ որ շատ տեղ կեր, որ խմելու ջուր չկեր. շատ ախպիւրներ չորացաւ, շատ վար ու ցան ու ծառ չորացաւ մեղայ մերոց: 1)

57r

§ 25 Օգոստոսի լաուճն եւ Չաքարիայ այսօր Ագուլաց զուրս ելայ:

58r

Սեփտեմբերի զուճն եւ Չաքարիայ այսօր եկի Երեւան Ագուլաց:

Սեփտեմբերի ժեուճն եւ Չաքարիայ այսօր Երեւանայ զուրս ելայ:

Սեփտեմբերի ժրուճն եւ Չաքարիայ այսօր Երեւանայ եկի Ագուլիս:

Նոյեմբերի Իեուճն եւ Չաքարիայ Ագուլիս որ Մասէյինց Կիրակոսին մային յետ տվի, իմ գիրն առի:

Նոյեմբերի լուճն Ագուլիս եւ Չաքարիայ իմ մային տվի մեր փեսա Քիչիբէի տղայ Աստուածապոլն մայայ, գնաց Թարվեզ:

Դեքտեմբերի ժուճն եւ Չաքարիայ իմ եխպայր Սիմոն այսօր Երեանայ եկաւ Ագուլիս:

Յամի **ԱՅԺԸ** որ Նաջաֆղուլի խանն Երեանայ մազուլ ելաւ, տարան Շամախի, խանութիւն տվին: Դարցեալ Երեանայ խանութիւն տվին Արասղուլի խանն, որ էր մեծ Ամիրզունայ խանի տղէն:

1) Հաջորդում Y հավելագրութունն ուրիշ ձեռագրորով:

Յամի ՌՃԺԳ յունվարի մէկուճն Ագուլիս եւ Չաքարիայ, իմ եխպայր Սիմոն այսօր Ագուլաց զուրս էլաւ, որ Մուղանու վերայ գնաց Շամախի, որ Նաջաֆղուլի խանին յետ հասրն կտրի, դառաւ խանին, կամ թէ այլ: Յունվարի Գ, արե Բ, արամ ԻԲ, օրն չորեքշաբթի, Ագուլիս եւ Չաքարիայ այսօր ջրաւրճնիք արարի Աստուծով:

58v

Յունվարի ժուճն որ թագավորի հրամանաւ սաղրուն մարզ եկաւ, Հայաստանայ ամեն եկեղեցին թէ վանք գազով չափեցին, բարցրութիւն, լայնութիւն, երկայնութիւն, այսօր Ագուլաց զուրս ելան, գնացին:

Ապրիլ Ժ, մէհէկի է, շամս Իաուճն Ագուլիս եւ Չաքարիայ զատիկ այսօր Ագուլիս արարի Աստուծով:

Մայիս ժթուճն եւ Չաքարիայ այսօր համբարձում Մյգուլն արարի, զերայ ուխտ էինք գնացել Ղումիսթով:

Մայիս լա Ագուլիս ներքի թաղի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին այսօր ձեռք տվեցին, վեր կալան, որ շինեն:

Յուլիս եուճն հիմն աւրճնեցին, ըսկիսպ արարին շինելոյ թագաւորի ըռաղամով, Միրզա Իբրահիմի իտքով, զերայ Ագուլիս նորայ զաֆտուճն էր:

Յամի **ԱՅԺԳ** յուլիս Իզուճն, օրն ուրբաթ, Ագուլիս որ սուրբ Թումայի առաքելոյն եպիսկոպոս Խաչատուր վարդապետն այսօր վաղճանեցաւ: Սայ ծ տարով յառաջ իւր եխպայրորդի Պետրոս վարդապետն եպիսկոպոս եր աւրճնել, զրել իւր տէղն: Պետրոս վարդապետն նստաւ սուրբ Թումայի աթոռ ըսպասաւոր: Դարցալ, Խաչատուր վարդապետն կացաւ Թումայի ըսպասաւոր

59r

ամս 14. ինքն էր ամաց կե. այս է: Պետրոս վարդապետն Սաղատուր վարդապետի վրայ տաշած քարով մեծ մատուռ շինեց եկեղեցոյ յարաւու կողմն:

Հօքտեմբերի ծառնն էս Չաքարիայ այսօր Ագուլաց դուրս ելայ, գնացի Երևան, թէ իմ եխպայր Սիմոնի խիզանն բերեմ Ագուլիս, խօ Աբասղուլի խանն դասուուր չափեց:

Ես Չաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնն վեր կայլայ. գէքտեմբերի գուռն եկի Ագուլիս, որ մին ք ամիս կենայ, ել գնայ Երևան:

Դեքտեմբերի գուռն էս Չաքարիայ այս գիշեր Շարուր տեսայ, որ գիսաւոր աստղ երևեցաւ, որ է զոյլուզլու աստղ: Ոչ թէ միայն էս տեսայ, բովանդակ երկիր տեսան. այսպէս շառավիղ մնաց մինչի ի օր երևեցաւ, քիչ քիչ վարժարաւ ելաւ:

§ 26 Յամի ՌՃԺԴ յունվարի 9, արէ 9, արամ Իբուռն 59v

Ագուլիս էս Չաքարիայ այսօր ջրաւրննիք իմ եխպայր Սիմոնին յետ Ագուլիս արարինք Աստուծով:

Փետրվարի Էռնն էս Չաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնին յետ բուն բարէկենդան Ագուլիս արարի Աստուծով:

Փետրվարի ծգուռն որ եխպայր Սիմոնն այսօր Ագուլաց դուրս ելաւ, գնաց Երևան Աստուծով:

Մարտի 14, Յարաց Իբ, շամս գուռն Ագուլիս էս Չաքարիայ գատիկ արարի Աստուծով:

Մայիս գուռն էս Չաքարիայ այսօր համբարձում Դազ արարի, զերայ խիզանով ուխտ էի եկել ասա:

Յուլիս բուռն էս Չաքարիայ այսօր վարդափառ Ագուլիս արարի:

Սեփտեմբերի ծառնն Ագուլիս սուրբ խաչ արարի:

Նոյմբերի Էռնն Ագուլիս որ Ներքի թաղի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին ավարտեցին, այսօր աւրննեցին: Աստուած վայելուռն ասայ:

* Թվին ոճիւ մայիսի Իռնն ըսկիսըն արին այս եկեղեցիս գաջելու. գաջեցին, ծաղկեցին, հօքտեմբերի լառնն հրաշալի օրհնեցին:

Յամի 16ժդ նոյմբերի ծուռն Ագուլիս որ էս Չաքարիայ խիզանով այսօր դուրս ելայ, գնացի Նախավկայն ուխտ, Ե օրէն յետ եկի Ագուլիս: 60r

Դեքտեմբերի գուռն էս Չաքարիայ այսօր Ագուլաց դուրս ելայ, որ գնամ Երևան:

Դեքտեմբերի Էռնն էս Չաքարիայ այսօր եկի Երևան:

Դեքտեմբերի ժեռումն եւ Չաքարիայ այսօր Երևանայ դուրս ելայ:

Դեքտեմբերի ծրումն եւ Չաքարիայ այսօր Երևանայ եկի Ագուլիս:

Թվին յճծղումն որ է խասն Ազիլըէջանայ վէզիր Միրզա - Իբրահիմի զաֆտումն էր, Ագուլաց մէլիքն էր Բաղալիջ Շահնազարն:

Թվին յճծղ Երուսաղեմայ Եղիազար ոմն վարդապետ դուս եկաւ, եկաւ Ըստամբօլ, Սուլթան Մահամադ Թագաւորէն ամբր հանեց, թէ էջմիածնայ թէ մէոռն, թէ նվիրակ, թէ սեվայգլուխ չի գան Ալի - Օսմանայ երկիրն: Այս պատճառէս էջմիածնայ առաջնորդ Յակոբ կաթուղիկոսն գնաց Ըստամբօլ, անգաւ Սուլթան Մահամադ Թագաւորն. յին գիր կէր Թագաւորաց, նշանց ետուր, զարուլ արաւ, թէ ինչպէս առաջ կէր, այնպէս լինի: Այս պատճառէս էջմիածին, Երուսաղէմ մինչի բզն մտնչիլ խարջեցին:

* Վերջն Թագաւորէն ամբր դուս եկաւ, որ կաթուղիկոսն Օսմանցու երկրէն սրգուն քշեցին. ըս թուման պարտքով փախաւ: Թվին յճթա մայիսի ժեռումն եկաւ էջմիածինն. շատ աղմուկ մնաց:

Յամի Ռճժե յունվարի 9, արէ 9, արամ Իբումն 60v
եւ Չաքարիայ ջրաւրհնիք այսօր Ագուլիս արարի Աստուծով:

Ապրիլ ծղումն զատիկ թաթախում շաբաթ իրիդունն որ մեր եխպայր Սիմոնի կողակից Գուլումն և իւր դուստր Սալլինագն և իւր որդի Ազամիրն, այլ յետն կէր մին աղչիկ, անունն Գաֆար, մին կին, անունն Սանազայ, որ իւր և երեխուցն զուլուղքար, սոքայ այսօր եկին Ագուլիս, որ մին քանի ամիս կենայ, այլի գնան Երևան. զերայ Սիմոն Երևան կարգված էր կրկին անգամ:

Ապրիլ ժե, մէհեկի ժբ, շամս Իգումն եւ Չաքարիայ զատիկ այսօր Ագուլիս արարի Աստուծով:

Յունիս Իբումն Ագուլիս, օրն ուրբաթ, որ եւ Չաքարիայ նշան այս տեսայ. 9 ժամուն որ արեգակն արևին ըռանգն փոխեցաւ, քիչ մի մնաց, մթնեցաւ, որպէս թէ խաւարումն: Չուր ածեցի աման, տեսայ, որ արեգական 9 յիսեն բռնված, մին յիսեն բաց: Այսպէս մինչի կէս սնաթ մնաց, ապայ քիչ քիչ բացվեցավ: Այսօր Յինն մին էր:

Յամի յճծն յունիս Իեումն Ագուլիս այսօր Երևանայ 9 մարդ եկաւ. Սիմոն եր աղարկած, որ իւր խիզանն տանի Երևան:

Եւ Չաքարիայ յունիս Իբ խիզանն այսօր վեր առի, Ագուլաց դուրս ելայ:

Իարցեալ յուլիս մէկ սալամաթ այսօր մտաք Երևան:

Յուլիս ըումն Երևան, որ Նիկողոսն եկաւ Երևան Ազգումայ:

Յուլիս Իգուլնն եւ Չաքարիայ, եխպայր Նիկողոսն այսօր Երեանայ՝) դուս ելայ:

Յուլիս Իէուլնն եւ Չաքարիայ, պարոն Նիկողոսն այսօր Երեանայ եկիք Ագուլիս:

Սեփտեմբերի լուսնն այս ով գնաց Երուսաղէմ. վանքեն գնաց Մովսէս վարդապետն, զեղիս գնաց Տէր-Ազարի որդի Տէր-Ալեքսանն, Ալլանենց Տէր - Գրիգորն, Լալաղարն, Ավալիսօջինց մղպսի Մարկոսն:

Հոքտեմբերի մէկուսն ըսաղամ եկաւ ամէն երկիր, թէ Շահարաս մեռաւ, տէգն նստաւ իւր մեծ որդի Շահ-Սէֆի: Շահարաս էր իս ամաց: Շահ-Սէֆին էր ծք ամաց: Շահարաս գնում էր Ղաղվին, ճանապարհին մեռաւ: Սոցայ թախտն էր Ըսպհան քաղաք: Թագաւորին անունն փոխեցին, զրին Շահ-Սլէման:

Հոքտեմբերի ծուսնն որ Երեան Արասպուլի խանն այսօր մեռաւ: Սա էր և ամաց: Տէգնն եկաւ Սէֆիղուլի խան, որ առաջի անունն Ալխաս - Միրզայ էր: Սորայ ասլն թագաւորդադայ է, որ է լակղի Դաղստանու:

Թվին ռեժեուսն Ագուլաց գարուզն էր Աղիլէջանայ վեղիր Միրզա - Իբրահիմն: Ագուլաց մէլիքն էր Մէլիք - Մանվելն, որ իջարայ արեց գլուխն բռեմ դիան:

Յամի ՌժժՁ յունվարի գ, արէ գ, արամ Իբ, օրն 61v
Կիրակի, որ եւ Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք՝) Ագուլիս արարի, որ ծխաչ - ալամ ին վեր առել, իս մարդ շապիք հաքել. գետուսն ջրաւրհնեցին Աստուծով:

Յունվարի ծքուսն Երեանայ Սէֆիղուլի խանին մին աղայ, անունն Դամուր - Ղայարէկ, այսօր գարուզայ եկաւ Ագուլիս. ոչ թէ միայն Ագուլաց, այլ է խասի գարուզայ, զերայ քանի վախտ եր, որ Թարվեղու վեղիր Միրզա - Իբրահիմն զաֆտում է խասն երէս՝) խանս շահիցն առաւ, ինքն զաֆտ արաւ: Սայ եկաւ ք ձիաւորաւ, մին ամիս կացաւ, գնաց:

Յունվարի ծեուսն Ագուլիս այսօր Երեանայ մին շաթիր եկաւ, եւ Չաքարիայ, իմ եխպօր Սիմոնիցն մին գիր բերաւ, թէ հասանել թխթոյս եկ, որ դիր նաչաղ եմ: Եւ Չաքարիայ այսօր ք մարդով դուրս ելայ:

Յունվարի ծքուսն գնացի Երեան, Աստուծով եխպայր Սիմոնն տեսայ, լաւացել էր Աստուծով. ծք օր կացայ:

Փետրվարի բուսնն եւ Չաքարիայ եկի Ագուլիս Աստուծով:

Ապրիլի է, մէնէկի գ, շամս ծքուսն Ագուլիս այսօր եւ Չաքարիայ գատիկ արարի Աստուծով:

Ապրիլի ծգուսնն եւ Չաքարիայ այսօր Ագուլաց դուրս ելայ, խիզանով գնացի Կարճվանայ սարն, սուրբ Ովանէսն ուխտ:

Ապրիլի ծեուսնն եկի Ագուլիս:

1) Չեաղբուս՝ երեվան:

1) Չեաղբուս՝ ջրաւրհի:

2) եւ:

Յամի ռեժզ մայիսի ժեռումն որ Երևանայ Սէֆի-
զուլի խանիցն զաջար Յուսէնխան բէկն Ազուլիս այ-
սօր դուրուղայ եկաւ ժ ձիաւորաւ, ալեւ անունն որ
կոչի թարխան: Միայն Ազուլաց դարուղայ էր սայ:

* Ձերայ Ազուլիս Երևանայ խանի զաֆտումն
էր: Ազուլաց մէլիքն Բաղալիջ Շահնազարն
էր: Սայ էլ Ազուլիս իջարայ արաւ գլուխն
բռեճ դիան: Իջարէն Մելիք Շահնազարն
արաւ:

§ 27 Թվին ռեժզ սեփտեմբերի խառումն այսօր Նախշի-
վանայ խան, անունն Ալիզուլի-խան, եկաւ Ազուլիս,
կէս օրի կացաւ, գնաց Ուրդուվար, մին քանի օր կա-
ցաւ, էլ գնաց Նախշիվան:

§ 28 Թվին ռեժզ հոքտեմբերի առումն որ Շամսխու խան
Նաջաֆզուլի խան մեռաւ: Այս այն Նաջաֆզուլի խան
էր, որ առաջ Երևան խան էր: Շահի զալամում սորայ
նման զինաթով, խազինով խան չկէր: Սայ Ղազախ
խանի տղէն էր:

§ 29 Թվին ռեժզ հոքտեմբերի ժեռումն այսօր Երևանայ
մարզ եկաւ Ազուլիս. ես Չաքարիայ, իմ եխպայր Սի-
մոն է ազարկել, թէ այ եխպայր Չաքարիայ, հալ-
բաթէ շուտ եկ, որ բան ունիմ:

Ես Չաքարիայ հոքտեմբերի ժզումն Ազուլաց դուրս
եղայ:

Հոքտեմբերի ժքումն գնացի Երևան: Դարցեալ, որ
գնացի Երևան, Սիմոն ասաւ, թէ ես Սիմոնս Աբաս-
զուլի խանին հասրն որ տվի, ռզնն թուման տալու
եմ խանին: Խանն մեռած էր. իւր փեսայ Չալ-բէկն
ու խանի տղէն, վարասներն կանգնեցին, Սիմոնին
հասրն առին, ռզնն թուման մնաց Սիմոն մոտ: Սիմոնն
գիր էր տալիս չուրի գամիս, որ փողն ժողովի, տա-
նի Ըսպհան տայ: Չալ-բէկն¹⁾ զարուլ չարաւ, յետով

1) Այս հատվածը «Չալ-բէկն... զարուլ» հեղինակն ավելաց-
րել է լուսանցքում ուղղահայաց տողերի վրա գրելով:

Սիմոն ինձ Չաքարէս զամին տվեց, զարլաւ:¹⁾ Այս
ջանիրէս ես Չաքարիայ ինձ էլ տարան, թէ այս ռզնն
թամասուկն մհրէ: Ես Չաքարիայ մհրեցի, օհտայէլայ,
որ չուրի Սիմոն փողն ժողովի տայ, գրերն առնի:
Դարցեալ մին քանի օր կացայ, Չալ-բէկն, Աբաս-
զուլի խանի խիզանն դուս էլան, գնացին Ղազվին:

Դարցեալ, գեքտեմբերի խառումն, այս վերոյ գրերն
ինձ Չաքարիս հասաւ, պրծայ. թվին ռեժումն եղև.
այս է:

§ 30 Թվին ռեժզումն ես Գուրգունց Ազամիրի որդի Չա-
քարիայ առի Ըռուլունց Մարքարինանէ մին այքի,
այլվի մեր հայրենի այքուն կպած: Ամէն շինեցի. մեծ
ու պղաղի է վերք ընձան շինեցի. ծղ թուման առի,
խզ թուման խարջեցի: Այս ամէն իմ եխպայր Շմա-
ւոնի հրամանաւ արարի, գերայ Շմաւոն Երևան Սե-
ֆիզուլի խանի կշարն էր, համ Երևանայ զառավխա-
նէն Շմաւոնի ձեռացն էր շահի հօքմով:

Թվին ռեժզ Երևանայ զառավխանեն Ըսպհան շա-
հին մին ազայ, ոմն Ազայ-Վիլի անուն, դուս եկաւ,
իջարայ արաւ: Այս աղէս Շահ-Սէֆումանէ հօքմ²⁾ ա-
ռաւ, որ արասին գ շահանոց կտրեցին. Ե շահանոցն
վարթարաւ ելաւ: Ապա այս աղէս գ ամսոյ տէր կա-
ցաւ, այլվի տվին խանին, խանն տվեց Սիմոնն:

§ 31 Թվին ռեժզ այս տարուս ըսկիսրն մինչևի կառա-
րածն գիր ցաւագար, ծաղիկ, մահ, ցասում, հարամի,
գողի տարի չէր տէսեալ. որ 6 տարէկան մարդն զար-
մանայր, թէ չեմ տէսեալ Դարցեալ, այս տարուս մին-
չևի վերջն յենց ծաղիկ ընգաւ, որ Ազուլաց ք6 երե-
խայ ծաղկով մեռաւ, թողդ այլ ցաւով մեռածն: Դար-
ցեալ, Խորմացտանն յենց ջալալի դուրս եկաւ, որ Ք,Փ

1) Ձեռագրում՝ բղլաւ: Տպագիրը (յերես 28) նույնպէս կար-
գում է զարուլաւ:

2) Ձեռագրում՝ հօք:

§ 32 Թվին Ռձժէ յունվարի գումն Ագուլիս կամաց շարչ 64v

եկաւ: Այս շարչս էլ յունվարի գումն Շամախի քա-
ղաքն յենց եկաւ, որ մինչի գ, էս հոգի մեռաւ: Շատ
սարայ, բէրթ ու պարխալ փլաւ. վասն մեղաց մերոց:

§ 33 Թվին Ռճժէ յունվարի գ, տրէ գ, արամ իբ, օրն ibid

Բշարթի, ես Ջաքարիայ որ այսօր ջրաւրհնիք¹⁾ Ագու-
լիս արարի: Գեոունն ջուր աւրհնեցին զօլուլ զունով:

§ 34 Թվին Ռճժէ յունվարի ժբունն Ագուլիս ես Ջաքա- ibid.

րիայ այսօր. առաջաւորաց բարէկենդան արարի. որ
ջրաւրհնեաց մէջն է օր կէրանք. բշարթի Ռհանու տօն
չկատարին, ապաշխարութեան ստացին:

Թվին Ռճժէ յունվարի իաունն որ Բրիստոսի սուրբ
գէղարթն բէրին Ագուլիս վասն ժողովքի: Ոչ թէ միայն
Ագուլիս, այլ ամէն երկիր, վասն փրկութեան աշխարհի:

Թվին Ռճժէ յունվարի իբունն Ագուլիս որ Մուսա-
բէկի տղայ Մահամադ - խան մեռաւ, տարան Թարվեղ
Իմամզագէն:

§ 35 Թվին Ռճժէ փետրվարի իգունն Ագուլիս որ յարե- 65r

ման կողմն գիշաւոր²⁾ ասող երևեցաւ, որ առաջի
իրիգուն մէր կու մտանէր. խր չարութիւն շատ էր: Աս-
տուած փրկէ փորցանած:

Թվին Ռճժէ մարտի իբ, շամս բ, յարաց ժբունն
Ագուլիս ես Ջաքարիայ այսօր գատիկ արարի:

Թվին Ռճժէ ապրիլի գունն Ագուլիս յենց ձուն
եկաւ, որ կտուր սրփվեցաւ: Այս եղև վասն մեղաց
մերոց:

Թվին Ռճժէ ապրիլի իունն Ագուլիս խարար եկաւ

1) Չեռագրում՝ ջրաւրհի:
2) » » հենց այսպես, գիսաւոր-ի փոխարեն:

Ըսպահանայ, ոչ թէ միայն Ագուլիս, այլ ամեն¹⁾ մի
երկիր ըսողամ գնաց, որ շահի անունն իմաստունք
Թասնիֆով²⁾ փոխեցին. առաջ Շահ - Սէֆի էր, փոխե-
ցին, դրին Շահ - Սիլէյման:

Թվին Ռճժէ մայիսի եունն Ագուլաց մին կարավան
էր գնում էր Թարվեղ. այլ տեղաց մարդ էլ շատ էր:
Գնացին, մտան գամին, թէ երասդն անց կենան.
Ղուրն ուժով կնի, գամին շատ լցաց, կարիլ չէն զաֆա
անիլ: Գամին ախմիշ կնի, շատ տէղ կու տանի, կտայ
քարի, ճոթ ճոթ կանի, մին գ, է ձի, գ, է մարդ կու
խէխտի: Եճ թուման բաթմիշ էլաւ. գճ թուման Ագու-
լաց էր: ձեզ թուման ես Ջաքարիայ, իմ եխպայր
Սիմոնին գնաց: Ամայ Ագուլաց մարդ չմեռաւ. ապ-
րանքն գնաց: Շատ գէս ու գէն գնացին, գտաւ ոչ:

* Շատ խարջ արին. ամայ կասին, թէ
ապրանքն Գուլալու ժահիայ ուզբաշին
զաֆթեց: Կարացին³⁾ ոչ վերայ սաբութ
անիլ, զերայ շուն մարդ էր:

Թվին Ռճժէ յունիսի գունն Ագուլիս ես Ջաքարիայ 65v
Ագուլաց առաջնորդ Պետրոս վարդապետին յետ գնացիք
Ղափանու անապատէրն ուխտ, քանզի Ագուլաց Ղու-
միաթ շատ գնաց: Նախ և առաջ գնացինք Յալիձորու
կուսանաց անապատն: Սորայ հայրն է Տէր - Միքայէլ:
Այս անապատումս կէր և կուսանք ապաշխարող: Երկ-
րորթ՝ գնացինք Տաթևու անապատն: Սորայ հայրն է
Արիստակէս վարդապետն: Սորայ ունէր և կրօնաւոր
մարդ: Այս անապատիս եկեղեցին գէս ևս կրօնակա-
տար էր: Քանզի առաջ ուրիշ տէղ ին բնակեալ. հնա-
րից սատանի՝ տէղն խախտվեցաւ, փլաւ. այս պատ-
ճառէս վախեցան, վեր կացան, եկին այս տէղս, նոր
ըսկիսրն⁴⁾ արարին, յիսար, խուց, եկեղեցին շինե-

1) Չեռագրում՝ ու:
2) » » բասնիճոճ:
3) » » կարաց:
4) » » րսկիսրն:

ցին: Այս ք տարի այ, որ եկել ան այս տէրս: Շատ աշխատանք արաւ այս Արիստակէս վարդապետն այս տէրիս, կամ թէ առաջին: Երբորթ՝ գնացինք Շնրհերու կուսանաց անապատն: Սորայ հայրն է մղղսի Մարքարէ: Սորայ ունէր կ կուսանք ապաշխարող: Զորբորթ՝ եկինք Տաթևու վանքն: Սորայ առաջնորդն է Շարանի տղայ Ուլանէս վարդապետն: Սորայ ունէր մին ժարէղայ: Ինքն գնացած էր Ըսպհան վասն դավի:

Դարցեալ մեք շումիաթով յունիսի ծըուսն եկինք Ազուլիս:

ԹՎին ռճժէ յունիսի Իզուսն Ազուլիս այսօր խարար¹⁾ եկաւ, թէ Գիլանայ ծովէն իս զաղախ է դուս էկէլ, Ընէշտ քաղաքն չափմիշ արել, տարել, շատ մարդ են ըսպանել, շատ ապրանք տարել: Յետով գիր եկաւ, մարդ եկաւ, ըստուք որ այս բանս էլաւ, շատ զարար էլաւ Ընէշտու:

ԹՎին ռճժէ սեփտեմբերի Իբուսն Սորմացտանէն գիր ու մարդ եկաւ Ազուլիս, որ գրած ին, թէ Աստուածածնուն պատէն յենց շարշ եկաւ, որ շատ մարդ այ մեռէլ, շատ ավերութիւն էլէլ այս քաղաքներումս. Թողաթ ու Նիկսար, Բօլիայ, Բուրսայ, Մարգիվան. շատ տէղ փլաւ:

§ 36 ԹՎին ռճժէ հոքտեմբերի ծրուսն Ազուլիս որ ես Զաքարիայ, իմ հօր եխպայր Մարկավաքի որդի պարոն Ալէքսանն այսօր հարսանիք արաւ: Մայ էր ամաց Կ. ես Զաքարիայ որ գրեցի:

§ 37 ԹՎին ռճժէ հոքտեմբերի Իբուսն Ազուլիս ես Զաքարիայ իմ եխպայր որդի Գրիգորն վեր առի այսօր, Ազուլաց դուս էլայ, որ գնամ Երևան. քանդի²⁾ իմ եխպայր Սիմոնն Երևան կրկին կարքված էր. համ Երևանայ խանին կշտին էր, համ Երևանայ զառաֆխանէն Սիմոնի զաֆտուսն էր: Այս պատճառէս զ տարի էր,

1) Չեռագրում խար:

2) * Խարի:

որ իւր որդի Գրիգորն տէսած չէր. տարայ, տէսաւ: Գնացի էջմիածին, Մուղնի, Վիրաբն, ամէն ուխտ արի, այլի Գրիգորն յեսս բերի Ազուլիս:

Նոյմբերի Իբուսն եկի Ազուլիս սաղ սալիմ. գոհութիւն Աստուծոյ:

§ 38 ԹՎին ռճժէ նոյմբերի Իուսն ես Զաքարիայ Երևան էի, այսօր Շահ-Սլէման թագաւորէն Ըսպհանայ չափար եկաւ Երևան Սէֆիղուլի խանին վերայ, թէ ըն մարդ տուր, ամէն խան ու բէկ տալիս այ, քանդի ըսուս այ դուս եկել, իս մարդ այ, տվել ան, Ասրարաղ չափմիշ արել, տարել, դիք անողորմ բան են արել, որ մանդր երէխեքն վեր կու փթաւէին. գալու ժուկն թրով կու տին, ք ճոթ կանեն, այսպէս սիթամ արին, շատ գերի, ապրանք տարան: Այս ջանիքէս Շահ-Սլէման Մանսուր-խանն սարգար դրեց, հրաման տվաւ, որ սակար կիտվէն, գնան Ասրարաղ կալու: Այս ջանիքէս Շահ-Սլէման իւր օլքին վերայ մաղաթի փող գծեց, ջամէջամ առաւ: Ազուլաց ծէ թուաման զս զիան տաւ: Ամէն երկիր տվին զինարայ զինար զիվանի: Դաշտեցոց ըսասագոֆն տվինք այս ծէ թուաման զս զիանս. այս է:

ԹՎին ռճժէ դէքտեմբերի Իուսն որ Ազուլաց Դաշտին ժողովուրդն հակառակ ընկան Ազուլաց վանքի սուրբ Թումայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետին յետ ք պատճառի: Մին՝ վասն այս. այր ոմն մեծատուն՝ Դաշտէն, անունն մղղսի Մեղքում, զերայ վարդապետն Մեղքուսն ուզէր, դաշտեցիք Մեղքուսն ուզին ոչ, թէ՛ մեք Մեղքուսն ուզում չէնք, դու էլ ուզիլ մի: Քանդի այս Մեղքուսն չ տարի ավել այ, որ Դաշտի աղսախարու էր, ապայ այժմուս գծեցին¹⁾. վասն հսարի այս Մեղքուսն յետ շատ գալի զիվան գնացին դաշտեցիք. այս է: Մին պատճառն այս եղև, որ Ազուլաց այր ոմն

1) Չեռագրում գծեցի:

խօջայ Պողոս, սորայ մին աղչիկ տվել էր Դաշտն ժար-
դուլու տղին: Մարզն մեռաւ, աղչիկն մնաց որր: Դաշ-
տեցի այր ոմն, Տէր-Մարքարի տղայ Ազարէ, իւրենց
տանուտէր զրին: Ես Ազարիս կին շունէր, այրի էր:
Այս Ազարիս գնաց վարդապետն մօտ, թէ դաստուր
տուր ինձ, որ խօջայ Պողոսի աղչիկն առնեմ: Վար-
դապետն հրաման չտվեց, թէ չհաս այ: Ազարէն գնայ,
բ իրիցի իւր գլխու պսակել կուտայ, տանէ: Ժողո-
վուրդն Ազարի կողմն էին: Այս բ պատճառէս շատ
դիվան գնացին, շատ փող գնաց. ամէն հակառակ ին:
Մինչի ծագ ամիս այս կուլու կայր, յետով բարիչեցին:
Ապայ են բ իրիցի փիլունն էջմիածնայ աթոռակալ
Միքայէլ վարդապետն վեր առաւ. յետ բ տարու իրի-
ցին փիլունն տվին: Բարիչեցին, պրծան, վարթարաւ
էլաւ:

§ 39 Թվին յճժէ Ազուլաց մէլիքն էր Մէլիք-Մանվելն, 64v
Ազուլաց հարիմն էր Ազլրէջանայ վէզիր Միրզայ-
Իբրահիմն:

§ 40 * Թվին յճժէ ումն Աքուլաց սուրբ Թումայի 64
առաջնորդ Պետրոս վարդապետն ըսկիսքն
արաւ վանքի գ կողմի պարիսպն մեծացա-
նել. որ քար ու հողով եր ամէն տներն,
սայ Գրգստանայ ուստէք բերաւ, նոր այլվի
հող ու քարով պարիսպն շինեց, բրջեր շի-
նեց, մաղալգէք շինեց, ոմն կիր ու քարով
գումբէզի, ոմն երած քարփիշ ու գաջով
գումբէզիք. մէջն ամէն տաշած քարով, թէ
խուց, թէ օթախնի լաւ արծակացոյց: Ջրի
առուն գծեց պարիսպի մէջն: Շատ աշխա-
տանք արաւ, շատ դրամ խարջեց: Աստուած
ողորմի աշխատավորաց:

** Այս Պետրոս վարդապետս 1129
-ումն ամէն տէղաց մանսարով

զրկեցին Երուսաղէմ, Եղիազար
վարդապետն բերին էջմիածին,
կաթուղիկոս զրեցին: Թվին 1131
դարցեալ Պետրոս վարդապետն
գնաց Ազուլիս, ժամանակ կա-
ցաւ: 1133 ումն նոյրբերի գումն
եկաւ, թէ գայ Երևան, գայ սուրբ
կարապետն, մեռաւ: Տէղն նըս-
տաւ Ռհան վարդապետն:

§ 41 ԹՎԻՆ ՌՃԺԸ յունվարի 9, արէ 9, արամ ԻԲ, օրն 67v
 չորքշարաթ, ես Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք Ազու-
 լիս արարիւ Վերի եկեղեցու ժողովուրդն միաբան,
 Ազուլայ առաջնորդ Պետրոս վարդապետն մինչի ի
 հոգի շապիք էին հաքել. խաչաւամով, սազով, նազրով
 գետուն ջուր աւրհնեցին: Չնի նշան չկէր, որպէս թէ
 դարուն: Այս գիշեր յենց ձուն եկաւ, որ ա գազ ձուն
 նստաւ. այսպէս: Չունն ջրաւրհնիք գիշերն եկաւ:

ԹՎԻՆ ԱՅԺՅ փետրվարի Իսաումն Ազուլիս այսօր ես
 Չաքարիայ բուն բարէկենդան արարի:

Դարցեալ փետրվարի Իգումն թուրքերն ըսամագան
 դատիկ արարին, օրն պշարաթ:

ԹՎԻՆ ԱՅԺԶ մարտի մէկունն այս տարուս Ազուլիս
 մէլիք չունէր, քանզի Մելիք-Շահնապարն գնացել էր
 Ըսպհան վասն քաւանթարանի հօքնն նորի: Այս Չանի-
 րէս մէլիք չկէր. 9 տանուտեր դրին, որ մալ ու թալ-
 ջին անէ: Այսմ ամի Ազուլիս ա թուման¹⁾ Ազլրէջա-
 նայ վէզիր Միրզայ-Իբրահիմի դափառումն էր:

§ 42 ԹՎԻՆ ԱՅԺԸ մարտի մէկունն երևան որ ես Չաքա- 71v
 րիայ, իմ կիսայր պարոն Շմաւոն այսօր ըսկսրն
 արար Լուսավորչի Սոր Վիրարի հօրն ու հորի վերայ
 եկեղեցին շինելոյ: Այս Շմաւոնս, որ է Ազուլեցի Բուր-
 դունց մղզսի Ազամիրի որդի, որ այս ժք ամ է, որ
 երևան այ, որ 9 խանի դուրուդ արաւ, որ է այս՝ Նա-
 ջաֆղուլի խանին, Աբասղուլի խանին, Սէֆիղուլի
 խանին: Քանզի այս 9 խանս այլ առաջ՝ Լաւա-
 րէկի տղայ ուզրաշի Արսովերդի բէկին դուրուդումն

1) Ձեռագրում ա՛ր:

այլ է կացեր: Դարցեալ այս Շմաւոնիս կինն մեռած
 էր Ազուլիս. չունքի երևան խանի դուրուդումն էր,
 Նաջաֆղուլի խանի այսնումն երևան վերստին կին
 առաւ. այս ք ամ է: Դարցեալ, քանզի այս խաներիս
 դուրուդումն այս էր գործն. համ դառաֆխանէն, համ
 ըսահտարխանէն¹⁾ սորայ ձեռացն էր. շատ շատ շա-
 հավէտ եր վաճառականի որ առուտրի: Այս պատճա-
 րէս խաներն սայ ձեռաց տալ չին: Այս Շմաւոնս
 շատուց ցանկայր Սոր Վիրարն շինելոյ, քանզի յին
 ժամանակաց հօրն լցված էր, վերայ եկեղեցին խախ-
 թված էր, այս Վիրարս ավերեալ էր, այլոց, թուրքի
 ձեռացէր, անբնակ: Այս 9 ամ է, որ ոմն վրացի ինքն
 ծառայէր: Դառիթ վարդապետ կաթուղիկոսի հրամա-
 նաւ եկեալ, աստ բնակեալ || պարխպն քաշեց, թէ այլ 72v
 ինչ: Դարցեալ, Շմաւոնն խոստացաւ, որ Լուսաւորչի
 հօրն ու հորի վերայ եկեղեցին շինէ, թէ խանի, թէ
 այլ ինչ խարջ՝ շինելոյ գնայ, Շմաւոնն տայ վասն իւր
 և իւր ծնօղաց յիշատակ, հոգոյն²⁾ փրկութեան:

Դարցեալ թՎԻՆ ԱՅԺԹ մարտի մէկունն եկեղեցին ու
 հօրն ձեռք ավին, ք վարդապետի մարմին տապանի
 դուս եկաւ: Տապանին վերայ գրած էր մինն՝ Ներսէս
 վարդապետ, մինն՝ Վարդան վարդապետ, որ բքինն
 ընդիր, սուրբ վարդապետք էին: Լիակատար պատմու-
 թիւն կոնդակումն գրած էր: Սոցայ վաղջանն գրել
 ին թՎԻՆ ԷՏԺԷ, որ զճա տարի էր, որ վաղջանել
 ին: Ամենեկն մարմինն փտած չէր: Ապայ բքն մէկ
 տեղ չէր մեռած. ծ տարի յետ ու առաջ էր մեռած:
 Շատ երկրի մարդ եկաւ, տեսան. շատ զարմանալի
 բան եր: Ես Չաքարիայ 9, 9 անգամ տեսայ, նշխարքն
 համբուրեցի: Դարցեալ, այս Շմաւոնս յիմնարկեաց,
 Սոր Վիրարի հօրն շինեց: ԹՎԻՆ ԱՅԺԹ ապրիլի գումն
 շատ վարդապետ, եփիսկոպոս, շատ անթիւ մարդ եկին

1) Ձեռագրում՝ քահահաւանն:

2) , հզն:

ուխտ, համ եկին հորն աւրհնեցին: Ագուլաց սուրբ
 Թումայի վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն,
 քահանայք, ժողովուրդ, և մարդ գնացինք, ապրիլի
 ծեռումն այլվի ջումիաթով եկինք Ագուլիս: Փառք ան-
 մահին. այսպէս տեսանք: || Այս սրբոց մարմինն այս-
 պէս սաղ էր, որ ոտնն, մարմինն, գլուխն, ձեռքն սրբ-
 տին վերայ խաչած¹). այսպես տեսանք: Դարցեալ, այս
 Շմաւոնս որ հորն շինեց, աւրհնեց, ապա սկսաւ յորի
 վերայ եկեղեցին տաշած քարով շինէ, քանզի առաջ
 այլվի այսպէս ին շինել: Սայ էլ առաջի շինածի նման
 շինեց, ամայ այլ մեծ շինեց: Սայ վերալիցացու գրեց
 թէ հորին շինելու, թէ վերայ եկեղեցին շինելու երևանա-
 ցի Յակոբջանի որդի Ոհան - բարէն, որ սարքարութիւն
 անէ, հասրն տայ Շմաւոնին: Այս Ոհան - բարէն այլ-
 վի դօնլուղով այ: Ահա այսմ ամի, որ թվին ռճժ
 ըսկիսրն արաւ շինելու, Ոհան - բարէն սարքար գրեց:
 Դարցեալ թվին ռճժ յունիսի մէկն Ըսպհանայ Շահ-
 Սէյման թագաւորէն ըսողամ եկաւ Երևան, Սէֆի-
 դուլի խանին վերայ, թէ այտ հայ դառարի խօջայ
 Սիամոնտ գայ Ըսպհան: Այս Շմաւոնս տարան Ըսպհան:
 Յունիսի ամսուն Երևանայ դուրս ելաւ: Այս եկեղեցիս
 տպսպարեց Ոհան - բարէն, թէ՛ շինէ, ինչ փող որ խար-
 ջիս, իմ քեռի Ղուգաղէն առ: Ջերայ այս Շմաւոնս
 || որ գնաց Ըսպհան, իւր քեռու տղայ ունէր, անունն²)
 Ղուգաղ, այս Շմաւոնս գրեց, այս Ղուգաղս Ագուլաց
 տարաւ Երևան. զերայ Ղուգաղս Ագուլեցի է: Սայ տա-
 րաւ Երևան, գրեց իւր տանն, իւր առուտրին, խարջին
 վեքիլ ու ինքն գնաց Ըսպհան: Այս Ոհան - բարէս եկե-
 ղեցիս շինեց, ամէն խարջ, թէ ուստի, թէ համալի, թէ
 իւրն դօնլուղ, դավտարով փողն վէքիլ Ղուգաղէն ա-
 ռաւ: Դարցեալ, թվին ռճժ սեփտեմբերի Իռումն շատ
 վարդապետ, էջմիսիսիսայ աթոռակալ եկին, աւրհնե-

72v

73r

1) Ջեռագրու՞ խաչաց:
 անունս):

ցին, զերայ կաթուղիկոսն դէս եւրս Ըստամբուլ էր
 վասն ալմուկին: Դարցեալ, հորի տակումն մին գերեզ-
 մանի նման մատուռ յալտնեցաւ, մարմինն միջումն:
 Ամայ բացին ոչ, զերայ գրոց մարդոց, բրոց վկայու-
 թէնով ասացին, թէ Դրիգոր Լուսաւորչի մարմինն է:
 Բացին ոչ, չուրի կաթուղիկոսի գալն: Այս Շմաւոնս
 Ըսպհան թվին ռճժ զէքտեմբերի Էռումն առ Աստուած
 փոխեցաւ, ապայ իւր խոստմունքն կատարեցաւ. հորն,
 թէ եկեղեցին շինվեցաւ, աւրհնեցին, փնաց յիշատակ
 իւր, թէ իւր ծնողացն, իւր որդոցն, իւր կողակցացն¹)
 հոյզոյն փրկութեան: Եւ սրբոց վարդապետաց և ամե-
 նայն սրբոց || և սրբոյն Դրիգորի Լուսաւորչի բարե-
 խօսութիւնովն Քրիստոս Աստուած սոցայ մեղացն
 թողութիւն և մեր մեղացն թողութիւն խնդրեցէք. ես
 Շմաւոնի եկպայր Ջաքարէս որ ամենայն բանի աղա-
 նատէս էլայ և իմ հողացեալ ձեռնովս գրեցի, և Քրիս-
 տոսի փառք յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

73v

* Թվին ռճի առումն այս ք սուրբ վարդապե-
 տաց մարմինն այս հորի գլխի շինած եկե-
 ղեցուն յարեմտեան կողմի տակումն ներք-
 նայտուն մաղաղա կայ, այս մաղաղիս յա-
 րաւային կողմն անփոփեցին: Դուռն եկեղե-
 ցու միջումն է, յարեմտեան կողմի յուսի-
 սային²) կողմն է:³)

§ 43 Թվին ռճժ ապրիլի գումն Ագուլիս որ Երևանայ
 մուղնեցի Ովանէս վարդապետն այսօր առ Աստուած
 փոխեցաւ: Սայ էր Կ ամաց: Սայ էր սուրբ Գէորգի
 առաջնորդ: Քանզի այս ք ամիս էր, որ եկեալ էր որ
 Ագուլիս, սուրբ Գէորգայ մասն բերել վասն ժողով
 անելու, քանզի Մուղնու սուրբ Գէորգայ անվան եկե-
 ղեցին այս ք տարի այ, որ շինում է: Պարտք ունէր:

68r

1) Ջեռագրու՞ կողակցածն:
 2) յիսուայի:
 3) Հաջորդու՞ են Z. a, b, c հավելագրութիւններն ուրիշ ձեռա-
 ցագրով:

եկաւ Ագուլիս, և թուման կիտեց, գնաց Ուրդուվար, ի գիւղն Անապատ, յանկարծակի յիվանդացաւ, բերին Ագուլաց սուրբ թումայի Առաքելոյ վանքն: Մարդ ուղարկեցին Երևան, ի գիւղն Մուղնի, իւր ախպեր որդի Տէր-Դաւիթ յարէզան, ալլ մարդիք եկին Ագուլիս: Ովանէս վարդապետն կտակ արաւ, իւր ախպէր աղայ Տէր-Դաւիթն վարդապետ աւրհնէց, իւր աթոռ սուրբ Գէորդ իւր տէզն զրեց, յետ ք ամսոյ ապրիլի գումն Ագուլաց վանքումն առ Աստուած փոխեցաւ: Իւր եխպայր որդի Դաւիթ վարդապետն, ալլ մարդիք Ովանէս վարդապետի մարմինն տարան Երևան, ի գիւղն Մուղնի, սուրբ Գէորգայ եկեղեցին, անդ հանգուցին, որ ինքն էր շինել: Սայ անվանի, մեծ վարդապետ էր: Աղօթք սորայ մեզ ողորմի:

Թվին ռեժը ապրիլի եունն Ագուլիս յենց ձուն եկաւ, որ կտուր սրվեցաւ. շատ պտղոց¹⁾ զարար էլաւ. վասն մեղաց մերոց:

Թվին ռեժը ապրիլի ժառումն Ագուլիս ես Չաքարիայ այսօր զատիկ արարի, մէհէկի ամսոյն ք, շամս ամսոյն իք արարի Աստուծով:

Թվին ռեժը ապրիլի ժը Ագուլիս որ այսօր անձրևի ըսկիսբն էլաւ մինչի ապրիլի շունն. շունն ձուն եկաւ մինչի գալ օրն, որ էր մայիսի մէկ: Չուն եկաւ, սառեց, որ բարձր գէղորէից որթն, ծառն ցուրտ տարաւ: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

Թվին ռեժը մայիսի գումն Ագուլիս այսօր նախայվկայէն գիր եկաւ, թէ էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն եկել ալ տէզս, Ագուլաց առաջնորդ Պետրոս վարդապետն, ես Չաքարիայ ինձ աթոռակալն ուզել ալ: Այսօր ես Չաքարիայ, Պետրոս վարդապետն գնացինք նախավկայն, ա օր կացինք,²⁾ ալլվի մայիսի թումն եկինք Ագուլիս:

1) Չեռագրում պոց:
 2) կացին:

Դարցեալ մայիսի ժքումն աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն, լէյիցի Ըստէփանոս վարդապետն ալ քանի վարդապետօք եկին Ագուլիս, ե օր կացին, գնացին Երևան վասն միոյ պատճառի:

Թվին ռեժը մայիսի ժքումն Ագուլիս այսօր Ագուլաց ի տուն խիզանով գնացինք Գաղայ նահատակն ուխտ: Ես Չաքարիայ ալլվի խիզանով յետ սոցայ գնացի, ուխտ արարաք:

Մայիսի իումն եկինք Ագուլիս. օրն համբարձում:

Թվին ռեժը յունիսի ժգումն Ագուլիս Վերի թաղէն այր ոմն մեծատուն, անունն խոջայ Ավաք, որ այսօր առ Աստուած փոխեցաւ: Քանզի շատ մարդի վկայութէնով իմացաք, որ սայ ի հօրէ, ի մօրէ ժէթիմ էր, որ բնաւ ունչիչ չունէր սայ Աստուծոյ տուածէն: Այնչափ ալեց Աստուած, որ թէ տուն, թէ մուլք, թէ աջհաս, թէ փող, գո թումանի տէր դառաւ: Սայ էր և ամաց: Սայ մեռաւ, ոչինչ տարաւ, բայց միայն ի գաղ կտաւ: Ով մահկանացու, մի շատ ազահութիւն անիլ. վերջն այսպէս կու լինի. այս է:

Թվին ռեժը յուլիսի իբումն Ագուլիս ք օրի անձրև եկաւ. ք օրի յետն սարերն բարցը ձուն եկաւ: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

§ 44 Թվին ռեժը օգոստոսի ամսոյ ըսկիսբ էլաւ, Ագուլիս փորացաւութիւն ընկաւ: Շատ մարդ, շատ էրէխայ մեռաւ. որ տուն կէր գ կամ ե երեխայ մեռաւ: Այսպէս մնաց մինչի նոյմբերի վերջն, ապա վարթարաֆ էլաւ: Ոչ թէ միայն Ագուլիս էր, ալ շրջայկայ գէղորայքն էլ այսպէս կէր: Այս եղև վասն մեղաց մերոց:

§ 45 Թվին ռեժը օգոստոսի էումն Ագուլիս այսօր Ագուլաց մէլիք Շահնազարն այս ա տարի էր, որ գնացէլ էր Ըսպհան, թաղաւոր Շահ-Սլէմանէն քալանթարի հօքմն հանեց, էլի մանսարով այսօր եկաւ:

Թվին ռճժը օգոստոսի էռւմն Ագուլիս որ այսօր 69v
 էջմիածնայ աթոռակալ Միքայէլ վարդապետն եկաւ
 Ագուլիս վասն նւիրակի: Քանզի Հակոբ կաթողիկոսն
 դէռ եւրս Ըստամբօլ էր վասն աղմուկի Դարցեալ,
 աթոռակալն եկաւ, մին շունչն ք դիան հարկ է, որ
 ամէն հայ ի դիան կուտան էջմիածինն. այս գ տարի
 էր, որ առէլ չէր: Սայ եկաւ, շունչն Կ դիան առաւ գ
 տարէն:

Թվին ռճժը օգոստոսի ծումն Ագուլիս Մուսարէկին
 տղայ Մահամադխան բէկն մեռած էր, իւր դուէքն ծ
 թվանգչի բերել են իւրենց տունն պահում: Քանզի
 Մուսարէկին ք տղայ ունէր, մեծն՝ Մահամադխանն
 էր, փոքրն՝ Իսախան: Այս ք ախպէրս հայրենիք մուլ-
 քի, ապրանքի վերայ դաւի են անում: Այս ծք տարի
 էր, որ ախպէրք դաւի ին անում, որ ք յետ շահն գնա-
 ցին, գ, է յետ բէկլար-բէկի գնացին, բալքի թէ
 գա թուման ավել խարջել ին. շատ արբար ին: Այս
 ջանիրէս կռիւ ին անում: Մահամադխան մեռաւ,
 իւր մեծ տղայ Ալղուլայրէկն էր դաւի անում: Ավ-
 դուէն Ըսպհան էր. սորայ թվանգչիքն ավին, մին
 քանգառու ոմն, Իսախան անուն, ըսպանեցին: Այս
 Իսախանս առաջ Մուսարէկինց Իսախանին կշտին
 կացել էր, ապայ այժմուս գնացել էր, Միրզայ Իւրա-
 հիմի նօքար էլէր, եկէլ էր Ագուլիս վասն սոցայ դա-
 վուն: Վէզիրին մին Ղլիջ-աղին յետ էր. առաջի ինա-
 դուն ավին¹⁾, ըսպանեցին: Շատ կռիւ էլաւ: Ագուլիս
 այս ջանիրէս չ թուման դարար քաշեցին:

§ 46 Թվին ռճժը հոքտեմբերի Իջումն Ագուլիս ես Զա- 70v
 քարիայ որ այսօր Ագուլաց դուրս էլայ, որ գնամ
 Թարվեզ:

Դարցեալ հոքտեմբերի լառւմն ես Զաքարիա եկի
 Թարվեզ: Իմ Թարվեզ գալու պատճառն այս էր: Որ
 ես Զաքարիայ իմ եխպայր Սիմոնն Երևան զառարի

1) Ձեռագրում՝ սվի:

էր: Սիմոնն ուղում էր, թէ գնայ Ըսպհան, Արասդուլի
 խանին պարտքն տայ, Երևանայ Սէֆիդուլի խանն
 թողնում չէր, թէ՛ Արասդուլի խանի վարիսներն գայ,
 փողն տանի: Ոչ նօքա էն գալիս, ոչ խանն թողնում
 էր, թէ Սիմոնն Երևանայ դուրս գնայ. քանզի զառաւ-
 խանեն Սիմոնի ձեռացն էր: Ես Զաքարիայ այն թա-
 մասուկն, որ Սիմոնն ավել եր Արասդուլի խանի փե-
 սայ Զալ բէկին, ես էլ մհրել ի: Այս ջանիրէս ես վա-
 խում ի, քանզի ռզնն թուման էր: Ես Զաքարիայ
 գնացի Թարվեզ, թէ գնամ Ըսպհան. խօ Սիմոնն թո-
 ղեց ոչ, թէ՛ գալիս են Երևան: Ես Զաքարիայ յունվա-
 րի քումն թողի, եկի Ագուլիս յունվարի Ե:

§ 47 Թվին ռճժը դեքտեմբերի¹⁾ ծե²⁾ումն Ագուլիս որ 74v
 Տաթէեվու կրօնաւորաց անապատին հայրն, Արիստա-
 կէս վարդապետն, այսօր առ Սստուած փոխեցաւ: Սուրբ
 մարմինն տարան Տաթէվ, իւր շինած անապատն, անդ
 թաղեցին: Սայ էր ի գեղջէն³⁾ Տաթիվու⁴⁾: Սորայ տեղն
 նստաւ.

* մէկ տարոյ յետնայ Թոտանեցի Մովսէս
 վարդապետն, քանզի մին տարի անհայր
 Տեացին. այս է:

1) 2) 3) 4) Հասկածի այս բառերը հեղինակը հետո յի ավելաց-
 րե քննադրում՝ առաջնից տարբերույ թանարով:

§ 48 ԹՎԻՆ ՌԾԺԹ յունվարի 4, տրէ 4, արամ ԻԲ, օրն 70v
 Եշարաթ այսօր ևս Ջաքարիայ Ազուլիս շրաւրհնիք
 արարի: Ջուրն գետումն աւրհնեցին նազրով, զոնով:
 Օրն էր որպէս գարուն:

ԹՎԻՆ ԱՃԾՔ յոնվարի ժուռն Ազուլիս այսօր ըստուք
 խաբար եկաւ, թէ օսմանցի Սուլթան Մահամադ Թա-
 գաւորի վէզիր Մահամադ¹⁾ փաշայ²⁾ Գրիզն Ֆոանկէն
 առաւ: Քանզի Թագաւորն Ուոռուէլի Ժէնգի - շահրուսն
 էր օթրազ: Քանզի ք տարի այ, որ Ըստամբօլու գուրս
 էր Թագաւորն ու վէզիրն: Թագաւորն գնաց ոչ Գրիզն.
 վէզիրն ասկարոջն գնաց Գրիզն: Այս ԻՔ տարի այ,
 օսմանցին Վէնետիկին թուջին յետ Գրիզուսն ք բէրթի
 վերայ կուիվ այ: Այս վեզիրս գնաց, ք տարի նստաւ,
 ք բերթն առաւ: Գրիզն ամէն օսմանցու ձեռաց էր:
 Մին մեծ բերթ, իւր պտղիկ բէրթն ու երկրոջն վենէ-
 տիկցու ձեռաց էր, առաւ: Ոչ թէ զօտով առաւ, այլ
 գրաւով: Քանզի Ֆոանսիսի Թագաւորն մին մեծ մարդ
 գամով կու աղարկի Գրիզն իրր թէ վենէտիկցու օգ-
 նական: Այս մարդն գայ, գինով կնի, մին օր զուրս
 գնայ ասկարով, թէ կուիվ: Օսմանցին կտայ, ֆոանդ
 շատ մարդ շարթէ: Ֆոանգի բերթի բէկն յետ կու փա-
 խի բերթն, զուռն բընդի: Այս ֆոանսիս մեծ մարդն
 օսմանցիք³⁾ բռնէն, թէ՛ կամ բերթն տուր կամ չի՛ ևս
 մարդս տալ չեմ: Այս պատճառէս բերդն մինչի Ե փո-
 ղի զաան էլ կրեն նալերն, բերդն տան, մարդն սաղ

1) 2) Այս բառերն ել հեղինակը հետո լի ակելացրել բնագրում
 առաջնից տարբերվող թանաքով:
 3) Ձեռագրում՝ օսմանցի:

առնուն նալն: Ե, գն նալ եր կանգնած: այս է. ֆոան-
 գի նալ:

ԹՎԻՆ ԱՃԾՔ յոնվարի Խուսն Ազուլիս որ այսօր 71r
 Աղիլբէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմէն ժգ ձխաւոր
 եկաւ, Կ լիզր թիլանի, որ է գ հողայ, քնար ապրիշում
 բէրաւ, թահր¹⁾ տվեց Ազուլաց ու Դաշտին, թէ վէզի-
 րըն Շամախու է բերած, շահրուղայ է. Աստուած գիտէ.
 լիզրն ժբռեճ զիան փողն տվէք: Ամսունքն ըս զիան
 էր: Մին Ի թուման էլ խարջեցին, գնացին վէզիրն,
 էլաւ. ոչ, թէ բերողի զուլուդ, թէ խորակ էլաւ: Այս Կ
 լիզր ապրիշումս ու Ի թուման խարջն ազուլեցիք ու
 դաշտեցիք զարուլ արին, վեր կալան: Դաշտեցոց ըսա-
 սադ ապրիշումն ու խարջ զարուլ արին, տարան Ազու-
 լեցոցն: Ազուլեցիք վեր կալան ապրիշումն ծախեցին
 ըս զիան:

* Թէ խարջ, թէ զուլուդ, թէ ապրիշումի
 պակաս ծախելն, ամէն Ի թուման զարար
 քաշեցին թէ ազուլեցիք, թէ դաշտեցիք:
 Ապրիշումի փողն յետ ք ամսոյ վեզիրէն
 եկին, առան, տարան. այս է:

§ 49 ԹՎԻՆ ԱՃԾՔ փետրվարի ԻՔուսն որ Ազուլաց մէլիք 74r
 Շահնազարն Թարվեզ մեռաւ, բերին Ազուլիս, այսօր
 թաղեցին: Սայ էր Կգ ամաց: Խ տարի Ազուլաց ու
 Դաշտին մեղիքութիւն արաւ: Սորայ ալել անունն Բա-
 դալիջ կասէն, զերայ կարծիկ մարդ էր, լեզվով: Սայ
 վասն ինազու թուրքացաւ, յետ գ տարու գնաց Ըս-
 պհան, շահրցն յօքում առաւ, եկաւ: Շատ ապրեցաւ,
 հայութիւն արար, հայայթաղ արարին: Սայ գնաց
 Թարվեզ, գալ օրն յանգարծակի յիվանդանայ, միուս
 օրն մեռնի, յայտնի բերէն Ազուլիս, հրաշալի թաղե-
 ցին: Այս ամի Ազուլիս Միրզայ Իբրահիմի զավ-
 տուսն էր. այս է:

1) Տպագիրը (յերես 37) կարգում է՝ բանի:

§ 50 ԹՎԻՆ ԱՅԾՔ մարտի մէկուսն Թարգեղու վէզիր Միր- 76e
 զայ Իբրահիմինանէ մարդ եկաւ, թէ՛ Միրզէն մին
 այքի այ նոր գծել, զճժ տնգելոյ համար տնգի այ ու-
 զում, մալաչի տանձի, խնձորի, սուժաղի, ծիրանի:
 Ամէն բհամ արին, աղարկեցին: Այս չափ տնգի էլ
 Շուռութու բերին այլվի զճժ տնգի: Դարցեալ գ, էճ
 յունի այլ ուրիշ տնգի Մեղրու տարան:

§ 51 ԹՎԻՆ ԱՅԾՔ ապրիլի գ, շամս ծգ, մէհէկի մէկուսն 74r
 Ազուլիս ես Չաքարիայ այսօր գատիկ արարի:
 ԹՎԻՆ ԱՅԾՔ ապրիլի ծքունն Թարգեղու Միրզայ
 Իբրահիմէն Ալիղուլի բէկ անուն զարուղայ եկաւ
 Ազուլիս ծ ձիաւորաւ. Ի օր կացաւ, Ե թուման զու-
 լուղ տվին, ապայ դնաց: Օրն ետ գիան խարջ ունէր.
 այս է:¹)

§ 52 ԹՎԻՆ ԱՅԾՔ ապրիլի Խունն Ազուլիս Վերի թաղն 76v
 Առատէնց փողրակէն ես Ազուլեցի Քուրդունց մղզսի
 Աղամիրի որդի Չաքարէս որ այսօր ձեռն արկի, մեր
 հայրենի տունն վեր կալայ, նորն շինեմ. զերայ շա-
 տուց շինված էր: Մէկ մեծ ձմեռնատուն էր, որ գիր
 կէր գրած, բճք տարի էր շինած. մին մեծ սրահ կէր,
 որ մին 6 ք տարի այ, շինած էր. այս է. մին քանի
 վերնատուն, ներքնատուն կէր յին շինած: Ես, վերոյ
 Չաքարէս, ողորմութեամբն Քրիստոսի այսօր ձեռն
 տվի շինելու: Մինչևի նոյմբերի մէկն կարողութեամ-
 բովն Աստուծոյ ամէն շինեցաւ: Շինածս այս է. որ
 յարաւու կողմանէ մինչևի յիուսուս Իք գաղ է. յարևել-
 ան մինչի յարևուտ է գաղ է: Գ կողմն այս է. յա-
 րաւային կողմն փողրակն է. յիուսուսային - կողմն
 Մարխանեց Սէթու բաղչէն է. յարևմտեան կողմն այլվի
 Սէթու տներն է. յարևելյան կողմն մեր հօր արպեր
 Սարկաւաքի որդին է, որ է Ալէքսան: Որ մեր տներն
 ձեռք տվիք շինելու, Ալէքսան էլ ձեռք տվեց, ինքն
 էլ շինեց. զերայ Աղամիրն, Սարկաւաք, որ է Ամիր,

1) Հաջորդում է ծ հովեղարությունն ուրիշ ձեռագրով:

սոքայ եկապարք էին բաժանված: || Ես Չաքարիայ իմ 76r
 շինածս այս է. ք մեծ, մին պատիկ ներքնատուն, մա-
 ղազայ, որ գումբաղի այ, գաջով, քարով թաղ. մեծ
 մաղաղի գլուխն մին մին մեծ, որ ծք գաղ է, երած
 քարփիշով, գաջով, այլվի գումբաղով, թաղով շինած:
 Այս մեծ օթաղի գլուխն մեծ քոչկ այ, որ էլ ծք գաղ
 է: Դարցեալ, օրթայ մաղաղի գլուխն մին քաշ թավան
 օթախ է, որ սանդուղ, թէ այլ շորի տէղ, ք դունէ-
 մինն մեծ գումբաղի օթախունն է, մինն դէպի բարան
 է: Այս օթախի գլուխն մին բացր թավան օթախ է,
 ք չարարայ դէրի մեր բաղչէն: Այս օթախի գլուխն
 մին քաշ քոչկ այ: Դարցեալ, պատիկ մաղաղի գլուխն
 ճանապարհ է, ք, գ բարան է, որ գնայ մեր բաղչէն:
 Մեր բաղչունն կայ մին պղտիկ մուսբախտ: Որ էլաւ
 մեծ ու պատիկ ք օթախ: Ես Չաքարիայ ամէն շինե-
 ցի, թէ ուստի, թէ արկաթեղէնի, թէ փայտի, թէ գուր-
 գար ու թէ գաջի, թէ քարի, չուրի ք տարին մի ըստ
 միոչէ դավտարունն ջոկ գրեցի. չուրի մին դինարն
 գրած եմ ուրիշ դավտարունն, թէ խորակ: Ամենայն
 հսարն տէսայ, շամն տէղս գրեցի, որ էլաւ Կե թուման:
 Աստուած վայելունն տայ: || Դարցեալ, այս տներս որ 76r
 վերստին շինեցի, թէպէտ փոքր, ապայ գլտեմք թէ
 զրոց, թէ բրոց, թէ մեծ մամիս, որ էր Բանաւայ,
 հարցանելով իմացայ, որ այս տներս բճժ տարի եղև,
 որ պապէ ի պապ, որդոց որդիք որ մեր ավաղն ժա-
 ուանգէ: Ես Չաքարիայ այսպէս իմացայ զրոց, տէսայ,
 որ սոքայ էն. նախ և առջ այր ոմն. ք եկապարք էին:
 Այս տան տէրն հօր անունն չիմացայ: Այս ք եկա-
 պարքս մինն Շախամիր, մինն՝ Աղամիր: Մոքայ բա-
 ժանեցան: Աղամիրի յիսէն այս գրած տներս այ: Շա-
 խամիրի յիսէն այս յարևմտեան կողմի տներն այ:
 Շախամիրիս յիշատակ չմնաց. մնաց տունն անտէր:
 Սիթամով այր ոմն Ամիրխան Շախամիրի տներն զավա-
 կանի, կտայ իւր արպէր որդի Մարխան, որ է տէղս

գրած Սէթու պատգմ: Դարցեալ, Աղամիրն առ Աստուած
 գնայ: Մնաց սորայ մին աղչիկ, անուէնն Բանաւշահ:
 Այս Բանաւշահս գնայ Խձայձոր, որ է Ներքի թաղն,
 մարդի, անուէնն Երանջան: Այս Երանջանս առ Աս-
 տուած գնայ: Մնաց ք տղայ, մին աղչիկ: Աղչիկն
 գնայ մարդու, մնաց Բանաւշահն, իւր ք տղերքն. մեծ
 տղի || անուէնն Աղամիր, պղտիկն՝ Ամիր, որ լաւ կար-
 դացող դառցաւ, անվանեցին Սարկավաք: Այս Բանաւ-
 շահս որ իւր այրն մեռնի, օսմանլուի¹⁾ ժամանակ էր
 ու սղութիւն. այն Ամիրխանն կու գայ, թէ Աղամիրի
 յիսէն տէրութիւն անէ: Այս Բանաւշահս որբ գոլով՝
 փաշայ, շար ընկնի, գայ իւր հայրենիքն զաֆտ անէ,
 մարդի տներն ձեռաց գնայ: Այս Բանաւշահս տղոցն
 հարսանիք անէ. Աղամիրին ուղէ Ներքի թաղէն Գո-
 զալի դուստր Սավգուլն ու Սարկավաքին ուղէ մելիք
 Աղավկլի դուստր Խոստրոֆն: Այս Բանաւշահս ծ տարի
 որբ մնաց, պատճառ հայրենի տներն ու տղերքն, թէ
 այրոց ձեռք չի ընկնի: Այս Բանաւշահիս մայր ունէր
 անվանի, մեծ աղգի, անուէնն՝ Խանոււմ, որ որբ շատ
 մնաց: Տէրս գրած սրահն Խանոււմն էր շինել որբ ժա-
 մանակին: Շատ աշխատաւոր կին²⁾ էր: Աստուած իւրն
 ողորմի: Դարցեալ, Աղամիրէն, Սավգուլէն էլաւ ք զա-
 ւակ, ք աղչիկ ք տղայ: Դ տղէն պղտիկ մեռան: Մնաց ք
 աղչիկ, մեծացան. մեծն՝ Խանոււմ, միջնակն՝ Փարիխան,
 պղտիկն՝ Չարիֆ, որ աւագանի անոււն էր Հոփսիմէ:
 Սոքայ գն էլ³⁾ գնացին մարդի, զաւակի տէր դառան:
 Ամայ Խանոււմն ու Փարիխանն ք ք մարդ առան, Չարիֆն
 մին մարդ առաւ: || Աղամիրի ք տղէն որ մնաց, մեծն
 Շմաւոն է, որ այս դավտարուս⁴⁾ անոււնն գրած շատ
 տէգ կայ. պղտիկն դավտար գրող մեղաւոր Չաքարէս
 եմ: Դարցեալ, մեծ Խանոււմն, որ է մեծ Աղամիրի կը-

77r

77v

1) Ձեռագրու՝ օսմալուի:
 2) » զին:
 3) » էր:
 4) » դասարուս:

նիկն, սայ մին մարդ առաւ, Բանաւշէն մին մարդ առաւ,
 Աղամիրն մին կնիկ առաւ: Շմաւոն ք կին առաւ. ա-
 ռաջին՝ այս Մարխանի որդի Մուրադի դուստրն առաւ,
 անոււնն Գոլաղէն: Սորայանէ էլաւ ք տղայ, մին աղ-
 չիկ. անոււնն Շուշան: Շուշան գնաց մարդի, ա տարի
 մնաց, մեռաւ, զաւակ չի մնաց: Ա տղէն պղտիկ մեռաւ,
 ա տղէն, անոււնն Խանազատ, ք ամաց մեռաւ, ա տղէն
 Գրիգորն է, ահայ ծգ տարու է: Այս Գուլաղէս թվին
 ռճքուսն մեռաւ: Այս Շմաւոնս գնաց Երևան, վերստին
 կին առաւ, անոււնն Գուլուժ, թվին ռճքուսն: Դարցեալ,
 ես Չաքարիայ թվին ռճքուսն յունվարի իջուսն որ ա-
 ուի ավել անոււնն Տրուսեցունց Հերապետի դուստր Բէ-
 կուսն ի կնութիւն: Ես Չաքարիայ էի իդ ամաց, Բէ-
 կուսն ծէ ամաց: Մեզնէ թվին ռճքուսն էլաւ ա աղ-
 չիկ, անոււնն Մարիամ: Այս Մարիամս թվին ռճի առ
 Աստուած գնաց: Աստուած փոխն բարի յիշատակ տայ:
 Դարցեալ այս դավտարուս Գուրգունց Աղամիր շատ
 եմ գրել, գերայ Շախամիրի եխալայր Աղամիրն ավել
 անոււնն կոչէին Գուրգ վասն պատճառի: Դարցեալ Սար-
 կավաքն մեռաւ, մնաց ք տղայ: Ա մեծ տղէն || մե-
 ռաւ, մնաց մին տղայ, անոււնն Ալէքսան: Այս Սար-
 կավաքս մին կին առաւ. ք տղէն էլ ա ա կին առաւ.
 այս է: Աստուած սիրողն ասի այս նախնեաց մէկ հայր
 մեղայ: Աստուած ձեզ ողորմի:

78r

* Սարկավաքի միջնակ տղի անոււն էր Տէր-
 Մելքում. լաւ քահանայ էր. մեռաւ, մնաց ա
 տղայ, անոււնն Ոհանէս: Ես Չաքարէս այս
 Տէր-Մելքումիս¹⁾ մօտ կարգացի: Թվին ռճիք
 մարտի իջ ես Չաքարես, իմ կին Բէգուսն
 առ Աստուած փոխեցաւ: Այլվի այս թվիս
 օգօստոսի քուսն ես Չաքարես գնացի, Վերք
 գետցի Դիշի-գէղուտ Ովանէսին ունէր ա-
 զար աղչիկ իս ամաց, այս առի կին:

1 Ձեռագրու՝ Տէր - Մելքումս:

ԹՎԻՆ ԱՃԻԳ հոքտեմբերի լառւմն էլաւ տղայ, անուան Միքայել եղաւ:

1125 մայիսի Իգոււմն, օրն գշարաթ, էլաւ մին աղչիկ, անուէն եղաւ Սավգուլ: 1127 մարտի գոււմն օրն բշարթի, երաւ մին տղայ, անուան եղաւ Գափրիէլ:

** 1130 փետրվարի բոււմն օրն գշարաթ, մին տղայ էլաւ, անուան եղաւ Սահակ: ԹՎԻՆ 1132 ապրիլի քոււմն էլաւ մին տղայ, անուան եղին Ովանէս, օրն բշարթի:

1134 յուլիսի ծոււմն, օրն որբաթ, ինձ Չաքարիս ելաւ մին աղչիկ, անուան եղաւ Բանաւշահ, որ է իմ Չաքարիս հայրենի մամու անուան:)

§ 53 ԹՎԻՆ ԱՃԹՅ մայիսի մէկոււմն Ագուլիս, թէ Գաշտն, թէ Ուրդուլար խիստ մեղացն մեր մորեխ եկաւ: Այս բամ է, որ Ղափանն, Գղմար, Ղարաղաղն մորէխ խիստ կերաւ: 74v

ԹՎԻՆ ԱՃԹՅ յունիսի եռոււմն այսօր Թարվեղու Միրգայ Իբրահիմէն դարուղայ եկաւ Ագուլիս՝ համ մալիջ-հաթն տանի, անուան Բահրամ բէկ, Ի ձիաւորաւ եկաւ, ք օրի կացաւ: Օրն մին թուման խարջ ունէր: Ապայ ծէ թուման դուլուղ առաւ, ապայ գնաց միուս խասէրն, զերայ ե խասն էլ²⁾ Միրգայ Իբրահիմի գաֆտոււմն էր շահի հրամանաւ. այս է:

§ 54 ԹՎԻՆ ԱՃԹՅ յունիսի ծգոււմն որ այսօր մեր եխալայ: Միամոն, որ է Շմաւոն, Երեանայ եկաւ Ագուլիս մին Ի մարդ յեան, ոմն ֆուանկ, ոմն երեանցի հայ: Մին ծ օրի կացան, յունիսի Իգոււմն գնաց Թարվեղ, որ գնայ 75r

1) Հաջորդում ե Ե հավերպութունն ուրիշ ձեւացազրոյ:
2) Ձեռագրում էր:

Ըսպհան: Չերայ այս ծք տարի այ, որ Երեան խաների դուլուղոււմն է. համ գառարի այ, համ խանի գարաք ծարաղ է: Գ խանն այս է. առաջ՝ Նաջաֆղուլի խանին, որ սորայանէ շատ շախ արար, յետով՝ Աբասդուլի խանին, յետով Սէֆիղուլի խանին: Շատ փող, ըոզակ կիտեց, որ համբաւն Հնդստան ու Ֆունդստան հասաւ: Ապա յետի խանն, որ է Սէֆիղուլի խան, սոյ շատ սիթամ արաւ: Այս համբաւէս Շահ - Սլէյման յօքմ աղարկեց, գառաֆխանի պատճառէն տարան Ըսպհան: Ապայ կամօքն Աստուծոյ ե ամիս կենդանի մնաց, ապայ դէքտեմբերի էոււմն առ Աստուած փոխեցաւ, եղաւ Ըսպհան Ջուղայու հանգիստներոււմն պատվով, նշանաւոր տէգի: Վերայ մեծ մատուռ շինեցին: Մահն աջարով, բիաջալն Աստուծոյ է գիտելի: Ամայ շատ դրամ գնաց, զերայ ոմն հախ, ոմն նուհախ, ոմն սիթամի, ոմն զալումի, որ մինչի մին տարին բա թուման սորայ գնաց: Վերջն, մնաց, էթէ ունի բարի գործ, Աստուած գիտէ:

§ 55 ԹՎԻՆ ԱՃԹՅ յուլիսի Իգոււմն Ագուլիս որ ես Չաքարիայ մեր խիղանով, այլ ուրիշի խիղան, շատ ուխտվոր, գնացինք Բստու վանքն սուրբ նշան ուխտ: Այս այն սուրբ նշանն է, որ Քրիստոս աշակերտաց ոտնն լվաց, այս խաչս այն թաշտի պղինձն է: Սորայ առաջնորդն էր այս գեղիս, որ է Բստուցի, Ալէքսան վարդապետն: Գ օրէն գնացինք, եկինք Ագուլիս: 78v

ԹՎԻՆ ԱՃԹՅ դեքտեմբերի ծեոււմն Ագուլիս որ Վերի թաղի սուրբ Քրիստափոր անվան եկեղեցին ինքնին փլաւ, զերայ զ խորանն երած քարփիչով ին շինել, այլն փայտով ին շինել: Չերայ այս եկեղեցիս Թաթէոս առաքեալն եր շինած. եկաւ մինչևի թՎԻՆ ԱՃԹՅ վերստին այնպէս ին շինել: Բանդի բ թագաւորաց ժամանակին էին շինել. մինն՝ օսմանցոց Սուլթան Մուրադին, մինն՝ պարսից Շահ - Սէֆոււն: Այս բ թագաւորաց կախ էր Երեանայ բերթին վերայ, վասն այն՝

կէսն երած քարփիչով, կէսն փայտով շինեցին. վասն
 ահիւ մին տարով շինեցին: Այսպէս շինած եկաւ, մին-
 չի թվին ռեճրուսն փլաւ: Աստուծով մին քինթ չարիւն-
 նեցաւ, անջնաս ֆնաց Աստուծով: Սորայ առաջի շինողն
 Քրիստոսի առաքեալքն էին: Սոցա յետնայ Վերի թա-
 դի խոջայ Գուլնազարն, Քիչիբէկն, Մալխանն վերա-
 կացու եղէն, ժողովրդեան փողով շինեցին, մինչև
 էհաս այսմ ամի: || Թվին ռեթ ըսկիսբն արարին յին եկե- 79r
 դեցին վեր կալան, յիմն դձեցին քարով, կրով, Քուր-
 դատանայ ուստայ բէրին, շինեցին մինչի եհաս հողի
 հավասար: Թվին ռեթա այլվի Քուրդատանայ չ ուստայ
 եկին, տաշած քարով շինեցին. մինչի նոյմբեր ամիսն
 հասաւ դունբրի գլուխն. գ դուան ունի՝ յարեմուտ, յա-
 բաւ, յիւսուս¹): Թվին ռեթք մարտի Խուսն այլվի Քըր-
 դատանայնուն ուստէքն եկին. այսմ ամի խ ուստայ
 եկին, այլվի տաշած քարով հասուցրին մինչի փայլի
 թադ: Նոյմբերի մէկուսն ուստէքն վարցն առան, գնա-
 ցին: Դարցեալ, այս եկեղեցուս գ որմին Իե խաչ, ոմն
 պատկեր վասն յիշատակի գրեցին: Այս դավտար գրող
 Ջաքարէս մին Աստուածամոնոյն պատկերն ես գրեկ
 տվի: Ամէն խաչի, թէ պատկերի մէկ մէկ թուման
 տվին եկեղեցուն:

§ 56 * Թվին ռեթք եկեղեցոյ ավաք խորանն մար- 79r
 տի Իթ աւրհնեցին, որ պատարագ անէն:
 Միայն բ խորան էր ծածկված²) այսմ ամի.
 այս է:

§ 57 ** Թվին ռեթգ մայիսի Իեուսն այ- ibid.
 վի վերոյ Քրատուստանուցն³) ժք
 ուստայ եկօ, ասպարէքն կապեց,
 կիսատ բաներն շինեց, ել քարայ-
 բան չմնաց: Դարցեալ յասմ ա-
 մի Բինիստու ուստայ բերին, մեր

1) Ջեռագրում յիւուս:
 2) » ծածկված:
 3) » Բեսուսուցն:

վանքի դռանն փուան շինեցին:
 Վանքի հողէն քարփիչ երեցին,
 բերին եկեղեցոյ գ քունջ պու-
 ճազն գ փողիչն արարին: Այսմ
 յամի այս եղև:

Թվին ռեթգ ապրիլի մէկն այլ-
 վի Քրդատանայ նոյն ուստէքն ժե
 ուստայ եկաւ, միջի գ կամարն քա-
 րով տաշած կապեց, կիսատ քարէ-
 բան, թէ սեղան, ամէն շինե-
 ցին: Դարցեալ, տէղիս ուստէքն,¹)
 Բ ջուղեցի ուստայ, մէկի ան-
 ունն Ովանէս, մինն՝ Խունդվիլի,
 սոքայ երած քարփիչով գլուխն
 փողիչն արարին: Մնաց կաթու-
 դիկէն դարցեալ Քրդատանայ ուս-
 տէքն: Մեծ ուստէն էր ի գէղէն
 Մոկսու: Ահա կատարեցաւ: Աս-
 տուած անփորձ պահէ:

1) Ջեռագրում սուսէն:
 Ջաքարիս Ազուլեցու Որագրութիւնը-7.

§ 58 Թվին Ռձի յունվարի գ, արէ գ, արամ ԻԲ, օրն ուր- 79v
բաթ, ես Չաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք Ազուլիս արարի
Աստուծով:

Թվին ԲԵԻ յունվարի քուսն Ազուլիս որ Ըսպհանայ
շաթիր եկաւ մեր վանքն, գիր բերաւ Պետրոս վար-
դապետին վերայ: Վարդապետն ինձ Չաքարէս տարաւ
հկեղեցին, ծածուկ սև գիր տվին ձեռս, տեսայ գրած
այսպէս. Նուղեցի խառատ ուստայ Յակոբջանէս, շոտ-
թեցի խօջայ Չաքարէս, անապատցի խօջայ Սարգիսէս
մարում նի Պետրոս վարդապետին ու Սիամոնի եխպայր
Չաքարին, որ իմանաք, դէքտեմբերի էուսն խօջայ
Շմաւոն առ Աստուած գնաց: Խիստ շատ պարտք ու
շատ հասար ունի. ամէն գրած էնք, մհրած: Հալրաթէ
Չաքարէն գայ. թէ որ յետի գայ, մարդ կու գայ, կու
բերէ, շատ դարդիսար կուտան. անա ձեզ գրեցի: Դար-
ցեալ, ես Չաքարէս որ այս սև գիրս տէսայ, գ կսկիծ
մտաւ սիրտս. մէկ որ ախպօր մահն, ք որ պարտքի ահն,
գ որ ճանապարհի ցուրտ ու ցաւն: Այլ ճար չի մնաց. ա-
սացի, թէ՛ այլ ումմէքէ ասիլ միք. այսպէս գիր կամ
խաբար Ազամայ որդոց ոչ գոյ: Չերայ պարտք շատ
ունէր. անայ առաջի կայ գրած այսպէս: ॥ Դարցեալ, ես 80r
Չաքարիայ որ այս սև խաբարս լսեցի, ժք օր Ազուլիս
կացայ, մարդի ասացի ոչ: Ապայ յունվարի Իսուսն:
Ազուլաց դուս էլայ, դառն, տրտում գնացի Ըսպհան:
Դարցեալ, ես Չաքարիայ որ տանէ դուս կու լինիմ, մին
աղչիկ ունէի, յետ ծ օրէն յետնայ առ Աստուած գնաց:
Այս պատճառէս բերէն Շմաւոնի խաբարն կու տան.
մին կսկիծն ու դառցաւ: Ես Չաքարիա փետրվարի ժք-
ուսն գնացի Ըսպհան, մին քանի օր կացայ, տեսնում

Աբասղուլի խանի վարիսներն գան, ինձ բունն, թէ՛
Շմաւոն մեզ զճժ թուման մին է տալու, զճժ թուման
փողի շախ ա տալու: Այս Աբասղուլի խանի վարիսներս
մեծայմեծ մարդիք էն, որ մինն շահի մուհըրդարն
է, մինն՝ շահի էշիկ-աղասի այ, մինն ուզըաշի այ.
ամէնն մեծայմեծ մարդ են: Պատճառն այս է, որ այս
Շմաւոնս Երևան համ զառարի էր, համ ըսահտար:
Աբասղուլի խանս Երևան խան էր: Այս խանս կու
մեռնի աջալով: Խանի վէքիլներն Շմաւոնիս հսարն
կուտեսնուն: Շմաւոնս բոթճ թուման սանադով խանին
տալու կընի, տված կնի: Մնաց Բաղի խանին տալու
նքճե թուման: Մնաց զառաֆխանին ջանիքէ տալու
քճե թուման: Որ Շմաւոնս էլաւ խանին տալու ոզճն
թուման: Այսպէս սանադ կուտայ խանի վարասնե-
բուն, ॥ թէ՛ չուրի գ ամիս բերեմ Ըսպհան, տամ: Թէ
գ ամիսն թամամի, տամ ոչ, այս մաղլարիս օրն էնէն 80v
ա արասի պակաս շախ տալու լինիմ: Ես Չաքարէս
այն ժամանակին ինձ տարաւ Երևան այս Շմաւոնս,
շատ աղահանք պաղատելով ինձ այս ոզճն թումանիս
զամին տվեց: Չերայ Աբասղուլի խանի վարիսներն
դայիլ չի կացան, թէ՛ դու Երևան Սէֆիղուլի¹⁾ խանի
դուլուղուսն էս. բալքի քեզ թողնու ոչ, գաս Ըսպհան:
Բո ախպեր զամին կէնայ, որ փողն դու տաս Չաքա-
րէն, Չաքարէն բերի Ըսպհան, տայ խանի վարասներն,
գիրդ առնու, բերէ: Չերայ Աբասղուլի խանն մեռաւ,
տէղն լազդի Ալխաս-Միրզին տվին, որ անվանեցաւ
Սէֆիղուլի խան: Այս մին տարի այ, որ Աբասղուլի
խանն մեռաւ, տարան Մաշադն, տէղն նստաւ Սէֆիղուլի
խանն: Դարցեալ, այս Շմաւոնս հսօր, վաղն դճելով
այս պարտքս մնայ: Ես Չաքարէս քանի անգամ վերս-
տին գնացի Երևան, այս Շմաւոնիս յետ կուիւ, շատ
խռովութիւն, թէ՛ կամ դու գնայ Ըսպհան, քո պարտքն
տուր, իմ զամիւնլամէն առ, տուր ինձ, կամ փող տուր,

1) Ձեռագրում՝ Սէֆղուլի:

ես գնամ: Այսպէս ասելով, ետք, վաղն դձելով մնաց, մինչ որ¹⁾
 դուս մնաց Ջուղայ, խառատ Յակորջանից ^{83v}
 տան ամանաթ: Ամէն մի ըստ միոչէ գ դավտար գրե-
 ցաք: Մինն տվի Յակորջանի տղայ Եաղուրն: Յակոր-
 ջանն մարտի իքուսն առ Աստուած փոխեց: Մինն տվի
 շոթեցի խօջայ Ջաքարէն: Մինն ես Ջաքարիայ ա-
 զարկեցի Շմաւոնի կնգանն: Այս այսպէս եղև: Դար-
 ցեալ, ես Ջաքարիայ թէ ինչ չարչարանք քաշեցի, գնա-
 ցի, զամինով մլթանուց թէ բազրկանից ե՞ն թուման
 պարտք արի, դողի նման թվին ռճի յուլիսի ծգուսն եկի
 թարվեղ: Ես Ջաքարիայ թարվեղ ել թաքրար զամին
 տամ, օգօստոսի էուսն թարվեղու դուս գամ, օգօս-
 տոսի քուսն գամ Ագուլիս, պարտք անեմ, տամ մեր
 փեսայ Աստուածապոլս, գնայ թարվեղ, տայ մօլթո-
 նիքն, իմ թամասուկն ու զամինլամէքն առնու, բերի
 Ագուլիս, ինձ Ջաքարիս հասնու: Դարցեալ, թվին ռճի
 սեփտեմբերի իգուսն ես Ջաքարիայ Ագուլաց դուս ելայ,
 հօքտեմբերի մէկուսն եկի Երևան: Քանզի քանի որ եկ-
 պայր Շմաւոն մեռած էր, եկել չի Երևան, այսօր եկի
 Երևան: Այս Շմաւոնիս ք տղայ, մին աղչիկ կեր Երե-
 ւան: Եկի, տեսայ, թէ մին ամիս է, որ Շմաւոնիս ք
 տարեկան մին տղէն, Ահարոն անուսն, մեռած: Այս
 էլաւ կրկին կսկիծ: || Դարցեալ, ես Ջաքարէս որ եկի ^{83v}
 Երևան, գնացի, խանն տէսայ, ամէն տէսայ, թէ ջա-
 բայ, թէ այլ ինչ փէշքաշ քաշեցի, գնացի Արասդու-
 լի խանի վէթիլ Վելի աղէն, Միրզա Զէնալարաղինն
 տէսի: Ըսպհանայ բերած գիրն նշանց տվի, ասաւ լաւ
 է: Սայ էլ ընկաւ ուրիշ բան. գահ ասաւ, թէ՛ այն գիրն
 աղարկել ամ Ըսպհան, գահ թէ՛ Սիամոն ծե թուման
 պակաս այ տվել թէ այսպէս, թէ այնպէս, չուրի գ
 ամիս սայ ել մեղ չարչարեց: Վերջն մարդ ընկաւ մէջ,
 մին քանի թուման իւրն տվին, այն ք թամասուկն,

1) 81-րդ և 82-րդ թերթերն (81rv և 82rv) ընկած են:

որ մինն ուրեհե թումանի, մինն բճե թումանի, որ
 Շմաւոնի ձեռացայգիրն, մուհրն վերայ, ես Ջաքարէս
 զամին ու մուհրս վերայ, այս ք թամասուկս առնեմ,
 Ըսպհանայ բերած խանի վարասներուն մհրով գիրն
 տամ, այս ք գիրս առնեմ: Ահա ազատեցայ, զերայայս
 եամէ, որ ես Ջաքարէս այս գիրիս դարդուսն էի, Աս-
 տուծով աւի, պրծայ: Դարցեալ, ես յետ խանի դարդն:
 Խանն ես Ջաքարէս բռնեց, թէ՛ Շմաւոնիցն և ոսկիս
 ուղեմ,¹⁾ որ տվել ամ, տարել Ըսպհան, որ խանջալ
 շինէ: Խանջալն կամ ոսկին տուր: Խանջալ չկայ, այս
 և ոսկուս ծե թուման դուս գնաց: Մին ել բռնեց մին
 թարքաշի դավի: Ի թուման դուս էլաւ: Մին էլ բռնեց, ^{84r}
 գիր հանեց Շմաւոնի մհրովս, թէ կարմուշի || վերայ
 ըռահտար էր Շմաւոն, և թուման բաղի կայ, ահա իւր
 գիրն. շահի ապրանք այ, մեր չէ, բեր, տուր: Ես Ջա-
 քարէս ասի. ես խաքար չեմ: Ես յետ խանն վեր առաւ,
 թէ՛ լաւ այ, այս և թումանս տալ չես, ես ել Շմաւոնի
 զառավխանի հսարի մուաֆասէն մին բանի համար
 տվել անք աթոռակալն էջմիածնուսն պահի, ես ել ես
 մուաֆասէն տալ չեմ. Շմաւոնի զառավխանի հսարն
 նորն կու տեսնուս: Թէ որ տէսնու, խան ինքն, բէկ
 ինքն, զաղի ինքն, ինադ կանի, բա թումանով պրծա-
 նիլ չէ. ես յետ մարդ մէջ ընգան, չուրի գ ամիս և
 թումանի ես Ջաքարէս խանին գիր տամ, որ գ
 ամիսն թամամի, տամ: Ես յետ խանն մարդ աղարկի
 Նախավկայն, աթոռակալ Միքել վարդապետն բերէ,
 վարդապետն գնայ էջմիածինն, մուասաֆէն բերի, ես
 Ջաքարէս իմ կշտիս տայ խանն, խանն տայ ինձ: Ահա
 այս գրիս ել ազատեցայ. զերայ Շմաւոն Ըսպհան զը-
 նալու վախտն խանին յետ գուֆտուզու ունէին, վասն
 այնորիկ այս մուաֆասես գրել ին ամանաթ: Այս այս-
 պէս էլաւ: Դարցեալ, ես յետ մինն գալիս այ, Ի թու-

1) Ձեռագրում՝ ոսկի գուգեմ: Կարելի չե ստաջին գ-ն ավերորդ համարելով վերձանեյ ոսկի ուղեմ:

ման ուղում, մինն գառավխանի դավի այ անում, մինն քաթիրու դավի անում, մինն՝ գեղի, այս ամէնն սուտ դավի են անում: Տէսայ ել իլաջ չի կայ, լաւն այն է, որ Շմաւոնիս խիզանն || վեր ունիմ, գնամ Ագուլիս: Ես Ջաքարիայ գնամ, խանիցն դաստուր ուղեմ, թէ մեք կարիլ չենք տէղս կենալ: Ամայ մինչի ի, և թուման դուս ելաւ, ապայ դաստուր ավեց: Ես Ջաքարէս գ օրէն միջում ծածուկ բանս տէսնում, Շմաւոնի կինն, ա տղէն, մին աղչիկն, թէ նօքար, թէ բարեկամ, ծք, ծգ մարդ սուրբ Սարգիս շարաթ գիշերն Երևանայ դուրս գամք Աստուծով, գանք Խոր Վիրարումն գ օր կենաք, տեսնուք, թէ ել ուրիշ վարադ չի փոխէն: Ապայ փետրվարի գումն Երևանայ դուս եկի, փետրվարի ծառումն եկինք Ագուլիս: Ես Ջաքարէս շատ շարչարանք քաշեցի թէ Ըսպհան, թէ Երևան, քանի քանի անգամ զիս բռնեցին, զնդան գծեցին, բուխավեցին վասն այս վաթանի մոլորած ախպօր Շմաւոնիս համար: Էթէ ամէն բան, ամէն ջաֆայ գրել ի, ծ գավտար լինէր: Դարցեալ, մեր քեռի Դուգազն ել շատ ջաֆայ քաշեց, գերայ այս Շմաւոնս Ըսպհան գնալու ժամանակին այս քեռու տղայ Դուգազըս աղարկէ, Ագուլաց տանի Երևան, դնի իւր տանն, կենայ. համ վեքիլ կանի, որ իւր առուտրին հարն տէսնու, չուրի ինքն Ըսպհանայ գայ: Այս Դուգազս ել այս ջանիրէս ընկաւ այս բանիս մէջն: Այս Դուգազս Շմաւոնի կնգան փողն էր բանացանում: Այս այսպէս էլաւ: Աստուած փրկէ փորցանաց: || Դարցեալ, ես Ջաքարիայ ահա այս ծգ ամիս եղև, որ շատ շատ չարչարանք, շատ փորցանք, շատ տրտմութիւն, շատ կրակից եկաւ մեզ վերայ վասն իմ անպատմելի մեղացն: Այս է. որ թվին ռճժ նոյմբերի իթումն Ագուլիս որ ես Ջաքարէս իմ աների տղայ Շահնաղարն Ըստամբօլ այս ծէ ամիս էր, որ մեռած էր. այսպէս. որ գնում էր Ըստամբօլու Սև ծովու բողազն, դայիզն շուր կուտայ. ք ագուլեցի, ք դայիղչի կնի. ք ագուլեցին, ա

84v

85v

դայիղչին քնած կնի, մէկ դայիղչին՝ զարթուն: Դայիղն շուտ կտայ, գ հոգին քնած կու խէղդի ծովումն, մին զարթուն դայիղչին ապրի: Այս Շահնաղարին խաբարն նոյմբերի իթումն Ագուլիս ավին: Այս եղև նախ և առաջ կսկիծ: Դարցեալ, յիտ սորայթվին ռճժ գեքտեմբերի իթումն Ըսպհանայ գիր եկաւ, թէ Շմաւոն գիր նաչաղութիւն քաշեց, ապա այժմուս լաւ է: Յետ սորայ թվին ռճի յունվարի թումն Ագուլիս այս մասկտնի ելած մոլոր ախպէր Շմաւոնիս մահվան սև խաբարն եկաւ Ագուլիս: Ես Ջաքարէս դառն, տխուր գընացի Ըսպհան, ի Զուղայ, այս ախպօր գերեզմանն տեսայ: Եկի Ագուլիս, միայնօր մին աղչիկ ունէի տան, ծգ ամաց, եկի, թէ մեռած. սորայ գերեզմանն տեսայ: Յետ այնորիկ գնացի Երևան, եխպայր Շմաւոնի տըրտում կինն, մոլոր երեխէքն տեսայ. մին տղայ. էլ նոր մեռած՝ գերեզմանն տեսայ: Այս ամենայն եկն ի վերայ իմ վասն մեղաց իմոց: Այս բանիս կատարումն եղև թվին ռճիա փետրվարի իթումն Աքուլիս:

§ 59 Թվին ռճի մարտի եռումն ես Ջաքարիայ այսօր բուն բարէկենդան Ըսպհան, ի գիւղն Զուղայ արարի: Թվին ռճի մարտի ծառումն Ըսպհան շատ թամաշայ արարի. գերայ նավուղ էր: Շահն դուս եկաւ, փէշբաշն քաշեցին. ամէն խան շահին քաշեցին: Թվին ռճի մարտի իթումն Զուղայ որ ջուղեցի ուստայ Յակորջանն մեռաւ, սայ շահի դուրգար էր: Շատ թուր ջրի հորեր կու շինէր: Տարին և թուման շահիցն դօնուղ կուտէր: Թվին ռճի ապրիլի իգ, մէկի իա, աղամ գումն Ըսպհան, ի գիւղն Զուղայ ես Ջաքարիայ այսօր գատիկ արարի: Թվին ռճի մայիսի իթումն Ըսպհանայ Զուղայ մին Ոհան անուէն չի վարդապետ ջուղեցի, սայ քուրդացաւ, շատ զարար տվեց Զուղու, ես առավել հավատի պակասութիւն: Անուէն եդին Շխ-Մումին: Թվին ռճի յունիսի թումն Ըսպհան շահիցն ըռաքի

85v

86v

եկաւ, ես Չաքարիայ ինձ բռնեցին, բուխավեցին, տա-
րան շահի ժէյլաղն, զերայ շահն ժէյլաղումն էր: Մին
երևանցի գնաց, շահին արդ տվեց, թէ՛ գառարի Սիա-
մոնն մօտ այսչափ փող ունիմ. Սիամոնի ախպօրիցն
ուզում էմ, տալիս չէ. ուր որ գնում էմ, զիվանս ա-
նում չէն: Շահն ըռաքի կուտայ, բուռումիշ կանէ, թէ՛
զիվանբէկին հաղիղաթին հասնու: Այս ջանիրէս ես
Չաքարէս գնացի Դէհիքուրտ ժեյլաղն. շահն տէղս էր:
Մինչի ծէ օրի ես ժուրդումս զիվան անէ, են ժուր-
դումն զիվան անէ, ախրն զիվան արաւ: Ես Չաքա-
րիայ մին քանի թուման խարջեցի, պրծայ. ամա շատ
փորձանք քաշեցի, զերայ նաչաղ էի: Նաչաղ գնացի,
նաչաղ եկի Ըսպհանս Այսմ ամի էր թագաւորն Շահ-
Սէյլէման, էհտիմալ ղօլաթն էր Շխալի խան, զի-
վան - բէկին էր Չանի խանի մեծ տղէն, անուան Աքաս-
ղուլի բէկ: Ես Չաքարէս գնալ ու գալն մին ամիս քա-
շեց: Իմ մեղացն է:

§ 61 Թվին ղճի յուլիսի ծգումն ես Չաքարիայ այսօր 87v
Ըսպհանայ դուս եկի:

Դարցեալ, ես Չաքարիայ յուլիսի ծքումն եկի Բա-
շան:

Թվին ղճի յուլիսի շումն վարդայվառ Հաջի-աղումն
արարի:

Դարցեալ, յուլիսի շումն այսօր Ըսպհանայ եկի
Թարվեղ:

Դարցեալ, օգոստոսի էումն ես Չաքարիայ Թարվե-
ղու դուս եկի:

Օգոստոսի քումն եկի Աղուլիս:

Թվին ղճի սեփտեմբերի ըումն Աղուլիս, օրն ուր- 88r
բաթ, Պինն ծեռումն Պինն խափարեցաւ առաջի իրի-
զումն, որ բռնեղն մինչի բացվիլ ու պարզիլն գ սհաթ
անցաւ, շատ խաւարակալաւ:

Թվին ղճի սեփտեմբերի Իզումն ես Չաքարիայ այ-

սօր Աղուլայ շատ ջումիաթով, գ կնիկ ել, գնացինք¹⁾
Խոր Վիրաբն ուխտ:

Հոքտեմբերի առումն այսօր եկի Երևան, գնացի մեր
եխպայր Շմաւոնի տունն, խիղանն տէսայ: Չերայ
Շմաւոն Ըսպհան մեռած էր, գնացի Ըսպհան, այսօր
եկի Երևան:

Թվին ղճի նոյմբերի քումն Երևան որ Սէֆիղուլի
խանն իւր աղալարովն, շատ մարդով գնացին Շահ-
-Սէյլէման թագաւորի նազիր Մասղուդ բէկին փէշվազ,
որ գնում էր Հաջ: Թք օր կացաւ, գնաց Աղուլում: Յետ
քանի օրէն շահի մաշաղալ-բաշին եկաւ Երևան, գնաց
Հաջ: Այսմ յամի դիր շատ մարդ գնաց Հաջ. դիր շատ
գնացին:

§ 62 Թվին ղճի օսմանցու Սուլթան Մահամադ թա- 87v
գաւորն, իւր վէզիր Մահամադ փաշէն ասկարով գնան
Լեհի վերայ մինչի Կամենից, Կամենիցու քաղաքն իւր
երկրովն առաւ. անթիւ գօրօք գնաց:

* Թվին ղճի Սուլթան Մահամադ թագա-
ւորն մին քանի ա մարդով դուս կու լինի
Բաքայդաղու յետ գնայ ինաղով, կուտայ
Մաշառի սնօրների քրիստօնեաքն ամէն
դերի անէ, ոմն սուր քաշէ, ոմն գերի անէ,
բէրի Աղրանայ: Ասացին թէ ձա ջան ծախ-
վեցաւ, թողդ սուր քաշածն: Այս պատճառ
դրաւ, թէ՛ ուզում էն, որ դօնմիշ լինին, ես
ել այսպէս արարի: Ապայ շատ հայ ու հոսմ,
այլ աղդ, շատ բէրաւ անով. ոմն Հուլուբայ,
ոմն այլ տէղ Ուռումէլու, ոմն Աղրանայ,
ոմն բէրաւ Ըստամբօլ, այսպէս թէ քաղաք:
Թէ գիւղ բնակեցան, քնացին:

Թվին ղճի ապրիլի Իումն Սուլթան Մա-
համադ թագաւորն եկաւ Ըստամբօլ:

Թվին ղճի էումն ապրիլ ամսոյն Ըստամ-

1) Ձեռագրում գնացին:

բօլու Սուլթան Մահամադ թագաւորն իւր վէզիր Մուստաֆայ փաշա դուս ելան անթիւ զօրօք, գնաց Ադրանիայ, մեծ սաֆար կանչեց Մօսկօվին վերայ:

** Ուր գնաց Լէհն. ազգ մի կայ, անուէն Տրէջան, գնաց այս Տրէջանիս վերայ, որ այս ազգս առնէ, որ Մսկօվու սահրատն է, առնէ, ապայ թէ գնայ Մօսկօվն, թէ Մօսկօվ, թէ Լէհ, թէ Տրէջան այս տէղ կախի տվին, օսմանցոցանէ մին ճնեռ մարդ ըսպանվեցաւ: Մին դարգակ բէրթ առին, դարցան, հկին Ատրանայ թէ թագաւոր, թէ զօրք: Օսմանցիք այսպէս մնաց խայտառակ:

§ 63 Թվին ՌՃԻԱ յուշվարի գ, արէ գ, արամ իբուսն 88
Երևան ես Ջաքարիայ այսօր ջրաւրհնիք Երևան արարի:

Թվին ՌՃԻԱ փետրվարի զուսն Երևան ես Ջաքարիայ այսօր մեր Շմաւոնի խիզանն որ կնիկն, մին աղչիկ, անուէն Սալվինազ, մին տղայ, անուէն Աղամ, որ է Աղամիր, թէ նօքար, թէ բարէկամ, որ ծք հոգի վեր առի, դուս եկի. փետրվարի ծառուսն խիզանով հկինք Ազուլիս: Թէ տուն, թէ մուլք, թէ աջհաս, թէ սանդուղ, թէ խորակ, թէ շոր, թէ պղինձ, ամէնն թողաւ Երևան: Միայն իւրեանց ք դաստ հաքնելու շոր վեբ կալանք, եկինք Ազուլիս: Ամայ դիամաթ ցուրտ այ:

Թվին ՌՃԻԱ ապրիլի է, մեհեկի գ, շամս ծքուսն ես Ջաքարիայ դատիկ այսօր Ազուլիս արարի Դարցեալ, այսմ տարի աշունքն մինչևի ջրաւրհնիքն ձուն չկեր: Ենքան չեկաւ ձուն, որ գետինն ծածկէր: Ապայ յենց շոր ցուրտ էր, որ շատ մարդ դարմայնայր, որ չէին սեսել: Ապայ այսույետե սկսաւ կրկին ցուրտ անելն, ձուն գալն մինչևի ապրիլի քուսն: Շատ անասուն չորքոտոնեանց կոտորումն եղև, շատ ճանապարհ, սարեր կապեցաւ:

§ 64 Թվին ՌՃԻԱ յունիսի ծգուսն որ Երևանայ Սէֆի- 89
զուլի խանէն մարդ եկաւ այսօր Ազուլիս, ես Ջաքարիայ, իմ քեռու տղայ Դոգազն տարան Երևան վասն մեր եխպայր Սիամոնի 6 թումանու կարմունջի բազուն համար: Զերայ Շմաւոն ըսահտար էր, բաղի ունէր, մեք Շմաւոնի վեթիլ ինք, տարաւ, առաւ 6 թուման, ինչպէս իւր դավտարումն զրած ենք: Դարցեալ, օգօստոսի իբ եկինք Ազուլիս:

§ 65 ԹՎԻՆ ԱՃԻԱ յուլիսի ծգումն վարդավառ կիրակի 90v
 օրն Երևան ի սուրբ Էջմիածինն Յակոբ կաթողիկոսն
 ժողով արար եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, քահանա-
 յից, աշխարհականաց, մինչի գ, զո մարդ կէր, խանի
 քարանաչի, շատ երկրի մարդ եկին, որ այսօր սուրբ
 մէռոն աւրհնեցին: Դարցեալ, Գանձասարու Պետրոս
 կաթողիկոսին գալազան իշխանութիւն տվեց, քանզի
 կաթողիկոսութիւն վարէր, ապայ օրէնք չէր. այժ-
 մուս տվեց: Շատ ուրախութիւն եղև. սիրով և յօժարու-
 թեամբ գնաց Գանձասար: Ես Աքուլեցի Աղամիրի որդի
 անարժան Չաքարէս ականատէս եղայ այսմ շնորհաց:
 Դարցեալ, ես Չաքարիայ յետ Ե օրէն գնացի վերոյ
 վանորայքն ուխտ: Առջ գնացի Ուշական, մեր հայոց
 թարգմանիչ, գիւտ գրոց Մեսրոփ վարդապետի գերեզ-
 մանն համբուրեցի: Գնացի Մուղնու վանքն, սուրբ
 Գէորգայ մասն համբուրեցի: Սորայ առաջնորդն էր
 մուղնեցի Դաւիթ վարդապետն: Յետով գնացի սուրբ
 Կարապետ Ոհանայ վանքն, Ոհանու մասի գերեզմանն
 համբուրեցի¹⁾: Սորայ առաջնորդն էր կարփեցի Ոհանէս
 վարդապետն: Դարցեալ, գնացի սուրբ Սարգսի վանքն,
 սուրբ Սարգիսի մասի գերեզմանն համբուրեցի: Սո-
 րայ առաջնորդն էր երևանցի Ոսկան վարդապետն.
 այժմուս գնացել էր վասն գրքեր բասմայ տալու, որ
 այս ծ ամ է Ֆոնգատան է: Սորայ տէղայպահն էր
 երևանցի Պողոս վարդապետն: Աստուածաշունչն այս
 Ոսկան վարդապետս հանեց բասմով, շատ շատ գրգէր
 հանեց: Հայոց կրկին թարգմանիչ էր սայ: || Դարցեալ, 91r
 գնացի Սաղմոսավանք, Լուսաւորչի իւր ձեռամբ շի-
 նած խաչն համբուրեցի և այլ սրբոց գերեզման համ-
 բուրեցի: Դարցեալ, գնացի ձորի միջի գետի վերայ
 անապատն, որ Լուսաւորչի անապատ կոչէն: Սաղմո-
 սայվանքին առաջնորդն էր կարփեցի Դարբիէլ վար-

1) Ձեռագրում համուրեցի:

դապետն: Լուսաւորչի անապատի հայրն էր խորմցի
 Տէր Սիմոն: Ես Չաքարիայ գ օր ալս վանքերս ուխտ
 արարի: Դարցեալ, յետոյ եղվարթայ վերայ անց կացի,
 եկի Դրս-բուլաղն, գերայ Սէֆիղուլի խանն եկել
 էր էյլախ: Ես Չաքարեայ խանիցն ըռաղաթ առի, եկի
 Երևան, բէրթն: Դարցեալ, օգոստոսի ծեռւնն ևս Չա-
 քարէս, իմ քեռու տղայ Դօգաղն այսօր Երևանայ դուս
 եկինք, եկինք այսօր Խօր Վիրաբն: Գալ օրն դալավուզ
 բանեցինք, գնացինք Ակուլի, սուրբ Յակոբ Մձբնայ
 հայրապետի աղբիւրն, ուխտ արարաք, ալլվի այսօր
 եկինք ի Վիրաբն: Ամայ գնալ ու գալն ծգաղաջ կայ-
 ղժվար ճանապարհ է: Դարցեալ, օգոստոսի ծբուլնն աս-
 տուածածին ի սուրբ Վիրաբն արարինք: Օգոստոսի
 Խուլն Վիրաբէն դուս եկինք, օգոստոսի Իբուլնն եկինք
 Ագուլիս Աստուծով. այս է:

Մին գրգում տէսայ, թէ թվին աղաւմն փոքր Շահ-
 արաս Ըսպհան թախտ նստաւ թագաւոր: Սայ գրուստ
 հայոց թագաւոր էր:

§ 66 ԹՎԻՆ ԱՃԻԱ օգոստոսի ծբուլնն որ Ագուլաց ծգ մարդ 90v
 եկաւ Երևան, որ մինչի ի օր բան անեն բերթի պա-
 րիսպի վերայ, որ միայն Աքուլիս բնկ մարդ են գծել:
 Դիվանի ի օր բան արին, գնացին: Մարդայգլուխ օրն
 Կ դիան առանց հաց գիվանի տվին, ավելն աքուլեցիք
 զարար քաշեցին:

§ 67 ԹՎԻՆ ԱՃԻԱ սեփտեմբերի մէկուլն Աքուլիս ես Չա- 91v
 քարիայ մեր եխպայր Շմաւոնի երևանցի կնիկն ու
 տղէն, աղչիկ արաշխարողն ջումիաթով տարայ Տրու-
 նաց սուրբ Խաչն, ուխտ արարին, եկին Աքուլիս:

Թվին աճիա սեփտեմբերի ըուլնն Աքուլիս ես Չա-
 քարեայ իմ եխպայր Շմաւոնի խիղանն, երևանցի կը-
 նիկն, տղէն, աղչիկ արաշխարողն ջումիաթով տարայ
 Աքուլաց Սահրի Աստուածածինն, ուխտ արարին, եկին
 Աքուլիս, տունն:

Թվին աճիա հոքտեմբերի ծաուլնն Աքուլիս ես Չա-

քարեայ որ իմ եխպայր Շմաւոն երեանցի կնիկն, աղ-
ղէն, աղչիկն արաշխարողն շատ ջուամիաթով գնացինք
Նախավկայն, ուխտ արարաք: Սորայ առաջնորդն էր
շամբեցի Մուքել վարդապետն: Ե օրէն գնացինք,
եկինք Աքուլիս:

Թվին ռճիա դէքտեմբերի իջումն եւ Չաքարեայ
մեր եխպայր Շմաւոնի երեանցի կնիկն ու քեռի Ղօ-
գաղն, Պետրոս վարդապետն գնացինք Նախավկայն,
որ Յակոբ կաթողիկոսն եկեալ էր Նախավկայն վասն
իւր պարտքին ջանիրէ: Ամէն երկրի մարդ էր եկել Գոխ-
թան տանէն. կաթողիկոսին պարաքի ջուղար արին,
վասն շատ պարտք ունէր: Չերայ Ըստամբօլու մարդ
էր եկել, || թէ՛ կաթողիկոսն իգո մասչիլ Մահմուդ
աղային տալու այ, տվէք: Ջուամիաթ ջուղար արին,
թէ չունքի կաթողիկոսն Օսմանցու երկրէն սրգուն
են արել, պարաքն Օսմանցու երկրին հայերըն տայ:
Այս պատճառէս կաթողիկոսն առան, տարան Երևան:
Մեք, Չաքարէս, Շմաւոնի կնիկն գնացաք կաթողի-
կոսն մօտ. մեք ել ք, գճ թուման կուղէինք կաթո-
ղիկոսէն. բալքի թէ մին քանի թուման առնինք: Տե-
սանք այսպէս աղմուկ, մեք ել բաց թողինք, եկինք
Աքուլիս:

* Դարցեալ, թվին ռճիք ապրիլի մէկ, Երե-
ւանայ Սէֆիդուլի խանէն մարդ եկաւ, ա-
նունն Քայքայուդ-բէկ, Յակոբ կաթողի-
կոսի տեղակալ Մհակ վարդապետն, Նախչի-
վանայ քաղանթարն որ ամէն չ ձիաւոր
էին: Շահի, խանի յօքմով եկին Աքուլիս,
թէ՛ ռ թուման դուք տվէք: Կաշառք տալ,
գեղ վեր կենալ, մին գիշերի լե մարդ կա-
խեց, շատ անհամութիւն, վերջն՝ Աքուլիս,
Դաշտն, Վանքն ամենեցուն գճճ թուման
դուս էլաւ: Ոչ թէ միայն Աքուլիս, ամէն
երկրէ առին, որ մինչի քո թուման կիտեց:

Ապայ խանն փողն տվեց ոչ կաթողիկոսն:
Այս պատճառէս խանն, կաթողիկոսն մէկ
մէկի յետ հակառակ ընկան, շատ աղմուկ
էլաւ, կաթողիկոսն ծածուկ փախաւ, գնաց
Ըսպհան:

§ 68 Դարձեալ, թվին ռճիք մայիսի ծէումն *ibid.*
որ Յակոբ կաթողիկոսն Երևանայ փախաւ,
գնաց շահն, որ էր Ղազվին:

§ 69 Դարձեալ, խանն էլ տեսաւ, որ կաթողի- *ibid.*
կոսն փախաւ, խանն հակառակ ընկաւ կա-
թողիկոսին: Սանն շահին արդ արեց, թէ՛
այս փողս սիթամով առի, շահն հրաման
տայ, որ այլի փողն փողայտէրն դարցու-
ցանեմ: Շահն հրաման կուտայ, Դարցեալ,
թվին ռճիգ ապրիլի ծումն խանիցն մարդ
գայ, թէ՛ գիրն բերէք, ձեր փողն առէք:
Վարդապետն, մելիք, մարդ գնաց, այսպէս
տվին. որ միայն Աքուլաց ճիք թուման
առել ին, զք թուման կէս դուս եկաւ: Թէ
գրով, թէ այնգիր, այս դուս եկաւ: Ամէն
մարդ իւր տվածին գորայ ըռասաթ վեր
առին, խարջն դուս ընդաւ, մին թումանին
գոգճ գիան ձեռն եկաւ:

§ 70 Թվին ռճի և մէկուսն Աքուլիս էր Աղլրէջանայ վէ- *89r*
զիր Միրզայ Իբրահիմի զաֆտումն: Այսմ ամի էր Ա-
քուլաց դարուղէն Միրզայ Իբրահիմի դուլ Բահրամ-
բէկն. ծղ ձիաւորաւ օրն ըս դիան խարջ ունէր: Ե
օր կացաւ, և թուման փող տարաւ, թող խարջն: Սո-
րայ շատ կենալն, շատ փող տանելն պատճառն՝ և
աքուլեցի Մուսարէկի տղերքն ելաւ: Չերայ շահի յօք-
մով Ջունուզու սուլթանն գճ ձիաւորաւ եկաւ Աքու-
լիս, Ալղուլայ բէկն բռնեց, մին ծե մարդ գունդեց,
տարաւ Ջունուզ, որ շահի յօքմով գնան Ըսպհան գի-
վան: Դարցեալ, այսմ ամի եր Աքուլաց մէլիքն եր

Քուրդունց Սարգսիւքի որդի Ալէքսանն: Այս պատ-
ճառէս որ սուլթանն, Միրզայ Իբրահիմի մին մարդ-
անունն էյնալի աղայ, սոքայ մին Խ օր Աքուլիս կա-
ցան, մին Տ, Կ թումանմ Աքուլաց հայերն զարար քա-
շեցին, բալբի քճ թուման մօտ Աքուլաց թուրքերն
զարար քաշեցին: Չերայ շատ մարդ բռնեցին, շատ
տուն կոխեցին, թէ՛ Ավղուլէն ձեր տան այ կամ դու
խարար էս: Այսպէս էլաւ:

* Այս Ավղուլէս Զունուզ այնչափ պահեցին
բուխավում, մինչի թվին ռճիք սեփտեմբե-
րի մէկն միայն: Ավղուլէն դուցազ տարան
Ըսպհան, որ դիւան անէն: Մնացին այսպէս,
վերջն բարիշեցին: Այս Մուսայրէկի տղայ
Իսախանս Ըսպհան մնաց, մինչի թվին ռճիզ
գնաց, շահին արդ արեց: Շահի հարամիցն
մին զարավաշ տվին Իսախանի տղայ Մու-
սարէկն. Ե խաս գէղն, որ է Աքուլիս, Մէդ-
րի, Շօռութ, Աղտապատ, Լէհրամ, տվին
Իսախանին զաֆտն:

Թվին ռճիզ հօքտեմբերի Իգումն այսօր
Աքուլիս շահի յօքմի սալաթն կարգա-
ցին¹⁾, էլաւ սոցայ, մինչի փետրվարի Ե
Մուսարէկի ք թոռն, Ավղուլէն, Մուսարէկն²⁾
եկին Աքուլիս, ժե օր կացին, գնացին Գան-
ջայ, խանին խալաթ տարան, ապրիլի Իք
եկին Աքուլիս, խասէրն զաֆտ անում. այս է:

§ 71 Թվին ռճիա Շահ - Սլէյման թագաւորէն ըռազամ
եկաւ Երևան Սէֆիդուլի խանին վերայ, մի մարդ 89
եկաւ Ըսպհանայ, թէ՛ Երևանայ բէրթի չարեկլան
կողմն մին պարխապ ել քաշեն. ք պարխապ ունէր,
էլաւ գ: Միայն չարեկլան կողմն քաշեցին: Դարցեալ,

1) Չեռագրում կրցին:
2) Մուսարէկին:

ամէն երկիր մշակ¹⁾ գձեցին ջամի գօրայ, ամէն
վարցն թագաւորական տվին: Ամայ առանց հաց Կ
դիան տվին վարցն: Երկիր կէր, որ ճ դիան, ճձ դի-
ան բռնեցին: Ավել զարարն ամէն երկիր քաշեցին:
Թագաւորէն մին ռճեկ թուման փող ըռազամ եկաւ
Երևան Զորագէզ ոմն հայ խօջայ Սարգիսի վերայ, թէ՛
զավտարով փողն խարջէ, հսարն տայ. գ, է թուրք,
հայ ժազիչի կէր, որ գրում էն: Այսպէս ես Աքուլեցի
Քուրդունց Աղամիրի որդի Զաքարէս Երևան տէսայ,
այս պարխապ քաշեցին, այսմ յամի մինչի կէսն բար-
ցրացաւ, մնացածն մնաց գալ տարիս:

1) Չեռագրում օմակ:
Զաքարիա Ազուլեցու Որագրութունը—Տ.

§ 72 ԹՎԻՆ ՌՃԻԲ յուևվարի զ, արամ ԻԲ, արէ Ե, օրն 92v
 Բշարթի, ևս Չաքարեայ այօր ջրաւրհնիք Աքուլիս
 արարի: Օրն պարզ, ինչպէս գարուն: Մինչևի այսօր
 ջուր սնալ սառեց. լավ հավայ: Զրաւրհնեաց ք օր
 անցաւ, ապայ սկսաւ ձուն գալ ու պինդ ցուրտ անել:
 Ամէն թանգացաւ, սղռթիւն անգաւ, որ ալուրն ծ
 խտիլն, որ է մին լիզր, Բճճ դիան դարցաւ, բրինձն՝
 Բճճ դիան, միսն՝ Բճ դիան, գարին՝ Բճ դիան: Նորու
 վերայ դարցաւ ալուրն զճ գիան:

§ 73 ԹՎԻՆ ՌՃԻԲ յուևվար ամսոյն ըսկըսաւ սղռթիւն 93v
 հացի մինչևի յուլիս ամիսն, որ նոր ցորեանն դուս
 եկաւ. ոչ թէ միայն Գողթայն տունս, այլ ամենայն
 երկիրս ալսպէս. Թարվեզու մինչի Երևան, Չորսու
 մինչի Գանջայ, ևս առաւել Գողթան տունս, քանզի
 անցեալ տարոյն երաշտութիւն եղև: Դարցեալ, Երևա-
 նայ խանն իւր երկիրն դադաղայ արաւ, Նախչիվա-
 նայ խանն, Չորսու խանն, Թարվեզու խանն, ամէնն
 իւրենց երկիրն դադաղայ արին, որ այս Գողթան
 տունս ուտելիք չեկաւ: Աքուլիս ծ խտիլն մէկ լիզր
 էր: մէկ լիզր ալուրն զ, Գ դիան, բրինձն զճ դիան,
 միսն Բճ դիան. ոչ թէ գինն ալելի էր, ապա լիզրն
 ո դիան կայր ոչ: Աքուլիս հենց աղքատ լցաւ, որ
 մարդ գրին, դուս արարին: Աքուլաց կշտին վանան-
 դու ջաղացն, Տրունաց ջաղացն, Ագուլաց վանքի
 ջաղացն գիշերն Բ, գ անգամ կոխեցին, մարդիքն կա-
 պեցին, ալիւր տարան: Կարիլ չէին մինակ ջաղաց
 գնալ կամ գիշերն մնալ ջաղացն: Շատ մարդ բանջա-
 րով ապրէր, շատ մշակ առանց վարցի բան կանէր:
 Դարցեալ, այսպէս զ ամիս մնաց, մինչև որ նորն դուս
 եկաւ Աստուծոյ ավածին խիստ բօլ, որ ցորէնն գար-

ցաւ ձ դիան օգոստոս ամսոյն: Այսմ ամի Աքուլաց
 գեան մինչի վարդավառն Բ, գ ջաղացի առու ջուր
 եկաւ. խիստ բօլ էր, պարզ, խտակ: Ըստեղծողին
 փառք և գոհութիւն:

§ 74 ԹՎԻՆ ՌՃԻԲ փետրվարի քուսն Աքուլիս ևս Չաքա- 92v
 րեայ բարէկենդան արարի: Գինու լիզրն Գ դիան էր.
 այս է:

§ 75 ԹՎԻՆ ՌՃԻԲ մարտի ժըռմն Աքուլիս ևս Բրդունց 85v
 մղղսի Աղամիրի որդի Չաքարէս, որ իմ եկապար Շմա-
 ւոնի որդոցն յետ բաժանվեցայ, թէ տուն, թէ այքի,
 թէ աջհաս, ևս Չաքարիս յիսէն այս է. իմ հայրենի
 տունն ու հայրենի այգին, Բ ժամ ջուր Մնասաց կհա-
 ւին վերայ. դարցեալ, մեր դուան գէմ Շօղլինց բաղ-
 չին, ք գագ ձիգսն, Ե գագ լենքսն, այս կլ ևս Չաքա-
 րիայ իմ յիսին վերայ: Ինձ Չաքարիս պղինձ ընգաւ
 մին մեծ դազան, որ է ծ հողայ, մին երաղի դազան,
 որ է ԻԵ հողայ ԲԲ¹⁾: Թէ դազան, թէ բաղեայ, մար-
 դարայ, նալրաքի, լագան, ջամն էլաւ զԵ ճոթ, ամայ
 Ֆանար, դումղումայ, թէ դալիայ նալրաքով ամէնն
 զԵ ճոթ այ. քաշոմն եկաւ ձր հողայ, որ Բ դազանին
 յետ ջամն զԵ ճոթ, քաշն ԳՃԲ հողայ: Դարցեալ,
 շորէղէնն, ինչպէս ևս վեր առի, նոյնպէս Միամոնի
 կնիկն, որդիքն վեր առին: Ամայ մին լաւ սրմայ
 թամբ ըռախտոմն, զիկզիկով, արծաթէ ըռախտոմն
 Միամոնի վարիսն վեր առին, Ե թուման: Ես Չաքա-
 րէս վեր առի մին խալի՝ ԷՌ դիան, մին կանաֆէտ՝
 գինն զՌ դիան, մին քուրսու լիէր՝ զԻնն՝ ԷՌ դիան,
 մին քուրսու ջէջիմ՝ ԷՌ դիան, մին բոյլու թվանգ՝
 ԲՌ դիան, մին զէղին Ֆանար՝ ԲՌ դիան, մին շամ-
 դան՝ Ռ դիան, մին Ֆնթայ՝ Ռ դիան, մին թամբի

1) Կարելի չե վերծանել Բ բուման, Տպագիրը (յերես 49) ու-
 նի ԲԲ առանց «պատի», իսկ փակագծի մեջ հարցականով գրու-
 ւ է՝ «29 թումանի?», վոր միանգամայն անհիմն և:

Թաքալթու՝ ո գիան, որ ջամն էլավ իբր գիան. մա-
րազին Սիամոնի որդոցն բաշխեցի բբ¹⁾, մին արծաթ
ըռախա՝ գինն մին թուժան, այս էլ Սիամոնի որդոցն
բաշխեցի: Դարցեալ, արծաթէղէնն այս է. մին դուրա-
դան, բ փարչ, մին բուխրդան, բ բարակ թափշի, մին
ջամ, մին զահվագան, մին գինու թաս, մին կուլայ,
մին պուժպ քաշելու. ջամն ծա ճոթ, քաշն ամէն յեճ
գրամ: Մին մեծ, մին պղտիկ դանթար ես Չաքարէս
վեր առի՝ գինն զո գիան: Ես բ դանթարիս թանխէն
Սիամոնի որդիքն վեր առին մին բիրբարի ջաղաց՝
գինն զո գիան: Ես Չաքարեայ իմ յիսէն այս ե: Ահա
նոցա յիսէն, որ դարչու գրամ է:

Թվին յճԻԲ մարտի ժըուսն Աքուլիս ես Գրդունց 86r
մղոսի Ազամիրի որդի Չաքարէս որ իմ եխալայր Շմա-
ւոնի որդոցն յետ բաժանվեցայ, ես Չաքարիս յիսէն
այս դարչու թղտուսն գրէլ ամ: Այս է Շմաւոնի որդիք
Գրիգորի, Ազամջանի, Սալվինազի, իւրէնց մայր Գու-
լումին յիսէն. մեր հայրենի տան դարչու, որ է փող-
բակի են կողմն, տներն, որ է իե դազ ձիկան, իբ գազ
լէնքան. յին տներն, նաշխուն օթախ ու բազէն. դար-
ցեալ, Մնասեց կհաւին ես Չաքարիայ իմ այքու դար-
չու այքին, որ ծով ու ընձան, թէ որթ, թէ ծառ, թէ
անգութք ամէն ես Չաքարեայ նոր անւեցի, նոր շի-
նեցի, շատ չարչարանք քաշեցի այս ալքուս վերայ
ե տարի, որ մինչի բո մշակ բանացրի, բ ժամ Մնա-
սեց կհաւին ջուր վերայ. այքին այս է: Ու մեր փող-
բակի կշտի գետուսն մին ջաղացայտեղ անգութք շի-
նեցի, որ մինչի ծ թուժան վերայ խարջեցի, Եժ անգի
տնեցի, այս ել սոցայ յիսին վրայ: Մին խարբալ
անգութք Վերի գետ, այս ել սոցա յիսին վերայ: Դար-

1) Կարելի չե վերձանել նու յնպես բ բուժան: Տպագիրք Արեւս
49) դարձյալ ունի բբ առանց «պատմի», իսկ փակագծում հար-
ցականով *2 թուժան?»:

ցեալ, ինչպէս որ ես շորեղէն, պղնձեղէն վեր կալայ,
նու յնպէս էլ ամի սոցայ: Շմաւոնի գաւակն Աքուլաց
կնոջէն մին տղայ Գրիգորն է. երևանայ կնոջէն՝ Ազա-
միրն, որ է Ազամջանն, աղջիկ՝ Սալվինազն. այս է:
Այս Շմաւոնի կին Գուլումս Աքուլիս կացաւ ոչ. տղայ
Ազամջանն, աղջիկ Սալվինազն առաւ, բազի գատէն
վեր կալաւ, գնաց երևան թվին յճԻԲ ապրիլի ժէուսն,
այս Գրիգորս մնաց Աքուլիս: Տեսնուք, թէ վերջն Աս-
տուած բարին աջողէ, ամէն:

§ 76 Թվին յճԻԲ մարտի 1, յարաց իբ, շամս ծուսն 92v
Աքուլիս ես Չաքարեայ այսօր դառն, տրաււմ գատիկ
արարի: Քանզի ես Չաքարեայ իմ նամուրաղ կողա-
կից Բէգուսն ամաք ուրբաթ օրն առ Աստուած կոչե-
ցաւ: Ուրբաթի գ սնաթին հոգին աւանդեաց, ծ սնա-
թի, նշան թաղմանն, Գրիստոսի թաղման օրն թաղե-
ցաք: Տվօղին փառք ե գոհութիւն:

§ 77 Թվին յճԻԲ ապրիլի ժէուսն Աքուլիս այսօր ես 94r
Չաքարեայ իմ եխալայր Շմաւոնի կին Գուլումսն, որդի
Ազամիրն, որ է Ազամջան, դուստր Սալվինազն իւ-
րենց նօքար ու աղախնոջն գնացին երևան: Քանզի
այս ծղ ամիս էր, որ երևանայ բերի Աքուլիս, թէ կէ-
նան, խօզ կացին ոչ: Քանզի այս Սիամոնս վերստին
կին էր առած երևանայ, Սիամոն մեռած էր, բերի,
թէ Աքուլիս կենան, կացին ոչ: Ես Չաքարէս ասի-
երի որ կենում չէք, եկէք, թէ տուն, թէ այքի, թէ
աջհաս, թէ շոր, թէ պղինձ¹⁾, թէ արծաթ, ինչ որ կայ,
բաժանէցէք, ձեր յիսէն տարէք, պահէք, կամ տվէք
Գրիգորն պահի. ինչպէս գիտէք, այնպէս արարէք:
Գրիգորն էլ Սիամոնի տղէն այ Աքուլաց կնոջէն:
Այսպես զարուլ արարին: Ղազի բերի, ամէն յիսէն
Ղոկեցի, գիր գրեցի, վարդապետ, դովլաթաւորք մէջ
բերի, բաժանեցաք. ամէն մարդ իւր յիսին տէր կե-

1) Չեռագրում՝ պղին:

նայ, շինէ, քանէ, ծախէ, պահէ: Եւ Չաքարէս, Սիւ-
մոն ք եխպայք էինք: Ամէն բան տեսան, այսօր
գնացին Երևան:

§ 78 ԹՎին ՌՃԻԲ ապրիլի Իսուռն Աքուլիս այնպէս ձուռն 92v
եկաւ, որ ք թիզ ձուռն նստաւ: Ապայ շատ ծառի ճուղ կո-
տրվեցաւ, շատ ծառ տակէն հանեցաւ, քանզի ծառերն
ամէն տերեւն բացված էր: Այս ձուռն Աքուլաց մինչի
Նախչիվան եկաւ: Շատ դարար Աքուլաց եկաւ: Այս
եղև վասն մեղաց մերոց:

§ 79 ԹՎին ՌՃԻԲ մայիսի Իսուռն Աքուլիս որ Երևանայ 93v
Սէֆիդուլի խանէն ք ձիաւոր եկաւ, թէ՛ Յակոբ կա-
թուղիկոսն փախել այ, խանն ամէն տէղաց վարդա-
պետներն բերել այ, պիտի Աքուլաց վանքի Պետրոս
վարդապետն ել գայ, որ Երևանցի Օնօփրիոս վարդա-
պետն կաթուղիկոսն աւրհնեն: Ապա Պետրոս վարդա-
պետն, որ՝ սուտ է, Օնօփրիոս վարդապետն կաշառք
ասել խանին: Այս պատճառէս Պետրոս վարդապետն
երես չեկաւ, փախաւ: Մին ք թուման տվի եկողին,
գնաց: Դարցեալ, վերստին յուսիսի ծուռն ել Երևանայ
խանէն ք ձիաւոր եկաւ, թէ՛ Պետրոս վարդապետն
գայ: Խօզ տան չէր. ք, Ե օրի կացաւ, ք, ք թուման
առաւ, գնաց: Ամայ Պետրոս վարդապետն մին ք ամիս
փախստական կացաւ Դափանուռն ու Թարվեզ: Մին
ծ, ծե թուման գնաց, ապայ Երևան չի գնաց, քանզի
աղմուկ շատ լինէր: Այս չի Օնօփրիոսըս շատ զարար
տվեց էջմիածնայ ու վարդապետաց, թէ՛ Ես լինիմ ա-
թոռակալ: Ծածուկ կասէր, թէ՛ կաթուղիկոս լինեմ:
Եւ Չաքարէս գրեցի:

ԹՎին ՌՃԻԲ յունիսի Իսուռն Ազրբէջանայ վէզիր
Միրզայ Իբրահիմին մին զուլ, ապայ մեծ աղայ է,
քանզի առվածի՝ է, անուռն Բահրամ - րէկ, ծ ձիաւոր
աւ դարուղայ եկաւ: Օրն գա դիան խարջ ունէր: Մին

1) Թերևս կարելի չե նաև առվածի կարգաւ:

ամիս կացաւ, գնաց միուս խաս գէղորայքն. ամէն
վէզիրին գաֆաուռն էր: Դարցեալ, այսմ ամի Աքուլաց
մէլիքն ք էլաւ: Չերայ ներքի թաղն Քրդուսնց Ալէք-
սանն ուղեցին, գետի ես կողմս, որ է Վերի թաղ, սո-
քայ Ավին ուղեցին¹⁾ Ոսկանի աղայ. անուռն Ովանէս
է, Օլի կասին: Այսպէս ք բաժանեցան, շատ աղմուկ լի-
նէր մէջն: Եւ Չաքարեայ գրեցի: Այսմ ամի գուեհ
դիան մալ տվինք:

§ 80 ԹՎին ՌՃԻԲ յուլիսի մէկուռն Աքուլիս այսօր Երևան 90r
Սէֆիդուլի խանին մարդն ու մին շահի զուլ ծ ձիաւոր
բաւ, շահի, խանի յօքմով եկին Աքուլաց ու Դաշտէն
էհժ մարդ ուղեցին, Երևանայ բերդի կիսատն շինեն,
ինչպէս անցեալ տարին: Աէ մարդ գնաց, որ մինչի
էհժ մշակ բան անէ: Աքուլիս ու Դաշտն այս լէ մարդիս
մարդագլուխ գա դիան տվին: Թէ շահի փողէն էլ տան,
բարի, թէ չի տան, խօզ այս է, որ տվին: Աքուլիս Ե
օր կացին, մշակն առան, գնացին:

* Պարիսպն գլուխ հասուցին, ամէն մարդ
գնացին իւրեանց տէգն: ԹՎին ՌՃԻԳՈՒՐՆ
վերջ եղաւ:

§ 81 ԹՎին ՌՃԻԲ յուլիսի գուռն Եւ Չաքարեայ այսօր 93r
վարդապետ Աքուլիս արարի Աստուծով:

§ 82 ԹՎին ՌՃԻԲ դէքտեմբերի Իգուռն Աքուլիս Եւ Չա- 94r
քարեայ գնացի Երևան մեր եխպայք Սիւմոնի տուռն,
կինն ու որդիքն տեսայ, յունվարի Իքուռն Երևանայ
այլվի գուս եկի, յունվարի Իէուռն եկի Աքուլիս Աս-
տուծով:

1) Չնոսգրում՝ ուղեցի:

ԹՎԻՆ ՌՃԻԳ յունվարի Գ, արէի Ե, արամ ԻԲ, օրն 94v
 զչարաթ, ես Զաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք Երևան
 արի: Այսպէս էլաւ. առաջ որ Յակոբ կաթուղիկոսն
 Սէֆիղուլի խանի անէն փախաւ, գնաց Ըսպհան, երե-
 ւանցի Օնօփրիոս վարդապետն գնաց, խանին կաշառք
 կուտայ, թէ՛ մարդ աղարկէ, երկրի վարդապետն գան,
 ինձ աթուակալ գնէն: Սանն մարդ աղարկեց, ինչպէս
 առաջն յիշեցաք: Դարցեալ, որ ջրաւրհնիքն մօտացաւ,
 այս Օնօփրիոսըս գնայ խանին կաշառք կասի, թէ՛ եր-
 կրի մարդ, վարդապետք ամէն գան, որ ես հրաշալի
 ջուր արհնէք անեմ: Սան ել դաստուր կուտայ: Ամէն
 երկրի մարդ, թէ՛ վարդապետ կուգան, խանին արգայ
 կուտան, թէ՛ Օնօփրիոսն ջրաւրհնիք անէ, ամէն մեք
 ոչ մէկս զալ չեմ: Սանն կասի՝ ինչ պատճառի Գուլի
 Երևանայ, ամէն տէրաց մարդն, վարդապետն կասին,
 թէ՛ մեր կաթուղիկոսն-Օնօփրիոսն անիծել այ: Սանն
 կասի՝ ապա դուք թվ կուզէք: Կասին՝ շամբեցի Մու-
 քել վարդապետն. այս քանի անգամ սայ աթոռակա-
 լութիւն է վարեը Սան ել դարուլ կանէ: Սանն կասի՝
 սայ ել մին վարդապետաց նման մին վարդապետ: Ես
 յետ ջուճուակ խանի խօսքն վեր չէն ձգել, կասին՝
 զայ, ամայ մեռոնն Մուքել վարդապետն ջուր ձգէ:
 Դարցեալ, չունքի ամէն երկրի վարդապետ, մարդ եկին,
 ասաւ խան, թէ՛ լաւ ջրաւրհնիք բռնէք, որ ք խան
 կայ, տէրս բերեմ, մինն Նախջիվանայ, մինն Բարդու:
 Դարցեալ, մինչի ԲԵ մարդ շապիք ին հաքել. լաւ հրա-

1) Չեռագրում՝ կոսիս:

չալի՝), ամայ առօտաց բռնեց ձուն գալն մինչի յետի
 ժամն: Շատ զգեստ զայ էլաւ: Ես Զաքարեայ գրեցի:
 Յին քաղաքի Բ երեսուցն զգեստավորեցին:

§ 83 ԹՎԻՆ ԱՅԻԳ մարտի ժեռումն ըսկսաւ սաստիկ ձուն 95r
 գալն ու ցուրտ անել մինչի մարտի Իառումն. վասն
 մեղաց մերոց:

§ 84 ԹՎԻՆ ԱՅԻԳ մարտ ամսոյ Շահ-Սլէյման թագա- ibid.
 ւորն Ըսպհան դուս եկաւ, արեկ Ղազրին, քանդի սայ
 քանի թագաւորեալ էր, Ըսպհանայ դուս չեր եկեալ:
 Եկաւ Ղազրին, ամառս կացաւ, թէ գնայ՝) Սուլթա-
 նիայ իւր գօրքին համար առնելոյ:

* Սուլթանիայ գալն խափանվեցաւ, փնաց
 Ղազրին, մինչի թվին ԱՅԻԳ սեփտեմբերի
 ամսոյն Ղազրինայ դօրօքն դուս էլաւ, թէհ-
 րանայ վրա գնաց Աշրաֆն, թվին ԱՅԻԵ
 յուլիսի ամսոյն եկաւ Ըսպհան:

§ 85 ԹՎԻՆ ԱՅԻԳ ապրիլի ժք, շամշ Կ մէհէկի ժքումն ibid.
 Աքուլիս ես Զաքարեայ զատիկ արարի լի և առատ.
 ալիւրն և գիւնն, գիւնին Կ գիւնն, միսն զճ գիւնն,
 բրինձն ևճ գիւնն:

ԹՎԻՆ ԱՅԻԳ յունիսի իզումն օրն զչարթի, այսօր
 Ադրբէյջանայ վեղիր Միրզայ Իրրահիմէն մին դարու-
 դայ, անունն Բէհգատ-բէկ, ծ ձիաւորաւ եկաւ Աքու-
 լիս: Օրն զՎ գիւնն խարջ ունէր: թէ առաջ, թէ յետ,
 թէ Աքուլիս, թէ Դաշտումն ք ամիս կացաւ, թէ Աքու-
 լաց, թէ Դաշտէն և թուման տարաւ, թէ նազա, թէ
 ջնս, թէ դուլուղ, թէ անտաղ. այս է:

§ 86 ԹՎԻՆ ԱՅԻԳ յուլիսի քումն, օրն Էշարթի, որ Ղազ- 96r
 վինու Շահ-Սլէյման թագաւորէն չափար եկաւ Դան-
 ջայ, այժմուս շահն Ղազվին էր: Դարցեալ, Ադրբէյջա-

1) Չեռագրում՝ հրաւարի:
 2) Չեռագրում առաջ գրված է յեղի՝ եկաւ, հետո հեղինակն
 այլ թանաքով այս բառը ջնջել է և վրան ուղղել՝ կացաւ. քէ գնայ:

նայ վեզիր Միրզայ Իբրահիմն Գանջայ էր: Այս չափար, անուն Սարուխան-բէկս, կու գայ Գանջայ, վեզիրն վեր ունի չափարով, շահի յօքմով, այսօր որ յուլիսի քուսնի գայ Երևանայ յեյլազն, որ այ Դրխ-բուլազն: Սէֆիզուլի խանն տեղս կու լինի. ասկարով եկել ին էյլախ: Այս Սարուխան-բէկս ու վեզիր Միրզայ Իբրահիմս շահի յօքմով խանն բռնէն, ամէն ապրանքն մհրէն, խանն բուխավէն, ասկարով բերէն Երևանայ բէրթն, զուցաղ անէն, շահին արզ անէն, բուզամ գայ, այս Սարուխան-բէկս Երևան խանի ջայնջին նստի. վեզիրն խանի ամէն ապրանք, դավտար մհրէն, մինչի մին ամիս խանն պահէն, յետ ամսոյն բուխավէն, մին ի թվանգչի գնեն յետն, զբկէն շահն: Շահն երես չի տարաւ, հրաման արաւ, թէ՛ տարէք, զբէք Դազվինու բ օրէն գէնն ֆլան բերթում: Խանին բ մեծ տղայ ել շահի զուլուղում էր լաւ առաջ, մեծի անունն Նազարալի-բէկ, պղտիկ տղի անունն Մենհրալի-բէկ: Դարցեալ, քանց խանի բռնելն առաջ՝ շահն Նազարալի-բէկի մին ձեռն կտրել կու տայ, զրկի Երևան խանին: Դարցեալ, խանն ու իւր տղայ Մենհրալի-բէկն գնի բէրթումն, օրն եւս դիան խորակ տայ: Դարցեալ, վեզիրն մինչի հոքտեմբերի թ ապրանք գրեց ու հարամն ապայ հոքտեմբերի թ զրկեց շահն, շահն երես չի թողեց, երեսէն քշեց: Դարցեալ, այս վեզիրս խանի || ապրանքն գրեց, զճ ուղտ բարցեաւ, աղարկեց շահն, թէ ոսկի, թէ արծաթ, թէ պղինձ, թէ խալի, թէ շաղր, թէ ձի, թէ ուղտ, թէ լաւ, թէ վատ, թէ նաղտ, թէ վէջ, իս թումանի ապրանք դավտար արաւ, բարցաւ, մին 6 ձիաւոր գրաւ յետն, բռնված խանի նազիր Իսախանբէկն գնի յետն, փետրվարի թումն Երևան գուս ողարկեց: Այս վեզիրս մնաց Երևան, մինչի թվին **ՌՅԻԳ** ապրիլի Իումն Երևանայ գուս էլաւ, գնաց Գանջայ իւր բանն: Դէ ուս խան չէր եկած:

* Թվին **ՌՅԻԳ** հոքտեմբերի թումն շահն

96v

Դազվին Երևանայ խանութիւն կու տայ մեծ Ըստամ խանի տղայ Սէֆիզուլի-բէկն. այսօր այս Սէֆիզուլի-բէկի տղայ Ըստամ-բէկն մտաւ Երևանայ բէրթն, նստաւ հօրն ջայնջին, մինչև հայրն գայ:

Դարցեալ, թվին **ՌՅԻԳ**¹⁾ նոյմբերի 1, օրն զշարաթ, այսօր մեծ Ըստամ խանի տղայ Սէֆիզուլի խանն մտաւ Երևան փառօք, շահի հրամանաւ խան եկաւ: Առաջի ջայնջին Սարուխան-բէկն գնաց Ըսպհան իւր բանն:

§ 87 Թվին **ՌՅԻԳ** օգոստոսի թքումն Երևանայ գ ձիաւոր եկաւ, թէ Սիամոնի եխալայր Չաքարէն ու Սիամոնի որդի Գրիգորն գայ Երևան, որ Սիամոնին դավիչի այ գուս եկել: Դարցեալ, Չաքարէս, Գրիգորս, եկած թուրքըն օգոստոսի Իումն Աքուլաց գուս ելաք, օգոստոսի Իեումն եկինք Երևան. մնացի, մինչի հոքտեմբերի թումն Երևանայ գուս եկի, հոքտեմբերի ի եկի Աքուլիս: Ապա շատ փորցանք, ցաւ քաշեցի. ի թուման գուս էլաւ:

95r

§ 88 * Թվին **ՌՅԷ**ումն Երևան որ Նաջաֆուլի խանն Աքուլեցի Քրդունց Աղամիրի որդի Շմաւոն Երևան գառար գրեց, մինչի սայ Երևան հայ գառաֆրաշի չէր նստած: Այս Շմաւոնս գառարութիւն արաւ, մինչի թւին **ՌՅԹ**ումն Նաջաֆուլի խանն Երևանայ մաղուլ էլաւ, գնաց Շամախի. Երևան տվին մեծ Ամիրզուլուս խանի տղայ Արասզուլի խանն: Այս Շմաւոնս գնաց Շամախի՝ Նաջաֆուլի խանին յետ հասար տէսնուլի: Այսմ ամի Արասզուլի խանն Երևանայ գառաֆխանէն տվեց՝ անապատցի խօջայ Սարգիս ու Երևանայ ձորայգեղցի խօջայ Սարգիս:

53r

1) Չեռագրում՝ ՌՅԳ:

Այս ք Սարգիսս խանիցն մին ա եճ թուաման իջարայ արին, զառաֆխանէն վիբ կարան մինչի մէկ տարի: Թվին ռճժգումն Շմաւոն Շամախու եկաւ, թաքրար Աբասղուլի խանն զառաֆխանէն ամանի տվեց Շմաւոն, մինչի թվին ռճժ հոքտեմբերի ամսոյն Աբասղուլի խանն մեռաւ: Երևան տվին լազգի Ալխաս Միրզին, որ անվանեցաւ Սէֆիզուլի խան: Այս Շմաւոնս զառաֆխանէն ել ամանի բանացրուց, որ մինչի թվին ռճժումն Շահ-Սլէյման այս Շմաւոնս ուղեց, տարաւ Ըսպհան: Սէֆիզուլի խանն զառաֆխանէն տվեց ճահկեցի հայ խօջայ Աղարէկին: Այս Շմաւոնս Ըսպհան աջալով մեռաւ: Այս Աղարէկս մնաց զառաքի, մինչի թվին ռճիգ ապրիլի ամսոյն մեռաւ:

** 1123 զառավխանեն տվին ձորայգեղցի խոջայ Սարգիսն մինչի թվին 1128ումն որ Չալխան եկաւ Երևան, մարդ զրկեց, Ազուումայ Աքուլեցի Մասէին բերաւ Երևան, զառաքի զրեց: Սարգիսն դուս ընկաւ:

§ 89 Թվին ՌճիԳ տրէ է, արամ իբ, յունվարի գ, օրն 95v

զաքթի, ես Չաքարեայ այսօր շրաւրհնիք¹⁾ արարի: Չուրն եկեղեցումն աւրհնեցին, քանզի սաստիկ ցուրտ էր, ու ք թիգ ավել ձուն կէր. կարացան ոչ դուրս գնալ: Այսպէս ձունն մնաց մինչի մարտի ժեումն, ապայ գ, է օրի միջումն այլվի ձնի նշան չմնաց: Ապայ այսմ յամի որթն հողի գլխէն վերն ամէն ցուրտ տարաւ, թէ Աքուլիս, թէ Դաշտն, թէ Օրդուվարայ գեան, թէ Տրունայ գեան, ամէն տարաւ:

Թվին ռճիգ փետրվարի ժգումն Աքուլիս ես Չաքարեայ բուն բարէկենդան արարի: Սաստիկ ձմեռն էր. վասն մեղաց մերոց էր:

Թվին ռճիգ փետրվարի իբումն ես Չաքարեայ այսօր Աքուլաց դուս ելայ, փետրվարի իէումն եկի Երևան, Սիամոնի աղոցն յետ բան կեր, տեսայ, մարտի իբումն այլվի Երևանայ դուս ելայ, մարտի իգումն եկի Աքուլիս: Սիամոնի աղայ Գրիգորն Երևան էր, բերի Աքուլիս: Այս ք ամիս այ, որ գնացել էր իւր ախպէր, քույրն տեսնելոյ:

Թվին ռճիգ մէհէկի գ, շամշ ժե, ապրիլի գումն Աքուլիս ես Չաքարէս այսօր զատիկ արարի Աստուծով:

§ 90 Թվին ռճիգ մայիսի ժումն որ Գրգստանայ եճ 96v

տուն քուրդ²⁾ դօնմիշ ելաւ, եկաւ Երևան, թէ՛ մեք շահի սէվան էք: Երևան խան չի կէր. Սարուխան - բէկ ջայնիշին էր նստել. թողեց ոչ Երասղն անց կենայ, թէ՛ կացէք, ես շահին արդ անեմ. երբ որ հրաման

1) Չեազրում ջաւրիմ:

2) Չեազրում քոյ:

տայ, ապայ դաք: Այս Սարուխան - բէկս շահին արդ արեց, շահն ասաւ, թէ՛ պետք չէ: Մինչի շահէն չափարի գալն, այն եկած քրդերն իւրենց կամով գնացին այլլի իւրենց երկիրն:

§ 91 Թվին յճիզ հոքտեմբերի ժգումն որ Յղնու պարունն, որ էր վրացի Փարսադան - բէկն, այսօր շահիցն եկաւ: Յղնու մին է, ք մարդ գնացել ին շահն Փարսադանին ձեռացն գանդատ: Շահն բուռւրմիշ կանէ, թէ՛ ցղնեցիքն գուզէն վիզն դնեն, տանեն Յղնայ, զի վանն էնտէղ տնեն: Զերայ շահին ծուռ ին արդ արել, շահն ա թուման ջարիմայ գձեց ցղնցուց վիզն: Այսօր եկաւ, երասդն անց կացաւ: Մեք, Աքուլաց վարդապետ, դովլաթաւորք, մին ծ մարդ գնացինք Դաշտի տակն, բարով տվինք, վերոյ ք հոգին ոմն գնդած, ոմն բուխաված՝ գնաց Յղնայ: Այսպէս պահեց մինչի գամիս, ջարիմէն առաւ, ապայ թողեց: Ահա այս է յամ է, այս Փարսադանս տնով, ախպէրով որ Յղնայ ուտում այ, շահի յօքմով, սիթամով¹⁾:

§ 92 Թվին յճիզ դեքտեմբերի իումն Աքուլիս տղայոց ծայրիկ երեւցաւ. շատ տղայ մեռաւ: Մինչի յուլիսի վերջն մնաց: Տուն չի մնաց, որ ընկաւ ոչ:

§ 93 Թվին յճիզումն Աքուլիս էր Ադրբէջանայ վեզիր Միրզայ Իրրահիմի զաֆաումն: Այսմ յամի էր Աքուլաց մէլիքն Մէլիք - Օվին: Այսմ յամի խաս գեղորէիցն մէլիքներն գնացին երևան, Միրզա Իրրահիմն տեսան, մին քանի թուման փէշքաշ արարին, որ այս տարի դարուզայ չաղարկի: Ղարուլ ելաւ: Զերայ վէզիրն երեւան Սէֆրիզուլի խանի ապրանքն գրում էր, գրեց, ապրիլի ի վեզիրն գնաց այլլի Գանջայ:

§ 94 Թվին յճիզ այս տարոջ գամսէն ե խասի դարու-

1) Ձեռագրում սիբ... 90-րդ թերթի ներքին անկյունի մաշված լինելու հետևանքով բառի շարունակութունը չկա: Տպագիրը (յերես 55) համաձայն ավարտում է տանի յօմնով բառերով ու վերջակետով:

դութիւն տվեց աքուլեցի Մուսարէկի տղայ Սարուխան - բէկն: Շահն Ղազվին էր: Աքուլաց մէլիքն էր Օվին:

* Որ Միրզայ Իրրահիմըն կտրեց 1129ումն այս խասէրն. Մուսայրէկէն կտրեցին, տվին Խօստրով աղէն:

- § 95 ԹՎԻՆ ՌՃԻԵ յունվարի Գ, արէ է, արամ ԻԲ, օրն, *ibid.*
 Եշարաթ, ևս Զաքարէս այսօր ջրաւրհնէք Աքուլիս
 արարի: Աքուլաց Վերի թաղի ժողովուրդն ջուր եկե-
 ղեցումն աւրհնեցին. Գ եկեղեցին ժողովեցան, Շամբի
 կհավն ջուր աւրհնեցին նազրով: Սաստիկ ցուրտ էր:
- § 96 ԹՎԻՆ ԱՅԻԵ յունվարի Ե որ Յակոբ կաթուղիկոսն, *ibid.*
 մտաւ Երևան, հրաշալի ջրաւրհնէք արաւ, յունվարի Բ
 Յակոբ կաթուղիկոսն Օնօփրիոս վարդապետն էջմիած-
 նումն բռնեց, բարչակն վեր արեց, բուխաւեց, մին
 քանի օր պահեց, ողարկեց Սէվանու անապատն: Մին
 քանի օր մնաց, Օնօփրոսն մեռաւ: Յետով կաթուղի-
 կոսն կուգայ Գողթան տունն նվիրակ: Յղնու պարոնն,
 որ էր վրացի Փարսազան - բէկն, յետ կաթուղիկոսին
 հակառակ ընկաւ, թէ՛ դու Օնօփրիոսն նախանձու ըս-
 պանեցիր: Ապայ Փարսազան - բէկն Երևանայ խանին
 արդ կանէ, խանիցն մարդ գայ, կաթուղիկոսն տանէ
 Երևան: Բ ամիս մնաց, աստ, անդ կաշառք տալ, Ե,
 ԳՅ թուման դուրս էլաւ. պատճառն Օնօփրիոսն: Դար-
 ցեալ, խանն մարդ զրեց կաթուղիկոսին յետ, թէ գ...¹⁾
 Յզնայ, Փարսազանին յետ բարիչէ: Կաթուղիկոսն
 եկաւ Յզնայ, բարիչեց... Մայիսի ԻԷ եկաւ Աքուլիս,
 նվիրակն ժողովեց, շնչազլուխ առ... արբար տեղն ոմն
 մին թուման, ոմն այլ ավել: Աքուլաց Գ եկեղե... մին
 Գխ թուման տարաւ: ԹՎԻՆ ԱՅԻԳ յունիսի մէկ Յերի-
 ւան... անիցն փախաւ, գնաց Վ...²⁾:

1) Համանորեն գնաց: Այս հատվածի բաղմակեակերք ցույց են տալիս ձեռագրի թերին, վոր աստջացել է 97-րդ թերթի անկյու- ռի սաստիկ փչանալուց:
 2) Տպագրի որերում գուցե թերթի այս մասը փչացած չէր վորի հետևանքով նա (յերես 64) կարգացել է Վրացում:

- § 97 ԹՎԻՆ ԱՅԻԵ փետրվարի Գ ևս Զաքարէս բուն բա- *ibid.*
 րէկենդան Աքուլիս արարի: Սաստիկ ցուրտ էր: Գինու
 լիզրն բճ դիան էր, ամայ գինու լիզրն Բ հողայ էր:
 ԹՎԻՆ ԱՅԻԵ յարացի ԻԵ, շամշ Ե, մարտի ԻԳումն
 Աքուլիս ևս Զաքարիայ որ այսօր զատիկ արարի, միսն,
 իւզն խիստ զթ էր մինչի մայիսի Ի, ապայ բոլացաւ:
 Դարցեալ, գինին լիզրն բճ դիան, միսն ԳՅ դիան:
- § 98 ԹՎԻՆ ԱՅԻԵ մայիսի բումն սաստիկ ձուռն եկաւ: Ոչ *96v*
 թէ միայն Աքուլիս, այլ ամէն երկիր եկաւ: Ապայ
 ամէն պտուղ թէ ցորեն յետ ընկաւ... [պ]ատճառն ձու-
 նըն էլաւ, որ Աքուլիս վարդապետին ծիրան չէր հասել:
- § 99 ԹՎԻՆ ԱՅԻԵ օգոստոսի ժպումն ևս Զաքարեայ այսօր *88r*
 յին Զուղայ էի¹⁾: Այսօր Թիֆլիզու Շահնուզ խանն
 շատ սակարով, շատ զուլ ու զարավաշով, շատ գինա-
 թով այսօր եկաւ, Երասղն անց կացաւ, որ գնայ Ըս-
 պրհան: Պատճառն այս էր, որ Շահ - Սլէման թագա-
 ւորն իւր զօրչի-բաշի Մուստաֆայուլի - բէկին ըռա-
 դամ կուտայ ու մէմանդար կանէ, թէ՛ գնայ Թիֆ-
 լիս, խանն վեր առ, եկ: Այսօր եկին. և ձիաւոր էր
 մեծ ու փոքր: Կ ուղտ քաջավով զուլ ու զարավաշ էր
 տանում շահին: Ամէն երկիր աղամաթ էր տանում
 յօքմով: Գնաց մինչի Պօղկառու, անդ մեռաւ. ամեն
 գատն տարան Ըսպհան²⁾:
- § 100 1125 հոքտեմբերի ժումն որ զբրզցի հոսմ մետրա- *23r*
 պօլիս Իերմանիոս եպիսկոպոս, մին հոսմ վարդա-
 պետ, անուռն Անաստաս, Գ, Գ վրացի տղայ, այսոնք
 Վրաստանայ եկին Աքուլիս ժողով անելու: Մոքայ Ղրբզ
 վանք ունին նորոգելու: Այս պատճառ եկել ան Վրաս-
 տուն: Շահնուաստ խանն գնում էր Ըսպհան, սայ ել
 յետն եկաւ նախջուան: Յակոբ կաթուղիկոսն նախջի-

1) Ձեռագրում՝ Էիե:
 2) Ձեռագրում՝ Ըսպն... (88-րդ թերթի անկյունը մաշված է):
 Զաքարիս Աքուլեցու Որագրութիւնը - 9.

վան կու լինի: Շահնուվաղն խանն կաթուղիկոսին կասի, թէ՛ պիտի մին գիր տաս այս հօռումիս, որ Հայաստան ժողովք անէ: Լաւ աղաթ անէն, կաթուղիկոսն աւրհնութեան գիր կու տայ, որ լաւ ընդունեն: Եկաւ Աքուլիս, գ եկեղեցին ման եկաւ, գ թուման սովին, լաւ աղաթ արարին: Ինքն էլ լաւ մարդ, լաւ հավան կացաւ մեր հայոց պատվիրանին, սահմանքին: Ագուլաց գնաց դէպ Ղափանն, որ գնայ Մօսկովն:

§ 101 — 1112ուֆն որ Աքուլաց Խձայձորու մահլի սուրբ Ովանէս անվան եկեղեցին ըսկիսպն արարին վեր առնելու: Այս մահլիս կես գերեզմանատունն այս եկեղեցուս պարիսպիս մէջն էր, ապայ շիտակ պարիսպ չունէր: Ապայ որ սահմանեցին, թէ եկեղեցին շինէն, պարիսպն քաշէն, ապայ բերին, գերեզմանատունն ել վարթարավ արարին. ոմն նշանաւոր մեռել կէր, գայն թողին, ապայ անտէրն, աննշան մեռելն քարն վեր կալան, ոմն դրին եկեղեցու պատն, ոմն ձգեցին եկեղեցու դռներն: Ապայ այսույետե սահմանեցին, թէ ինչ մեռել որ լինի, տաննն եկեղեցոյ յանդէպ չարաւայր կողմն տափարակ տեղ մի. անվանեցին տէղի անունն Բէկ-օղլի: Այս Բէկ-օղլի առաջի դրած մեռելն երեցփոխ Անդոնի կնիկն է թաղած: Այս հանգիստիս հիմն այս է, որ 1112ուֆն: Դարցեալ, 1113 եկեղեցին ձեռք սովին շինելոյ, 1114ուֆն ավարտեցաւ, աւրհնեցին, պարիսպն քաշեցին, թէ խուց, թէ սեղանատուն շինեցին, ապա պրծաւ: 1125 նոյմբերի ծուֆն ես Աղամիրի որդի Զաքարէս մին լաւ, մեծ չինարի տնգայ ես բերի, այս եկեղեցուս պարիսպի մէջըն տնգեցի վասն յիշատակի¹⁾, քանդի մեր նախնի պապերն աստ էն թաղեալ Աստուած ողորմի «Աստուած ողորմի» ասողաց, մին «հայր մեր» ասողաց:

25r

1) Չեռագրում յիօմսի:

§ 102 1125 նոյմբերի ծղուֆն Աքուլիս ես Զաքարէս Աքուլաց դուս եկի, նոյմբերի ծղուֆն եկի Թարվեղ: 23r

§ 103 1125ուֆն Աքուլիս գիր եկաւ, թէ Ֆոնդասան, ի քաղաքն Վենետիկու) օլքուֆն թուջի հրամանաւն զճ փաստաւ Լօնդրինայ չուխայ կրակով երել ան: Այս չուխիս բճլ փաստաւն աքուլեցի Շահնուվաղենց Փանոսին այ, մարաղին այլոց, թէ Ղուկեցու, թէ Ղնուղի: Այս պատճառէս երեցին. այս չուխէքս Ամարդամ առել ան, թէ տաննն Վենետիկի օլքոֆն, խարջն տան, անց կացաննն ծոֆն, գնան Տօպրավանատիկի վերայ տաննն Ուռումէլի, թէ Խորմացտանն, թէ բերէն Ղզըլբաշի երկիր, ծախեն: Յենց որ Վենետիկու չուխայ գործողն, ծախողն, գնան թուջին երես կանգնեն, թէ՛ այս չուխէս գնայ Խորմաց երկիրն, մեր չուխէն կոտուր կու ընկնի: Դարցեալ, մին էլ մահանայ արին, թէ՛ այս չուխի տէրն գայ, փող դնի բանքվումն, մուչուլգայ տան, թէ՛ մեք այս չուխէս Ուռումէլի բանաք ոչ, ծախինք ոչ, մեք ձեր փողն յետ տալու լինիք: Ոմն կասի, թէ՛ սուտ այ, ել փողն յետ չեն տալ, ոմն կասի՝ ձեզ վախեցնում էն: Մինչև աստ, անդ հարց ու փորց անէն, չուխի կարավանն գնայ . . .²⁾ իսկիլէն, բառնայ բ նավի, է, ք օրի ծովի երեսի ման գայ, ըռուղգար չի լինիլ, թէ անց կենայ: Յետով թուջին ամբր գայ այն տէղին ծովի Ղնդրիալին վերայ, թէ՛ այտ բ նավ- || ումտ որ զճ փաստաւ չուխայ, դուս տուր ամէն իսկիլումն, կրակ տուր, այրէ: Ջնդրիալն գնայ, ծովի միջուֆն բ նաֆն յետ դարցնի, բերէ, չուխէն ամէն բանայ, ամի կրակի մէջ, այրէ: Ասել ան՝ կէսն ձեզ, կէսն տվէք մեզ կամ ամէն տվէք, Ման-Մարկու լինի, այրել մէք, դարուլ չարին: Այսպէս գուլմ ու սիթամով այրեցին: 27r

1) Չեռագրում՝ Վենետիկու:

2) մեկ բառի տեղ ե թողած, այնպես ել դատարկ մնացել ե:

* Այս Փանոսըս դահր անէ, ցաւ բերէ իւր վերայ, որ ձեռաց գնայր մինչի կէս սհաթ, ապայ խելքն վրայ դայր: Այսպէս մնաց, մինչի 1132 ապրիլի Ի մին գիշեր ձեռաց գնաց, մեռաւ: Պատճառն դուստ արաւ.¹⁾

§ 104 ԹՎին ռճիե որթն կէսվայկէս այլվի ցուրտ տարաւ, 97r
որ անցած տարոյս ցուրտ տարած որթն, որ չէպէր գձիլ, այն չէպէն շատն՝ ել ցուրտ տարաւ:

1) Չեռագրում «1132... արաւ» հատվածը հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ ուղղահայաց սողերով: Տպագիրը վերջացնում է ձեռաց զնաց, մեռաւ քառերով: Շարունակությունը Չեռագրում տյսպես է. ահնն դս աւ:

§ 105 ԹՎին ԹՃԻԶ տրէի գ, արամ իբ, յունվարի գ, օրն 23v
շարաթ, ես Չաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք Թարվեղ արարի: Ամայ է սըհաթ կէր շուրի լոյսն, որ սկսան ժամ ասելն: Առաւօտեան ժամն, պատարազն, ջուրաւրհնեքն ամէն արարին, ժամն արձակեցաւ, դեռ մին սհաթ կեր շուրի լոյսն: Այս պատճառէս կանուխ արարին, որ թուրք չի դայ, եկեղեցին լցվին: Ամայ ախր կու գան, ճար չկայ:

§ 106 1126 փետրվարի Իեռմն Թարվեղ ես Չաքարեայ ibid.
բուն բարեկենդան արարի: Լև տարի, լև հավայ, առատ, բարելի: Այս ձմեռս սհալ ցուրտ արաւ:

1126 մարտի ժեռմն, օրն եշարաթ, ես Չաքարէս այսօր Թարվեղու դուս եկի, մարտի ժքումն եկի Աքուլիս:

1126 ապրիլի ժեռմն, մէհեկի ժե, շամս Իգումն ես Չաքարեայ գատիկ Աքուլիս արարի. էժանութիւն. ալիւրն Ի դիան, բրինձն ճիս դիան, գինին բճ դիան, անձրեային, բարի:

1126 մայիսի Իումն Աքուլիս հավի կոտորումն ըն- 24r
գաւ: Ոչ թէ միայն Աքուլիս, Ըսպհանայ մինչի երեւան այս մէջս, այսպէս հալիս կոտորեցին, թէ՛ հաւի փորումն օձ ալ հասլ ելած. ով ոք հավի միս կամ ձուն որ ուտի, Խ օր կու մեռանի: Այսպէս դղրթումն ընկաւ: Շատ տէղ գետինն փոս արարին, հավերն սաղ լցին մէջն, հողով ծածկեցին: Շատ մարդ հալի մորթեր, ձգեր գուս: Այսպէս մնաց մինչի գ, Ե ամիս, այլվի վարթարաւ ելաւ, փոշումանութիւն, սուտ ելաւ:

§ 107 1126 յունիսի գումն անձրև եկաւ Աքուլիս: Այլ 24v
անձրև հեկաւ, մինչի օգոստոսի Իեռմն անձրև եկաւ:

Այսպէս երաշտ անցաւ ոչ թէ միայն Աքուլիս, այլ
Ըսպհանայ մինչի Առդոււմ: Այս երաշտ անցաւ վասն
մեղացն:

§ 108 1126 յուլիսի ըուսն Աքուլիս վարդապետ թէ գլխա- 24r
ւոր մարդիկ կանկնեցին, թէ մեռելի յետ կնիկ չի
գնայ հանգիստ: Զերայ մինչի հիմայ մեռելին յետ
կնիկ կու գնէր հանգիստ. մինչի մեռելն թաղէն, «Փառ-
քի բարձուսն» ասէն, ապա կանայքն յետ դառնան. ան-
համութիւն եր: Բերին, այսպէս սահմանեցին, թէ՛ կա-
նայքն ոսն եկեղեցուսն յետ դառնան, ոսն մինչի գետն
գնան, յետ դառնան: Տեղնու գորայ այսպէս սահմա-
նեցին:

1126 լուլիսի Իբուսն Աքուլիս եւ Զաքարեայ ախօր
վարդապետ արարի Աստուծով:

§ 109 1126 հոքտեմբերի Իեուսն եւ Զաքարեայ ախօր Ա- 24v
քուլաց դուս եկի, հոքտեմբերի Իբուսն եկի թարվեգ:

§ 110 1126 գէքտեմբերի ժըուսն թարվեգ եւ Զաքարէս 24v
գնացի Մարաղայ, խանին յետ բան ունէի, տէսայ,
մին քանի օր կացայ, 1127 յունվարի ժաուսն այլվի
եկի թարվեգ: Ամայ Մարաղայ մին ցուրտ, մին դիա-
մաթ ձուն եկաւ, որ Ե օրի մարդ մարդի տուն չի
կարաց գնալ. գ օրի ձուն էր գալիս, քամի, բօրան
սաստիկ:

§ 111 Թվին աճիգուսն թարվեգ մին վարդապետ քարո- 23v
ղում ասաց, թէ՛ մեծն Հոուսայ գրքում տեսայ, Ֆոան-
դաց ել լսեցի, թէ Գրիստոսի գալուն մինչի այժմոս
ժք միլոն մարդ մարտիրոսացել այ վասն Գրիստոսի:

§ 112 1126ուսն Աքուլիս էր աքուլեցի Մուսարէկի տղայ 24v
Իսախան - բէկի գաֆուսն: Ոչ թէ միայն Աքուլիս,
այլ Ե խաս գեղն, որ է Մեղրի, Աքուլիս, Շօուրթ,
Լէհրամ, Ազտապատ, այս Ե գեղս շահն տվել այ Իսա-
խան - բէկի գաֆտն: Իսախան - բէկն ինքն Ըսպհան
այ, ամայ գեղրանքի դիվան, թէ մալիջնաթն կրտելն

իւր տղայ Մուսայրէկն ա անուս: Այսմ ամի Աքու-
լաց մէլիքն է Մէլիք-Օվին:

§ 113 1126ուսն Երևան Սէֆիդուլի խանի նօքարն, որ է 25v
ղաջար, բայաթ, խանին երես կանգնեցին, թէ՛ այս Բ
ամ է, որ դու եկել աս Երևան, մեղ դոնլուղ չես տվել,
տուր, կամ թէ այս բէդիաթ բաներս վեր կար: Այս
պատճառէս աղմուկ ընկաւ մէջն, շատ կռիւ, մինչև գ,
դ արիւն էլաւ: Խանն թողին ոչ բերթին դուս կամ դի-
վան անէ: Խանն շահին արդ արեց. նոքարն արդ արեց:
Այս զաջարէս մին աղայ, անուսն Ֆաթալիբէկ, գլուխ
քաշեց, մինչի գ, Եճ ձիաւոր ժողովեց, խրենց էլի խօս-
քով, գուլմ ու սթամ չարաւ: Ասացին. մեք այս խանս
ուզում չենք: Մինչ որ շահիցն դուլ եկաւ, անուսն Զա-
նիրէկ, եկաւ Երևան, Բ կողմանէն մանսար արաւ, Բ
կողմանէն շատ կաշառք տարաւ, գնաց շահին արդ անէ.
ամբր շահին այ: Դէս Ըսպհանայ շահին մարդ չէր եկել,
խանն մարդ զրկեց, նախջիվանայ խան Մահամադ-
Ընազայ խանն մին Ե ձիաւորաւ եկաւ Երևան, գ սուլ-
թան էլ բերաւ: Այս ասկարս ամէն ժողովին, մին օր
զաֆիլ բէրթին դուս գայ, կանչէ՛ ով որ խանի կողմն
է, ձի նստի: Քանզի էլն Բ կողմն էր ձղված, ոսն՝ Ֆա-
թալիբէկի, ոսն՝ խանի: Այսպէս դուս եկաւ, գնաց,
Վեթի գետի վրայ կռիւ տվին, ամայ արիւն չէլաւ:
Տվին Ֆաթալիբէկն բոնեցին, || զոշունն զաղմիջ էլաւ, 26r
Ֆաթալիբէկն մին ժ մարդով դրին բերթի զնդանուսն:
Ֆաթալու թարի աղէքն փախաւ ոսն Գանջու վերայ,
ոսն Զօրսու վերայ, գնացին Ըսպհան շահին գանդադ:
Խան ել թաքբար շահին արդ ¹⁾ արեց: Տեսնուս, ինչ-
պէս կնի: Այս եղև 1127 ապրիլի ժուսն Երևան: Դար-
ցեալ, թէ նախջիվանայ խանն, թէ սուլթաններն ²⁾
մինչի Բ ամիս Երևան կացին, շահիցն խաբար չեկաւ:

1) Չեռագրում ազ:
2) սուլթաններն:

Սորայ ել ամէն գնացին իւրենց տեղն: Յիմիկ Սէֆի-
ղուլի խանն ըհրթին դուս գալիս, գիվան անոււմ,¹⁾
ոււտոււմ, խմոււմ իւր թարինոյն: Ով որ փախած է,
մնաց, ով որ զնդանոււմ է, մնաց, չուրի խարար գայ:

* Դարցեալ, վերոյ գրած գանդատաւորքն
գնացին Լսպհան, թէ շահին գանգատ: Շա-
հին գիվան չոււնէր, գիվան չանէր. ոչ ով
գալիին հասան ոչ: Պ, գ ամիս մնացին, ա-
ջիգ էլան, բաց թողին, եկին Շարիւր, մին
ի օր նստան, ով որ խանի թարի էր, բըռ-
նեցին: Սան որ տէսաւ այսպէս, խան էլ
Ֆաթալի էկն զնդանին հանեց, խալաթ
տվեց, մարդ մէջ գծեց, թէ բարիչէն: Աղա-
լարն բարիչեց ոչ. ամէն կիտովեցան Երևան,
խանն կոխեցին բէրթն, ոչ թողին դուս
գայ, ոչ գիվան անէ: Սորակն տվին, մնաց
իւր սարոււմն²⁾: Սանին մեծ տղայ ունէր.
աղէքն զնայ գիվան - բէկի դրին իւրէն մի-
ջոււմն ստուով³⁾: Այսպէս մնաց: Տղի անունն
Աբասղուլի⁴⁾:

§ 114

Այս եր Երևանայ ջոււմիաթի, խանի կոխու: 27r
Մնաց մինչ որ 1128 յունվարի Իգոււմն այ-
սօր Զալ-խանն չափարով սալթ եկաւ, մտաւ
Երևան, շահի յօքմով խան նստաւ: Յին Սէ-
ֆիղուլի խանն, որ էր Լոստամ խանի
տղէն, սայ մաղուլ էլաւ: Շահ-Սէլէման այս-
պէս էր ըռաղամ տված, թէ Զալ-խան խան
լինի, գնայ Երևան, ուզրաշի զաջար ա-
ղայ Յոււմաթրէկն իւր գ տղայոյն ըռնէ,

1) Չեռագրոււմ՝ գիվանոււմ:

2) Թերես սարայումն:

3) Տղագիրը (յերես 69) ունի ստոր:

4) Չեռագրոււմ՝ Աբասղ... (թերթը մաշված է):

գնդէ, զրկէ Լսպհան. նայ է այս աղմուկս
գծել այ Երևան: Այսօր Զալ-խան եկաւ,
Յիմաթրէկն, գ տղէն ըռնեց, գնդեց: Սէ-
ֆիղուլի խանն մաղուլ էլաւ, իւր խաղինով,
իւր ապրանքով, որ մինչի է, ըն ուղտ բար-
ցաւ, մարտի մէկոււմն Երևանայ դուս էլաւ,
որ գնայ Լսպհան: Շահն այսպէս էր հրա-
ման տվել: Ամայ դիր շատ անէծ տվող ու-
նէր Սէֆիղուլի խանին: Մարտի Իթոււմն,
օրն շարաթ, այսօր Զալ-խանի հարամն,
խանի տղէն, որ է Աբասղուլի խանի թոռ,
անունն Մահամատղուլի-բէկ, այսօր մտաւ
Երևան: Դարցեալ, յոււնիսի Իք այս Յիմաթ-
րէկս գ տղոցոյն գնդած¹⁾ Երևանայ դուս
էլաւ, տարան Լսպհան: Դարցեալ, այս Սէ-
ֆիղուլի խանս գնայ չուրի Ղոււմ ք օր ա-
ռաջ, անդ մեռաւ, բերին Ղոււմ, թաղեցին
մայիսի Իեոււմն:

1) Չեռագրոււմ՝ զնդաց:

մի որդի Մարկոսն առ Աստուած փոխեցաւ, սայ Ձորայդեղու եկեղեցոյ պարխալի մէջն, յարեւելեան կողմն թաղեցին: Սայ էր ծե ամաց: Սայ գ օրի յիվանդ կացաւ: Աստուած ողորմի:

1127 մայիսի Իսուսն Երևան եւ Չաքարես այսօր դուս եկի, մայիսի Իդուսն եկի Աքուլիս:

1127 յուլիսի Էուսն Աքուլիս եւ Չաքարես այսօր վարդապառ արարի:

1127 օգոստոսի մէկուսն այսօր մին ազտապատեցի բազրկան եկաւ Աքուլիս, շատ խաչ, շատ անօթ բէրաւ ծախու էջմիածնայ աթոռակալ Մուքել վարդապետի աւրհնութեան թուղթով, գրած, թէ՛ Երևանցի դառարի Չաքարէն էջմիածնայ համար պարտք էր արած: Չաքարէն մեռաւ, բազրկանին խանին արդ արին, խանն յօքմ արաւ, թէ տան, էջմիածնու¹⁾ փող չկէր, պարտք չընկաւ²⁾, ճարեիր || նիս կտրաւ, անայ այս չափ խաչ երծաթէ ու անօթ փողի տեղ տվինք այս մարդիդ: Ամէն մարդ անհոք անու թէ իւրենց եկեղեցոյ, թէ վանքի: Մեք մեր յօժար կամօք տվաք պարտուց տէղ:

* 1127 նոյմբերի ծուսն Աքուլիս որ մին թուրքաւար մանսար շինեցին, տվին Մէլիք - Օվին, որ գնայ Ըսպհան, Աքուլաց անվան ու Դաշտին յօքում հանի, քալանթար լինի: Քանդի առաջմէ ուրիշ քալանթար Աքուլաց ու Դաշտին դախլ չէն անիլ: Այսմ յամի ուղում էն, որ մուղարար անէն, որ ով որ Աքուլաց ու Դաշտին մէլիք լինի, քալանթար ել նայ լինի: Այս Մէլիք - Օվին գնաց Ըսպհան, համ ե խասի մալիջնաթն Մուսարէկն տվեց Օվին, թէ՛ տար Ըսպհան:

29r-

1127 յունվարի գ, արէ գ, արամ Իբուսն, օրն կիր- 27v
րակի, եւ Չաքարես այսօր Չուրաւրհնիք Մարազայ արարի: Դարցեսալ, Մարազու Յուսէնդուլի խանն հայերն կանչի, թէ՛ իմ մօտիկ գեղորից կարդացողն ամէն ժողովեցէք, Չուրաւրհնէք արարէք: Հայերն կասին. մեր մէջն վարդապետ չկայ, լաւ կարդացող չկայ, լաւ փուսազ չունիք, մինչևի այժմոյս ելած չէ, թէ գիտենք: Խանն կասի՝ չէ, ինչ որ կայ, բարի այ: Մին ծ երեց եկաւ, հայի մահլուսն Չուր աւրհնեցին: Դիր աղաք ժողովուրդ այ: Ոչ խաչ, ոչ լաւ խաչալամ. այս Չուրաւրհնիքս այսպէս արարին:

§ 115 1127 փետրվարի գուսն Աքուլիս Վերի թաղի եկեղեցու ավաք երեցն, որ էր Տէր-Ազարի որդի Տէր-Ալէքսան, այսօր առ Աստուած փոխեցաւ, եզաւ եկեղեցոյ դրսի յարաւայկողմն, թաղեցին օրն զշարթի: Սորայ հայր Տէր-Ազարիայ ալլիլի աստ էն թաղած. հայր, որդի միայտեղ: Սայ էր Կ ամաց: Սորայ իւրմէն մարմնաւոր յիշատակ չունէր, ապայ հոգևոր շատ ունի: Սայ ծ ամ է, որ այրի էր: Սայ գնաց Երուսաղէմ, եկաւ, կինն առ Աստուած էր փոխել. այս է:

ibid.

§ 116 1127 փետրվարի ծ, քաղոց ծա, ովդան Իէուսն Թարվեզ եւ Չաքարեսայ բուն բարեկենդան արարի:

ibid.

§ 117 1127 մարտի լա, յարաց լ, շամս ծաուսն Թարվեզ եւ Չաքարեսայ այսօր զատիկ արարի. Աստուծոյ ո գոհութիւն:

28v

1127 ապրիլի Եուսն Թարվեզ եւ Չաքարես այսօր դուս էլայ, Մարանդու վիրայ ապրիլի ծբուսն եկի Երևան:

1127 մայիսի ծաուսն Երևան որ աքուլեցի Փիրու-

1) Չեռապրուժ էժմիածնու:
2) չնկաւ:

տուր իմ հայր Իսախան - րէկն, համ քո
բանըա¹⁾ շինէ:²⁾

§ 118 — 1125 օգոստոսի ժեռումն Շահնուաստ խանն, որ 28r
էր ազգաւ վրացի, առաջ Շահարաս սայ տարաւ Ըսպ-
հան, քուրդացրուց, թիվլիսու խանութիւն կուտայ
սորայ: Յայսմ յամի Շահ-Սլէման թագաւորն զոռ-
չու-բաշու տղայ Մուստաֆայդուլի րէկն ըռաղամով
զրկեց, թէ գնայ թիվլիս, Շահնուաստ խանի մէհման-
դար-բաշի: Այսօր շատ զօրօք, որ մինչի ո ձիոյ գա-
րի տային, եկին Յին Զուղայ, որ գնում էն Ըսպհան:
Սորայ ալաֆ ուլուֆէն ամէն քաղաքէ, գէղորէից կու
տային զուլմ ու սիթամով: Սայ հասնէ Սոչկառու ան-
վան մանձրին, անդ կու մեռանի. ոմն ասաց, թէ ա-
ջալով, ոմն ասաց, թէ գէղատու մեռաւ. ըստուքն
Աստուած գիտէ: Սայ տարան Դում քաղաք, անդ թա-
ղեցին: Զօրքն ամէն գնաց Ըսպհան: Շահն մարդ զըր-
կեց, իւր տղայ Գօրգին Միրզայ տանի: Սանն որ
թիվլիսու դուս էլաւ, իւր միջնակ տղէն, որ այ Գօր-
գին Միրզայ, գրեց իւր տեղայպահ: Շահն մարդ զըր-
կեց, այս Գօրգին Միրզեն տարաւ Ըսպհան, թուրքա-
ցանի, անունն փոխի, դնի Շահբանդայ խան, հօրն
տէղն տայ սայ: Սայ էր չ ամայ, Գարցեալ, Մուստա-
ֆայդուլի րէկն դնի Շահբանդայ խանին յետ մեհման-
դար, Արդավելու վերայ գայ, գնայ, 1127 յունվարի
ժառումն մտանէ թիվլիս: Շահնուաստ խան էր ո ա-
մաց: Այս Մուստաֆայդուլիս յետ դառնայ, թէ գնայ
Ըսպհան, սայ գայ Գանջայ, անդ մեռանի. այս է:

§ 119 * — 1111ումն Աքուլիս Մնասեց կհավի յին 40v
անունն Գ կհաւ կասին. այս կհաւիս ք
կհավն քուացել այ, ջուրն ցամաքել. ահայ

1) Ջեռագրում՝ բանի:
2) Հաջորդում են J, K հավելագրութիւններն ուրիշ ձեռացա-
ցագրով:

աքուլացի այր ոմն, անունն Սօջինց թու-
ման, այս թումանս այս կհավիս մին կհավի
հանեց, մին մասն ջուր դուս եկաւ, ձգեց
իւր այքին, որ է թվին ոճժա: Այս թումանս
իւր այքին կհավովն ծախեց սուրբ թու-
մայի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն,
գինն կ թուման, թվին ոճիէումն. այս է:

§ 120 — Թվին ոկաումն Աքուլիս որ Աքուլաց 41r
մեկիք Մելքումն որ ինքնայգլուխ մին ախ-
պիւր հանեց, տարաւ իւր տունն, մին լու-
լայ ջուր Մէյդանի թաղումն դուս ձգեց, որ
Մէլիք - Աղավելի դուս, մին լուլայ ջուր
իւրենց դուս դուս ձգեց, այս է՝ վասն խեյ-
րաթի: Այս Մէլքումս այլլի այսմ թվիս
Սձայձորու սուրբ Ովանէս եկեղեցին¹⁾ մա-
րամաթի շինեց: Որ այժմ ասի Մելիքինց
կհաւ:

— Թվին ոկեումն Աքուլիս այր ոմն վա-
ճառական, անունն Նուրի, մին ախպիւր
հանեց, որ այժմ ասի Նուրունց կհաւ, որ
է վերի թաղումն:

— Այսմ թվիս մեր վանքի ավել անուն
Պուլա պարոնտէրն ըսպանեցին վասն նա-
խանձու առաջնորդութեան:

1) Ջեռագրում՝ եկեցին:

§ 121 1128 տրէի գ, յունվարի գ, արամ իբուսն Աքու- 29v
լիս ես Զաքարեայ այսօր ջրաւրհնիք արարի: Ամէն
ժողովուրդ իւրենց եկեղեցումն ջուր աւրհնեցին. օրն
բշարթի. Աստուծոյ գոհութիւն:

§ 122 1128 փետրվար ամսոյ ըսկիսպ էլաւ երեխուց կար- 31r
մբուկ¹⁾ դուս գալ մինչի յուլիսի առաջի օրն, ապա
վարթարալ էլաւ: Ամայ շատ երէխայ մեռաւ: Տվօղին
փառք:

§ 123 1128 փետրվարի ժգումն Աքուլիս ես Զաքարէս այ- 29v
սօր Աքուլաց դուս էլայ, փետրվարի ժգումն եկի երե-
ւան, որ Արասդուլի խանի փեսայ Զալ-բէկն նոր
եկել էր երևան, խանութիւն անէ: Փետրվարի իրումն,
օրն եշարթի, ես Զաքարէս գնացի գիվանի, Զալ-բէ-
կի խանութիւն մուճրարաք արեցի: Որ էլաւ անունն
Զալ-խան: Սորայ ասլն վրացի այ, շահի դուլ այ:

1128 յարացի մէկ, մարտի բուսն երևան ես Զա-
քարէս բուն բարէկենդան արարի. առատ և բարի:
Աստուծոյ գոհութիւն:

1128 մարտի իսումն, օրն ուրբաթ, Զալ-խան բէր-
թէն դուս եկաւ, գնաց, բերթի տակի կարմունջն անց
կացաւ, գնաց, թէ գնայ վերոյ իքին գաշտ աղալա-
րոջն: Իքումն նստած՝ մին ք մարդ եկին մին զաջար
աղայ ձեռն յետեն կապած, թէ՛ մին իքում գօռով մին
կնիկ կոխել այ, զաֆտել: Կնիկն ել բերած: Սանն մի
սահաթի միջում գիվան արաւ. նոյն տեղն գլուխն
տվեց: Առաջի արիւնն այս էր: Ամէնս արսեցան: Ա-
նունն Մուրադի-բէկ էր:

1) Չեռագրում՝ կամբուկ:

1128 ապրիլի ի, մէհեկի ի, աղամ մէկ, Յինն իս 30r
երևան ես Զաքարէս այսօր զատիկ արարի. լև և ա-
ռատ Աստուծով:

§ 124 1128 մայիսի իեումն թողաթ խիստ ժանդու էլաւ, 32v
շատ ապրանք, շատ տուն ու դուքան, քարվանսարէ
այրեց, ապայ մարդ չայրեց, քանզի ցերէկ էր:

§ 125 1128 յունիսի գումն երևան, օրն զշարաթ, և սհա- 30r
թումն յանկարծակի քամի վեր կացաւ, դղրթում, որո-
տումն, այնպէս շարժ եղև, որ ահան թօթափելու ա-
մէն փլաւ. որ Նորայգավթայ մինչի Գօզէն, Ղէնարէն
մինչի էջմիածին ամէն վեր եկաւ: Երևանայ ք եկե-
ղեցին, երևանայ անապատն, Ձորայգեղու եկեղեցին,
Քեղարթու վանքն, Ամենայրկիչն ամէն վեր եկաւ:
Քեղարթու Ըստէփանոս վարդապետն երևանայ անա-
պատումն մնաց հողի տակի: Երևանայ բերթն, խանի
տներն, թէ համամ, թէ մաջիթ, թէ մինարէ, ամէն
վեր եկաւ: Մինչի ք, ք օրի հողի տակի մեռել ին հա-
նոււ: Տուն կեր մին և, ք, ք ջան մեռաւ: Այս եր-
կրուս էոզն ջան մեռաւ: Զալ-խան շահին արդ արեց.
այսպէս երկրիս սիթամ ելաւ: Սանն մարդ զրկեց,
Դանջու քն մարդ եկաւ, Նախջիվանայ Մանմադ-Ըս-
գայ խան եկաւ իւր ասկարոյն, ամէն սուլթաններն
եկաւ, բերթի չորս կողմն ասկար նստաւ, թէ չուրի
|| Շահ - Սլէման թագաւորէն մարդ գայ: Իարցեալ յու- 30v
լիսի մէկումն չափար գայ թարվեղ Ազրբէջանայ վե-
զիր Միրզայ Իբրահիմի վերայ, թէ՛ դու գնալ, երևան
նստէ, թագաւորական զբամով շինէ: Ահայ յուլիսի
ժբումն Միրզայ Իբրահիմ մտաւ երևան: Յուլիսի իգ-
ումն երևանայ չափար եկաւ շահի յօքմով, Աքուլաց
ու Դաշտէն իգ մարդ տարաւ երևան, որ բերթի վե-
րայ բան անէն: Ոչ թէ միայն Աքուլաց, ամէն երկրի
տարան: Մինչի լգ թուման Աքուլաց ու Դաշտէն խարջ
գնաց: Այսպէս այս խան ու բէկլար կացին, մինչի
ձուն եկաւ: Ապա շահէն դաստուր ելաւ, ամէն մարդ

գնաց իւր տէղն: Ապայ շինութիւն կիսատ մնաց. փոքր փոքր շինում էն:

* Դարցեալ, շարժն առաջի գալն օր ու գիշեր ծ, ծք յետ շարժէր: Այս փոքր փոքր գալով մնաց, մինչև էլաւ շարաթն և ամիսն մին յետ կու գէր, մինչի ք տարումն, ապայ կտրեց:

§ 126 1128 յունիսի Իեռումն, օրն զշարթի, ես Զաքարէս 31r
այսօր Երևանայ դուս եկի, յունիսի Իքումն եկի Աքու-
լիս, օրն կիրակի:

§ 127 1128 սեփտեմբերի Իգումն Աքուլիս այսօր մին վրա- 32v
ցի եկաւ ծե ձիաւորաւ, անունն Ըստամբէկ, քրիստո-
նայ: Սայ եկաւ, գնաց մեր Աքուլաց աղայ Մուսայ-
րէկինց տունն: Զերայ այս Ըստամբէկիս քվեր աղ-
չիկն Ըսպհան շահի հարամումն կնի. այս գ ամ է, որ
Շահ - Սլէման թագաւորն այն աղչիկն կու տայ Մու-
սարէկն կին: Այս Մուսայրէկս կին առաւ, եկաւ
Աքուլիս իւր հայրենի տունն: Երփ որ Ըստամբէկս
լսեց, թէ իւր քվեր¹⁾ աղչիկն շահն տվել այ Մուսա-
րէկն, և խաս գեղն տվել Մուսարէկն, այսպէս մե-
ծացել ա²⁾, եկաւ, տէսաւ, մինչի նոյմբերի ք կացաւ,
այլլի գնաց Վրացտուն: Ըստամբէկն Մուսարէկի
տան էր. մարդիկն Աքուլիս դունաղ պահեցին: Շատ
խորջ գնաց:

1128 հոքտեմբերի մին Օրդուվարի զաղին մազուլ 33r
էլաւ, տէղն շխալիսլամ նստաւ: Քանզի օրդուվարցի
Միրզայ Ուսուֆի տղայ, անունն Միրզայ Արուլ Յու-
սէն, սայ Ըսպհան սազրուն անէ, շխալիսլամութիւն
վերայ կառնու, գայ Օրդուվար նստի: Խիստ անողորմ,
անիրաւ մարդ էր: Շատ եկեղեցոյ զարար տվեց: Աքու-
լաց թէ վանքի, թէ եկեղեցոյ ծ թուման առաւ, մա-
հանայ թէ՛ նոր էք շինել, յօքմ ունիմ: Շատ անիրաւ

1) Ձեռագրում երկր:

2) » մեծացելաւ:

բաներ արաւ¹⁾: Յետով զաղին էլ գնաց, զաղութիւն
առաւ, եկաւ, Օրդուվար նստաւ:

* Յետով այս շխալիսլամն ընկաւ գինա-
խմիլ, լուանդութիւն անիլ: Իւրան համար
ուտելով, խմէլով, ման գայ:

1128ումն էջմիածնայ Միքայէլ աթոռակալ վարդա-
պետն եկաւ Գողթան տունն նվիրակ: Այս գ ամ է,
որ էջմիածնայ նվիրակ չէր եկած: Քանզի Յակոբ կա-
թոզիկոսն ալս ք ամ է, որ էջմիածնայ Աէֆիղուլի
խանի ձեռացն փախաւ, գնաց Վրացտուն, Վրացտան
վերայ գնաց Խորմացտուն: Այս աթոռակալ Միքայել
զարդապետն զէքտեմբերի ծեռումն եկաւ Աքուլիս, մին
քանի օր կացաւ, նվիրակն առաւ, գնաց էջմիածին.
այս է:

§ 128 — Պատճառ այս է. փառակեցի հայ ոմն, Զիմշիա 31r
տնուն, թուրքանայ: Իւրմից գաւակ չեւաւ. շատ ապ-
րանք ունէր. ինքը մեռաւ, մնաց իւր ծառային: Ան-
ցաւ ժամանակ: Ախպէր ունէր, անունն Առաքել: Այս
Առաքելս այլլի թուրքացաւ, դավի արաւ ախպօր ծա-
ռայիցն, բան չի շինեց: Առաքելն մեռաւ, սորայ մնաց
ք տղայ: Սոքայ էլ թուրքացան, այլլի Զիմշիարէ-
կին ծառային յետ դավի արին, այլլի բան չի շինեց:
Մինչի Ի տարու դավի արին, քանի յետ շահի դուլ
բերին, շատ խաներ դիվան արին, ամէն ապրանքն
փուչացաւ: Այսու յետև Առաքելի տղերքն, որ է Շահ-
դուլի, Ալահդուլի, ընկան հայերի հետ միրասդավի:
Շատ շատ հայերի դավի արին, թէ փառակցոյ, շո-
ուութեցոյ, ըմեցոյ, արուլեցոյ: Անցաւ ժամանակ,
այս Շահդուլիս շահէն դուլ բերի, գայ Երևան.
խան էր Զալ-խան: Զալ-խանն մին աղի օհայայ անէ,
անունն Մեհրալի-րէկ, այս շահի դուլս, Զալ-խանի
նօքարն մին լ ձիաւորաւ || 1128 օգոստոսի ծքումն 31v

1) Ձեռագրում՝ բանեւաւ:

գայ Աքուլիս: Աքուլաց հաքիմն էր աքուլեցի Մուսա-
 բէկի թոռ Մուսարէկն: Սայ տունն բանալ տայ, վեր
 գան, թէ՛ Շահդուլին շահէն, խանէն յօքմ այ բերել,
 թէ աքուլեցի Ղարեց օյմաղն, որ է ծ, ծբ տուն, ամէն
 իմ դովում այ: Այս ոյմաղիս մեծաւորն Մելիք-Ման-
 վելն կնի, Պետրոս: Սոքայ տան չեն ելած. Մանվելն
 Թարվեղ կնի ուրիշ բանի համար, Ոսկան, Պետրոս
 Երևան կնին այս դովուս համար: Վերոյ Մէհրալի-
 բէկն Բ օր Աքուլիս կացաւ: Երևանայ Չալ-խանէն
 Ոսկան, Պետրոսն յօքում հանէն, զրկէն Մէհրալիբէ-
 կին վերայ, թէ դոցայ յետ բան չունիս, եկ: Մէհրալի-
 բէկս դարուլ չանէ, թէ՛ սուտ այ: Մարդ զրկի, Ղա-
 րինց դռներն կտորատի, թէ՛ Մանվելն տան այ: Այս
 Մանվելիս մին տղայ կնի Խ ամաց, մին քանի ամիս
 էր, յիվանդ էր: Թուրքն իրիգունն որ դռներ կտորա-
 տի, տղէն լոյսաբացին մեռաւ: Ղարինց ջումիաթն մե-
 ռելն բռնան, թէ տանէն Երևան: Գնան Նախջիվան,
 Նախջիվանայ Մահմադ-Ըղայ խանի հայր Ալիդուլի
 խանն թողնու ոչ, գնան: Մեռելն տանին, սուրբ կա-
 րապետումն թաղէն, շատ կռիվ անէն, վարթարաֆ ա-
 նէն, գնան Երևան: Մին 6 թուման ավել այս դովուս
 դուս էլաւ: Ղարինց օյմաղէն վասն հաւատոյ:

§ 129 1128ումն աքուլեցի Մասէին Առդուումայ եկաւ. Չալ- 34v
 խանի գրովն եկաւ, Երևան դառարի նստաւ:

§ 130 1128 այսմ ամի Աքուլաց դիր շատ տղայհասակ 30r
 մարդ մեռաւ: Թէ Ըստամբօլ, թէ Իզմիր մինչի Իէ
 մարդ մեռաւ, դերայ մահ էր այն երկիրն: Աքուլաց
 դիր դուլմ ելաւ:

§ 131 1128ումն Աքուլաց հաքիմն էր աքուլացի Մուսա- 32v
 բէկի թոռ Մուսարէկն: Աքուլաց մէլիք էր Մէլիք-
 Ովանէսն, որ է Օվի:

§ 132 1129 տրէ գ, արամ Իբ, յունվար գ, օրն գշարաթ, 33v
 ես Չաքարեայ այսօր Աքուլիս ջրաւրհնէք արարի: Դ
 մահլէն ամէն ժողովեցին Վերի թաղի եկեղեցին, զգես-
 տավորեցին, մեր վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդա-
 պետն զգեստավորեց. մինչի ծ, Կ շապիք յաքնող կէր:
 Նաղրով, զոնով գնացին Շարի կհաւն, ջուր արհնե-
 ցին. լաւ, արև օր: Այսմ ամի Աքուլաց հաքիմն էր
 աքուլեցի Մուսարէկնց Մուսարէկն: Սայ ուղարկեց,
 Օրդուվարայ շխալիսլամն, գ, Ե մեծ մարդ կանչեց,
 ինքն, թէ այլ քուրդեր նստան, չուրի ջուրն արհնեց,
 խաղաղութեամբ, սիրով ամէն վեր կացին, իւրենց¹⁾
 տեղն գնացին: Թէ Օրդուվարայ քուրդերին, թէ Աքու-
 լաց քուրդերին խարջ չառին հայերէն: Միայն մին ա-
 ման էմիր, գ քալայ շաքար տարան. այս էր խարջն:

§ 133 1129 յունվարի Իեումն Աքուլիս Վերի թաղի սուրբ 34r
 Քրիստափոր եկեղեցումն²⁾ այսօր գանձանակ սահմա-
 նեցինք, որ ամէն շաքաթ իրիգուն գանձանակ բռնէն,
 եկեղեցուն համար շորագին լինի: Առաջմէ կայր ոչ,
 նոր ըսկսըն արարաք: Ղութի շինեցի, Ֆռանէի փա-
 կով, մհրեցինք, որ թաքաղ բռնեն, ինչ որ գայ, ածէն
 դուլթինն: Ես Չաքարէս, գ, Ե տարի այ, ասելով՝ այսօր
 ըսկիսըն ընկաւ Աստուծով:

§ 134 1129 քաղոցի Իգ, փետրվարի Իբ, օրն կիրակի, ես 33v
 Չաքարեայ բուն բարէկենդան արարի Աքուլիս. լի և
 առատ, ապա դիր սաստիկ ցուրտ և ձիւն կայր, որ Բ
 թիղ ավել ձուն կայր գետնի: Ահայ գ ամիս այ, որ

1) Չեռագրում՝ իւրեց:
 2) » » եկեղեցումն:

ձուն այ եկել: Այսմ ամի անշափ ձուն եկաւ վասն մեղաց մերոց:

§ 135 1129 մարտի էռումն, օրն կիրակի, որ էջմիածնայ 34r
աթոռակալ Միքայել վարդապետն նախավկայի վանքումն այսօր առ Աստուած հանգեաւ: Մարմինն անդ զիր հանգստեան եզին եկեղեցոյ պարսպին դուս, յարևելեան կողմն կոնդին թաղեցին: Սայ էր կէ ամաց: Սայ էր ի գէղջէն Շամբու: Սայ ինքն կենդանի վոխան զ ամով առաջ իւր տէղն, որ էր նախավկայն, աված էր իւր արպէր որդոյ Պէտրոս վարդապետին: Սորայ վանքն, աթոռն էր նախավկայն, ապայ էջմիածնայ սևայգուլին սայ ընդրեցին էջմիածնայ աթոռակալ, քանդի առաջմէ քանի անգամ աթոռակալութիւն էր արարեալ: Այս պատճառէս եկեալ էր Գոխտան տունն նախակ, ժողովեց, գնաց նախավկայն, մինչի ի օրի յիվանդացաւ, անդ հանգեաւ: Շատ աշխատաւոր, լի մարդ էր:

§ 136 1129 ապրիլի ժա, մէհէկի ժբ, շամշ իբումն Աքու- ibid.
լիս ես Ջաքարեայ այսօր դատիկ արարի: Ապայ աղբատ դատիկ էր, ամէն ինչ սուղ էր: Ոչխարի միսն լիդրն զճ գիան, պանիրն զճ գիան. այս կերպիւ էր: Ջերայ զ ամիս այ, որ ձմեռն այ: Յինն իգ էր դատիկ:

§ 137 1129 մայիսի զուսն այսօր մեր Շմաւոնի Երևանայ 34v
կնդանէ ելած տղայ Աղամիրն մօրէն թահր արած եկաւ Աքուլիս. այս է:

Այլի սեփտեմբերի իումն եկաւ Երևան:
1129 մայիսի ժբումն Յինն բօրական, եկաւոր կենդանակերպումն,¹⁾ Աքուլիս ք սնաթումն մին այնպէս անձրև եկաւ, գետն սէլաւ եկաւ, այլ ոչ ճանապարհ, թէ առու, թէ տնգութք, թէ ժարղան, ամէն տարաւ: Բալքի թէ Աքուլաց բճ թուման զարար տվեց: Մին

1) Ջեռագրում՝ Յիսկ Բ օրական, եկաւոր կենդանակերպումն հեղինակը գրել է լուսանցրում՝ ուղղահայաց տողով:

տղայ էլ տարաւ դափանցի, ժ, ժբ տարեկան: Ես Ջաքարէս մէն թուման զարար քաշեցի, քանդի ներքի այդուն մին ժ թթի տարաւ, ճանապարհ, առու տարաւ: Ամայ Տրունաց, քանց Աքուլաց շատ զարար էլաւ: Կամք Աստուծոյ եղիցի:

1129 մայիսի իումն ես Ջաքարէս այսօր համբար- ձում Աքուլիս արարի:

1129 մայիսի իէումն, օրն եշարաթ, այսօր աքուլեցի Մուսարէկի թոռ Մուսարէկն մեր Աքուլաց բարդումն յարաւայի կողմն մին քարվանսարայ յիմն ձգեց, դուգան, բազար շինէ: Տէղն առաւ գ, դ մարդուանէ, գինն լք թուման: Սարքար թումանեց Առաքելն էզիր, որ շինէ:

§ 138 1129 յունիսի ժումն Աքուլիս, որ աքուլեցի խօջայ 35r
Ղօգազն առ Աստուած փոխեցաւ, շատ ապրանքի, ընդակի տէր էր: Սայ սարքարութիւն արաւ, որ Վերի թաղի եկեղեցին շինեց: Շատ աշխատանք արաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի:

1129 յունիսի ժումն որ Մուսարէկն այսօր Աքուլաց դուս էլաւ, գնաց Երևան: Ջերայ աքուլեցիք ծածուկ մանսար վէքի ին արարեր աքուլեցի Սօջումենց Մանվելն, որ գնայ Ըսպհան գանգատ: Անայ ժգ ամիս այր որ գնացել այ Ըսպհան, յօքում հանել Երևանայ Ջալխանին օհտու: Այս ժե օր այ, որ Մանվելն եկել այ Երևան: Այս Մուսարէկս որ լսեց, սայ ել գնաց Երևան, Ավդուլարէկն, Մէլիք-Օվին յետն տարաւ, գերայ հսար էն ուզում մեկիքէն: Ահա այս զ տարի կէս այ, որ Մուսարէկն Աքուլաց հաքիմն է. ոչ թէ միայն Աքուլաց, Մեղրի, Լէհրամ, Աղտապատ¹⁾, Շօռութ սորայ զաֆտումն այ: Դարցեալ յուլիսի ժզումն Ջալխանի նազիր, որ է Ըռազայդուլի բէկ, ի ձիաւորաւ այսօր եկաւ Աքուլիս, գնացին փէշվազ անթիւ

1) Ջեռագրում՝ Աղտապատ:

մարդ: Մէլիք-Օվին, Մանվելն այսօր եկին Աքուլիս նազիրին յետ, որ Մուսարէկին առած ահտազն գրեն, մէլիքի հարն տէսնուն: Ապայ Մուսարէկն մնացել այ Երևան: Այսօր Աքուլիս մին շալխանմիջ էլաւ: Դարցեալ, օգօստոսի Իբուսն խանի նազիրն եկաւ Երևան: Օգօստոսի Իբուսն գանգատաւորքն եկին ճի մարդ: Թէ Աքուլաց, թէ Դաշտէն, թէ Շօռութու, թէ Ագտապատու, թէ Մեղրու ճի մարդ էկաւ: Մեղրու գ, Ե մարդ էր, ամայ միուս գեղերիցն շատ էր, ամէն բէլու մարդ էր: || Այս ջումիաթս եկին Երևան: Շատ, անթիւ խօսք, զիվան էլաւ: Խանն Մուսարէկիցն շատ փող կերաւ, բալքի գն թուման ավել կերաւ: Խանն ընկաւ Մուսարէկի կողմն, թէ՛ բարիչեցէք: Գանգատաւորքն քիչ քիչ գնացին, մնաց մին Ի մարդ, խաս գեղի մարդն: Առջ Չալ-խանի կաշառք ին ասել, թէ՛ Մուսարէկն, թողգ թագաւորի մալիջնաթն, թէ ահտազ, թէ սիթամի, այս գ խասէն գո թուման առել այ: Պիտի խանն հաղիղաթն անի, մեր գո թուման առնի, մեզ տայ, մեք ճծ թուման տանք խանն: Յետով Ըսպհանայ խարար եկաւ, թէ Մուսարէկի հերն, որ էր Իսախան-բէկն, մեռաւ: Չերայ խասերն այս Իսախան-բէկն, մեռավ: Չերայ խասերն այս Իսախան-բէկս էր Իջարայ արել, այս ջանիբէս խասերն սոցանէ կտրեցաւ: Յետով Չալ-խան մին քանի մարդ բռնեց, բերին բճծ թուման Մուսարէկիցն առին, տվին խաս գեղի մարդն, գիր առին, բարիչեցին, գնացին: Ամայ գ ամիս Երևան կացին, ամէն գնացին:

35v

1129 օգօստոսի մէկուսն Ես Չաքարէս Աքուլաց դուս էլայ, օգօստոսի գուսն եկի Երևան: Մեր Բասպարն յետս բերի. առաջին դուս գալն է: Դարցեալ իմ Երևան գալու պատճառն այս էր, որ Երևան մին գառաբի, Հաջի-Թաղի անուն ոմն, գնայ Չալ-խանին արգայ կուտայ, թէ՛ Սիամոնիցն ժք թուման կուզեմ: Ես ջանիբէս Սիամոնի կնիկն մին հայ մարդի վարց

տայ, զրկի Աքուլիս, թէ՛ այ Չաքարէ, հասնել թըլտիս գալ պիտիս: Ես Չաքարէս ահայ այսօր եկի Երևան: § 139 Թվին ռճիք օգօստոսի բուսն Ըստամբօլ Աստուածածին եկեղեցուսն Յակոբ կաթուղիկոսն առ Աստուած փոխեց: Տարան Բէկ-օղլի հանգիստանուսն թաղեցին: Օգօստոսի Իբուսն գիրն եկաւ Երևան: Յակոբ կաթուղիկոսն էր հգ ամաց: Սայ կաթուղիկոսութիւն արաւ Իե տարի:

36v

§ 140 1129 օգօստոսի էուսն այսօր Հաջի-Ալի խան մտաւ Թարվեզ, որ այս քանի ամ է, որ Թարվեզ ջայնչին նստէր: Ահայ այս Հաջ-Ալի խանս Շահ-Սլէման թագաւորի յօքմով խան եկաւ, որ է մեծ սիփասալար խան: Այս խանս այնպէս յօքմ ունի, որ ամէն բէկ ու խան իւր նոքարի սանն տեսնու, որ գարուն սայ ամէն խանի սանն տեսնու. այս է:

36r

1129 օգօստոսի ժեուսն Ես Չաքարէս աստուածածին էջմիածնուսն¹⁾ արարի, որ անշափ ուխտաւոր էր եկել. շատ թամաշայ էր: Ես Չաքարէս Երևան էի, գնացի էջմիածին, այլի կիրակի իրիգուն եկի Երևան:

1129 օգօստոսի²⁾ ժքուսն Երևան այսօր շատ փէշ-վազ արաւ, Չալ-խան ինքն էլ գնաց, որ մինչի բռ մարդ Հաջ ին գնում: Սոցայ գլխաւոր էր Աղբբէջանայ վէզիր Միրզայ Իբրահիմի ախպէր Միրզայ Սաղիս: Սայ էր շահին մուստովֆայ մամլիք: Միուս գլխաւորն էր Մաշադու քալանթարն, որ այս քալանթարս շահի բարիբար խաղինայ ունի, մուլք, որ կասին, թէ օրն Իե թուման գալուր ունի. այսպէս մարդ է:

* Դարցեալ, օգօստոսի Իգուսն Երևանայ դուս էլաւ, գնաց:

1130 մայիսի Իեուսն վերոյ հաջիլարն եկին Երևան: Միրզայ Սաղիսն Բարուսն

1) Չեռագրում էջմիածնուսն:
2) օգոսի:

մեռած էր, քաղանթարն գնացած էր Բաղ-
դադու վերայ, բաղին եկին Երևան:

§ 141 Թվին 1129 զեքտեմբերի ժեռումն Աքուլաց սուրբ 36v
վանքի առաջնորդ Պետրոս վարդապետն այսօր էջ-
միածնայ դուս էլաւ Հայաստան վարդապետաց, դով-
լաթավորաց, խանի գրով, մանսարով, որ գնայ Երու-
սաղէմ, թէ Ըստամբօլ Եղիազար վարդապետն բերեն
էջմիածին, կաթուղիկոս զնեն: Այսպէս սահմանք տե-
սին¹⁾: Դարցեալ, Պետրոս վարդապետ գնաց Երուսա-
ղէմ, Եղիազարին յետ լոյսն տեսան, եկին Ըզմիր,
Բուրսայ, Ըստամբօլ²⁾, ապայ ծովով եկին Տարապղոն,
եկին || Առզուում: Օգոստոսի չումն թվին ռճլա հրաշայի
այսօր եկին էջմիածին, աթոս նստաւ:

* Ամայ կաթուղիկոսութիւն յանձ չառաւ-
անունն նորայ, նայ կու յիշէն: Այսպէս 37r
ինաց, ռճլք Պետրոս վարդապետն աթոռակալ
դրեց. ք ամիս արաւ, այլ դուս ընկաւ, Վի-
րարի³⁾ Դաւիթ վարդապետն երաւ աթոռա-
կալ: Ապայ Պետրոս վարդապետն ռճլքումն
զեքտեմբերի իռւմն Աքուլիս իւր վանքն
եկաւ:

§ 142 1129ումն թվին օսմանցու Սուլթան Մահամադ թա- 36v
գաւորն հրաման կու տայ Առզուումայ Իրրահիմ փա-
շին, թէ՛ քո զօլրակովն գնայ Վրաստանայ երկիրն Դա-
դիան, Շահնուաստ խանի տղայ Շահնազար խանին
վերայ կռիւ: Պատճառն այս կընի, թէ Ասլան փաշէն,
որ էր Ախլցխու փաշէն, յետ Շահնազար խանին յետ
մին այ դառած: Այս պատճառէս Առզուումայ Իրրահիմ
փաշէն գայ Ախլցխայ, Ասլան փաշի գլուխն կտրի,
ինքն գնայ Դադիանու երկիրն Շահնազար խանի վե-

1) Չեռագրում՝ տիկն:
2) " Ըստմբօլ:
3) " Վիրեի: Տպագիրը (յերես 81) նույնպես կտր-
ոււմ ե Վիրաբի:

րայ կռիւ. մին ք, գո¹⁾ մարդ փաշիցն կոտորվի, փաշէն
յետ դառնայ, սեփտեմբերի իռւմն գայ Առզուում, զերայ
ձմեռն վերայ հասաւ: Դա վրացու գերի բերաւ ասկարն:

§ 143 Թվին 1129ումն որ Աքուլաց էլն կանկնեցին, յօքմն 32r
բերին Շահ-Սլէման թագաւորէ, բերին Երևանայ
Չալ-խանին օհտու, զիվան արին, շատ աղմուկ էլաւ,
ե խասն Մուսարէկէն կտրեցին: Մուսարէկի հայրն
ի տարի մօտ էր, որ Ըսպհան էր, այսմ յամի նայ
Ըսպհան մեռաւ, անուէն էր Իսախան-բէկ: Շահ-Սլէ-
ման թագաւորն ե խասն կու տայ խանդոււմ-բաշի
Խոստրով աղէն: Խոստրով աղէն կտա իւր մուսահիր,
չահի դուլ այլվի Խոստրով աղէն, իւր անվանակիցն:

* Թվին 1130ումն այս Խօստրով աղէն կու
գայ, Աքուլիս կու նստի, մարդիկն զրկի
Մեղրի, Շօռութ, Լեհրամ, Աղտապատ, իւր
համար աղայութիւն կանի: Դարցեալ, Ա-
քուլաց ջուամիսին Մելիք-Օվին բռնէլ կու-
տան աղին, շատ սիասաթ անէն: Այսպէս
կանէն. վիզն գունդա կուտան, նստացա-
նէն էշ, նաղրով, զոնով Աքուլիս, Դաշան
ման ամէն: Դաշան Մէլիք-Սլէմանն այլվի
այսպէս ման ամէն, թէ՛ ամէն գուք արիք,
որ Մուսարէկն այսպէս սիթամ արաւ մեղ:
Այս պատճառէս այսպէս սիասաթ բերին
Մէլիք-Օվու գլուխն: Մին ճլ թուման ա-
ռին, թողդ զիվանում խարջածն: Օվուն
բալքի քճ թուման դուս էլաւ, ինքն էլ
մելիքթեմնի դուս ընկաւ: Ամայ Սլէմանն
կորցրին. Աստուած գիտէ, թէ ինչ էլաւ:
Աքուլաց մէլիք էխանեց Ափրահամն է²⁾,
Խօջումէնց Ոսկանն:

1) Չեռագրում՝ բոգ:
2) " Ափրահամն է բառերից հետո գրած ե այս-
պէս էլա ու հետո գրչով ջնջած:

§ 144 Թվին 1130 յոնվարի գ, արամ իբ, տրէ ամսոյն 35v
է, օրն եշարթ, ես Չաքարեայ այսօր Ղրաւրհն իք
երևան արարի: Ջրաւրհն իքն ամեն մարդ իւրեկնց եկե-
ղեցումն արարին, զերայ դուս չի գնացին:

§ 145 1130 փետրվարի ծգումն Երևան ես Չաքարիայ 37r
բուն բարեկենդան արարի: Այսմ ամի սղութիւն էր
Երևան: Հացի ի խտիլն խ դիան է, անունն խ դիան
էր, ամայ ն դիան ավել նստէր, ամայ են ել կայր ոչ:
Գարին՝ Կ դիան, բրինձն՝ Գ դիան: Ամայ ձմեռ չե-
լաւ: Այսմ աւուր որպէս գարուն է: Այսօր Յինն էր
գ օրական: Յորենու սօմարն գն դիան էր, յետով ո
դիան էլաւ: 1)

1130 ապրիլ գ, շամս ծգ, մէհէկի գ, Յինն իգ, այ-
սօր զատիկ ես Չաքարեայ Երևան արարի: Խիստ սղու-
թիւն էր այսմ տարի:

1130 մայիսի ծբումն Երևան ես Չաքարէս համբար-
ձում արարի: Դիր հացի սով էր, որ ծք խտիլ ցորէնն
ն դիան կէր ոչ:

1130 մայիսի ծեումն Ըսպհանայ այսօր Շահ - Սլէ-
ման թագաւորէ մին կապայ, մին մանդիլ խալաթ
եկաւ Երևան Չալ - խանին համար: Շատ, անչափ փէշ-
վազ գնացին: Շահ - ժուրդի խալաթն խանն հաքաւ,
քարանով, շատ ձիաւորաւ մտաւ բերթն:

1130 օգոստոսի իումն այսօր Երևանայ ես Չաքա-
րէս, մեր սղայ Գասպար, երկուս ել նաչազ, Ղերմոտ,
դուս եկի, օգոստոսի իգումն եկի Աքուլիս:

1) Չեռագրում՝ էւ: Տպագիրը (յերես 82) վերջացնում է ո դիան
բառերով:

§ 146 Թւին ոն Կոքտեմբերի ծաումն, օրն գշարթի որ 35v
Աքուլիս նոր ձուն եկաւ, շատ զարար տվեց: Գանի
իքի խաղողն մնաց ձնի տակի: Բ օր ձունն մնաց, այլ-
վի վեր կացաւ. ապայ սառեց ոչ:

§ 147 1130ումն Երևան սով ընկաւ, որ ցորենի սօմարն 30v
դարցաւ ոբն դիան: Գարին քանց ցորենն թանկ էր,
որ սօմարն ծք լիդր թարվեզի այ, որ է լիդրն ծք
խտիլ: Բրինձն մինչի բն դիան դարցաւ: Շատ մարդ,
աղքատներն պաս չի պահեցին, մածունով, պանիրով
անց կացուցին: Շատ աղքատ, թէ թուրք, թէ հայ,
խոտով, կանանչով ապրեցան: Հացն թուրքով, ժասա-
վուլով կուտին մարդի: Ոչ թէ միայն Երևան էր այս-
պէս, ապայ Ղափլանթու մինչի թողաթ այսպէս սղու-
թիւն էր: Ամայ Երևանայ նման ոչ էր սղութիւն:
Ապայ հացի անուն էր հաց. վայ մեզ, որ հող եր-
աթար էր: Փառք Աստուծոյ:

[ՅԵՐՐՈՂ քաժին. ԱՎԱՐՏԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՎ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ]

§ 148 Թվին ողգ մարտի եռմն Աքուլիս, որ ես Աքուլեցի 37v
 Բուրղունց Աղամիրի որդի Չաքարէս, որ ես Չաքարէս էի ծէ ամաց, նախ և առաջի իմ ճանապարհ գնալըն այս է, որ մին բէնն խամ ապրիշմով, իմ հօր, մօր, իմ եխպայր Շմաւոնի, սոցայ կամով ինձ դրին իմ հօր եխպօր որդի պարոն Նիկողոսին յետ, գնացի Իզմիր: Պարոն Նիկողոսն¹⁾ ել մին բէնն ապրիշում ունէր: Դարցեալ, Նիկողոսն իւր ապրիշումն ծախէց ոչ, գնաց ի Ֆոնդստան, ի քաղաքն Լիօնայ: Դարցեալ, ես Չաքարեայ իմ մին բեռն ապրիշումն, մեր Աքուլաց շատ բաղրկան կեր Իզմիր, ծախեցին, թէ խարջ, թէ գմբուկ, թէ ժող բորջի, ամէն տվին, մնաց խալիս բնի մառչիլ սիվիլայ: Չերայ ապրիշումի լիզրն, որ զ հողայ է, լիզրն տվի լք մառչիլ: Քնար ապրիշում էր, լաւ բաղարի հանդիբեցայ: Դարձեալ, այս փողս բն մառչիլ տվի մեր աքուլեցի աղբոյաղչի Վարդան, որ բերաւ Աքուլիս, տվեց իմ հայր Աղամիրին և իմ եխպայր Շմաւոնն: Դարցեալ, ես Չաքարեայ և մառչիլ փող վեր կալայ, գնացի Բուրսա, զ ամիս կացայ, գնացի Ըստամբօլ, ինձ համար ալիշ-վերիչ արարի: Դարցեալ, իմ եխպայր Շմաւոն ժեա ուղարկած փողն վեր առնու, գնայ Ըսպահան, ապրանք առնու, ծախէ: Դարցեալ, այս Շմաւոնս զ Ֆիթեիլի, մի քանի դանակ, դվթ, դալամ, նախշուն մին քանի դատ աղարկեց Ըստամբօլ, ինձ Չաքարիս հասաւ: Ծախեցի, և մառչիլ հանեց, որ էլաւ իմ հօր փողէն ինձ հասաւ մին 66 մառչիլ: Այս էլաւ ինձ Չաքարի հայրենի փողէն մա-

1) Չեռագրում՝ Նիկոսն:

յայ: || Թվին ողբ ապրիլի ժրումն ես Չաքարեայ Ըս- 38ր
 տամբօրու դուս եկի, յունիսի գումն եկի Աքուլիս: Թէ
 նապտ, թէ վէջ, Եթ թուման փող բերի. գ թուման իմ
 հայր Աղամիրն վեր առեց, խարջի արաւ, գերայ Շմա-
 ւոն տան չէր: Մնաց ինձ Չաքարիս մայայ իք թու-
 ման: Ես Չաքարէս Երանեց Աստուածապոֆն ինձ ժբ
 թուման մայայ տվեց, գրեց աքուլեցի Մարքարի որ-
 դի Արզանուն յետ, թէ՛ Արզանին կարգացել չէ, գու-
 սրայ յետ գնայ, սրայ ալիջ-վերիջն գրես: Այս Ար-
 զանիս Աստուածապոֆիս ընկեր էր. գն թուման մա-
 յայ Արզանուն յետ էր: Ես Չաքարէս Արզանուն յետ
 գնացի Ըսպահան, խրիդ արարիք Ըստամբօր, ծախե-
 ցինք, եկինք Երևան, յետ դառանք գնացինք Թլիս,
 փողն գառավխանումն¹⁾ կտրեցինք, եկի Աքուլիս: Ես
 Չաքարէս շատ փորցանք, ջալայ, չարչարանք քաշեցի,
 այս Արզանուն յետ թվին ուն սեփտեմբերի եումն եկի
 Աքուլիս, ինձ Չաքարիս շախ ու մայայ հասաւ ծգ
 թուման: Այս Աստուածապոֆս ասաց, թէ՛ Արզանուն
 յետ գնայ ու եկ, քեզ ջոկ մայայ տամ: Ել տվեց ոչ-
 պատճառն իմ եխպայր Շմաւոն էլաւ: Պատճառն այս
 է, որ Շմաւոն Ըսպահան նախ և առաջի մեր ապրիշու-
 մի փողն խրիդ կանէ, մին յետ Թարվեզ կու ծախէ,
 մին խրիդ կանէ, գայ Ըստամբօր: Այս Շմաւոնս եկաւ
 Ըստամբօր, ես Չաքարէս բանս տեսել ի, դուս գա-
 լիս եկի Աքուլիս: Այս Շմաւոնս աքուլեցի Թուղա-
 նեց Դուլին Շմաւոնիս մայայ կու տայ, այս մա-
 յէս տանի Ըսպահան, կէսն կու տայ մեծ Դալու Ա-
 լիդուլի խանին, որ եկաւ Թարվեզ, խան նստաւ,
 կէսն կու տայ մեծ Լալայբէկի տղայ || ուզբաշի Ալահ- 38ր
 վերդի-բէկին: Այս Շմաւոնս Ըսպահանայ որ կու գայ
 Թարվեզ, թէ Ալիդուլի խանէնանէ փողն ուզէ, այս
 խանս այս Շմաւոնս կու տանի, գինի խմեցնել կու

1) Չեռագրում՝ գառախանումն:

տայ: Յենց որ գինովանէն, խանն կասէ, թէ՛ այ Շմա-
 ւոն, արի, թուրքացիր, քո փողն տամ: Շատ խօսքեր
 կասին, այս պատճառէս այս խանն ինքն իւր թուրն
 վեր ունի, գնայ այս Շմաւոնիս վերայ, թէ վիզն տայ,
 այս Շմաւոնս ձեռաց կու գնայ, դուս կու քաշէն. էլաւ
 Բին միջումն աղմուկ: Յետով խանն մաղուլ կանէն.
 այս Շմաւոնիս փողն կորաւ: Այս պատճառէս առաջի
 յիշած Աստուածապոֆն ել ինձ Չաքարիս մայայ չէ
 տալ, թէ՛ տանի, ախպօրն նման կու տայ խանի, բէ-
 կի, կու կորէ. այս է: Դարցեալ, այս Շմաւոնս խա-
 փանօք մարդ աղարկէ Աքուլիս, թէ՛ այ Չաքարեայ,
 ինձ համար չ թուման փող աղարկէ, որ խիստ էժան
 չուխայ եմ առել, տամ քեզ: Ես Չաքարէս չ թուման
 աղարկիմ, գիտեմ, թէ ըզորթ այ: Սայ խօլ պարտք
 ունէր, կու տայ իւր պարտքն, չուրի մին տարի մօտ,
 այլվի իմ չ թումանս տվեց, շախ չի տվեց: Դարցեալ,
 այս Շմաւոնս տէսաւ, որ խանն փող չի տվեց, գնաց
 Երևան, թէ Լալա բէկի տղինանէ փողն առնէ: Բան-
 դի Բէ-Պօստրով խանն կապանօք տանէն շահն, այս
 Բէ-Պօստրով խանիս դալուդ կու մնայ Երևանայ օլ-
 քին վերայ: Շահ-Աբաս Թագաւորն Լալա բէկի մեծ
 տղայ Մահամդուլին խանութիւն տայ, աղարկի Երե-
 ւան, խան նստի: Լալա բէկի || փոքր տղայ ուզբաշի 39ր
 Ալահվերդի բէկի ըռաղամ տայ, թէ՛ գնայ Երևան,
 Բէ-Պօստրով խանի դալուդն ժողովէ, բէր, շահի ապ-
 բանք է: Այս Շմաւոնս փողն տվել էր այս Ալահվեր-
 դի բէկս: Սայ եղև այս Շմաւոնիս պատճառ, որ մնաց
 Երևան: Այս Շմաւոնս շատ պարտքի ներքև մտաւ, որ
 Երևան Նաջաֆդուլի խանին, Աբասդուլի խանին, Սէ-
 ֆիդուլի խանին գարաք ժարազ կնի, համ ըռահտա-
 բուլթիւն կանի, համ գառարի կնի, շատ հսարի ներ-
 քև կու լինի, որ համբաւն ամենայն երկիր կու սիւռի:
 Այս ժամանակիս Շահ-Սէյլէման Թագաւորն յօքմ գրէ
 Երևան Սէֆիդուլի խանին վերայ, թէ՛ այդ գառարի

Սիամոնդ աղարկէ, գայ Ըսպհան: Պատճառն Աստուած գիտէ ու թագաւորն: ԹՎին ՌՃԹ յոնիսի ժգումն այս Սիամոնս եկաւ Աքուլիս մին ի ձիաւորաւ, ծօր կացաւ, ես Չաքարիայ քուլիայ զարար քաշեցի: Այս Սիամոնս գնաց Ըսպհան, ե, գ ամիս կենդանի մնաց, զեքտեմբերի էումն Ըսպհան մեռաւ, տարան, Չուղայու հանգիստներումն յարեկեան կողմն թաղէն: Յետով մարդ եկաւ, թէ՛ այ Չաքարեայ, հալրաթէ եկ, թէ՛ չի, շահիցն դուլ այ գալիս, քեզ բերեն, որ Սիամոնի պարտքն, առուտուրն տէս: ԹՎին ՌՃԻ յունվարի իառումն Աքուլայց ես Չաքարեայ դուս էլայ, գնացի Ըսպհան: Ես Չաքարէս շատ փորցանք, շատ դարդ, շատ շարչարանք քաշեցի, Աստուծով պրծայ, օգօստոսի քումն եկի Աքուլիս, գնացի Երևան: Հալայ մինչի գ տարի այս ախպօր Շմաւունիս համար շատ շատ շարչարանք քաշեցի. միայն իմ բօղազիս, շորիս տէր ի: Այս եղև վասն մեղաց իմոց: Բալքի Աստուած տայ, որդիքն գօվլաթաւոր լինին¹⁾, մեզ մին բերան ողորմի տան, որ ես հոքայավանի ձեռք չի տվի: Միայն Աստուած գիտէ. Աստուած ողորմած է:

* Այս Շմաւոնս որ Ըսպհան մեռաւ, սագրի 39v գրով, հայի գրով վասիաթ կանէ, գրէ, թէ՛ իմ վեքիլ իմ ախպէր Չաքարէն իմ առուտուրն անէ, իմ ինչ որ բհամ գայ, իմ վեքիլ Չաքարէն գ յիսայ անէ. մին յիսէն ինքն վեր ունի, մին յիսէն այլվի ինքն վեր ունի, տայ իմ հոգոյս, մին յիսէն տայ իմ գ աղէն, մին աղչիկ ու իմ կնիկն, մինչի իմ որդիքն բալուղ ընի, հսար տայ իմ տղերքն: Դարցեալ, ես Չաքարէս որ գնացի Ըսպհան, Սիամոն գ ամիս էր, որ մեռած էր: Ամէն գատն Չուղու զարուղէն, քալան-

1) Ձեռագրում՝ լիկի:

Թարն գրած ին, մհրած: Ամայ նազա փող չկէր, գ, զճ թուման պարտք ունէր, Աբասդուլի խանին, թէ զիվանի տալու էր: Ամայ առնելացու շատ ունէր թէ Ըսպհան, թէ Երևան, թէ Աքուլիս: Երևանայ հսարն Սիամոն գնալու ժուկն քեռու տղայ Դուգազն վեքիլ կանէ. Երևանայ առուտուրն Դուգազին յետ կնի: Հալայ շատ շարչարանք¹⁾ քաշեցի. տղերքն մեծացան: Ես Չաքարէս քանի կասիմ՝ եկէք ձեր հօր հսարն տեսէք, թէ իմ Չաքարիս վերայ մնայ, տամ, թէ ձեր վերայ մնայ, տվէք: Նոքայ էլ զիսէն՝ փող չկայ, հսար չեն տեսնում: Չերայ փողն քանց ինքն առաջ մեռաւ: Տալիքն զիվանի էր տալու, առնելիքն՝ հայի, թուրքի, ամէն՝ սնդուն տէղ: Բալքի բճ թուման ավել փողի շախ տվի: Այսպէս կիսամահ մնացի, ոչ հսարս կտրում էն, ոչ կարում եմ պարտականի՝ ձեռաց ազատիլ, մինչևի թՎին ՌՃԻԲ մեր ախպօր Շմաւոնի որդոցն յետ բաժանեցաք, թէ բալքի ազատվինք, այլվի չազատեցին: Այսպէս շարչարանքում մնացի մինչի թՎին ՌՃԻ: Տէր Աստուած զմեզ ազատի այս պարտքերուս, այս շարչարանքիս: Տէր Աստուած մեզ կարողութիւն տայ²⁾:

1) Ձեռագրում՝ շարչարան:
2) Հաջորդում են 40r եջում L, M ու 40v եջում N, O, P, Q, R հավելագրություններն ուրիշ ձեռացագրով:

[Յա]մի ոճժ դեքտեմբերի իուճն, որ Սիմոնի
 դուստ[ը] [Շուշանն այսօր ...¹⁾ փոխեցաւ: Սայ
 Առույունց տան հարսն [էր]...²⁾:
 Թիլին ոճեուճն Սիմոնի ա... [երան]...³⁾:

§ 149 Պատճառ գր[ոյս] ... [Քուր]դունց տան կամ 98v
 ալլադէն մեա... այս էն, որ ես Քուրդունց Աղամիրի
 որդի Չաքարբայ, որ իմ ականատե[ս] եղայ իմ ժա-
 մանակաւ, լի բերանով ասի Աստուած ողորմի հայր
 մե[ր]...

Յամի ողբ յունվարի գունն, օրն չորեքշաբթի, որ
 Քուրդունց Երանջանի կողակից Բանաւշայ այսօր առ
 Աստուած փոխեցաւ: Սայ էր ղ ամաց:

Յամի ոճգ յունվարի ծգունն, որ Երանջանի որդի
 Ամիր Մարկավաքն Գանջայ մեռած էր, սորայ մեծ որդի
 Նիկողոսն Գանջու այսօր բերաւ Ագուլիս, թաղեց: Սայ
 էր իռ ամաց:

Յամի ոճգ մայիսի եունն, օրն շաբաթ, որ Ամիր
 Մարկավաքի որդի Տէր-Մելքունն այսօր առ Աստուած
 փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր լէ ամաց:

Յամի ոճգ յունվարի լունն, օրն եշաբաթ, որ Երան-
 ջանի որդի մղզսի Աղամիրն այսօր առ Աստուած փո-
 խեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ էր եե ամաց:

Յամի ոճէ նոյմբերի էունն, որ Աղամիրի դուստր
 Խանունն այսօր, օրն շաբաթ, առ Աստուած փոխեցաւ:
 Աստուած հոգոյն ողորմի: Սա էր լգ ամաց:

Յամի ոճք յունվարի ծք, օրն եշաբթի, Մուրադի
 դուստր Գուլաղեն, որ էր Սիմոնի կողակից, այսօր առ
 Աստուած փոխեցաւ: Աստուած հոգոյն ողորմի: Սայ
 էր ւք ա[մաց]...¹⁾:

1) Ձեռագրի 98-րդ թերթի անկյունների փշանալու պատճառով թերի:

1) 2) Ձեռագրի 98-րդ թերթի անկյունների փշանալու պատճառով թերի:

3) Այս հատվածը հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ յերկու ուղղահայաց տողի վրա: Թերթի մաշված լինելու և փշանալու հետևանքով անբնթեանլի ու թերի:

§ 150 Յամի ող որ Բուրգունց Աղամիրի որդի Շմաւոն 97v

Ազուլիս Մսրխանեց Մուրադի դուստրն Գուլաղէն առաւ իւր կին, սորաանէ էլաժ զաւակն այս է.

Թվին ողգ յունվարի մէկ ծնաւ մին աղչիկ, անունն Շուշան:

Թվին ողբ յուլիսի 1, որ ծնաւ ա տղայ, անունն Խանազատ:

Թվին ողգ ծնաւ ա տղայ, անունն Երանջան:

Թվին ողգ մարտի ժե ծնաւ ջուխտ տղայ, մէկն մեռաւ, մէկն ապրեց, անունն Գրիգոր: Այս է Գուլաղին Սիմոնին էլաժն:

Թվին ողծ զեքտեմբերի ժգումն, որ վերոյ Շմաւոնն Երևան վերստին կարքվեցաւ, քանդի այրի էր: Այս Սիմոնս առաւ երևանցի խօջայ Ավէտիսի որդոյ Արղնրէկի կինն, անուն էր Գուլում, որ է Մաթոսի դուստր:

Այս Գուլումս ծնաւ Սիմոնիցն ա աղչիկ, անունն եղաւ Սարվինազ, մարտի իումն, Թվին ողծբումն էր:

Թվին ողծգ յուլիսի իումն ծնաւ ա տղայ, անունն եղաւ Աղամիր, որ Սիմոնի հօր անուն է:

Թվին ողծք օդօստոսի ժգումն ծնաւ ա տղայ, անունն եղաւ Ահարոն: Այս գ զաւակս Երևան էլաւ:

* Թվին ողբգ հոքտեմբերի ժէումն Երևան այս Սիմոնի կին Գուլումս գնաց աքուլեցի Փրվարդեց Մկրտչի որդի [Ձ]աքարին, առաւ իւր կին:

** 1133 զեքտեմբերի ժգումն. . .¹⁾ Շմաւոնի կին Գուլումս որ գնաց Ձաքարին, սայ . . .²⁾ Երևան առ Աստուած փոխեց: Սայ էր աժաց ծգ:
1119 զեքտեմբերի էումն Ըսպըհան . . .³⁾:

1) 2) Ձեռագրի 97-րդ թերթի անկյան փշանալու հետևանքով թերի:

3) Այս տողը հեղինակը գրել է լուսանցքում՝ ուղղահայաց տողի վրա: Լուսանցքի ծայրի մաշվելու հետևանքով թերի:

§ 151 [Թ՛վինն ոճգ յուշմարի իրումն] ... Ազուլիս ևս 98r
 դավտար գրողս, որ ևմ Ազուլեցի Գուրգուսնց Աղամիրի
 որդի Ջաքարիայ, որ այսօր ըստ օրինացն հարսանիք
 արարի, առայ ազուլեցի Հերազեաի դուստր Բէգուսն:
 Սա էր ծէ ամաց: Ես Ջաքարիայ էի իզ ամաց: Իմ
 հայրն գնացել էր Երուսաղէմ, զ ամիս էր, որ Երու-
 սաղէմայ եկէլ [էր]¹⁾: Ես Ջաքարիայ, Բէգուսն, մեզնէ
 ծնած գաւակն այս է:

Թ՛վինն ոճգ յուշիսի մէկ ծնաւ աղչիկ մին, անունն
 Մայրան:

* Թ՛վինն ոճի փետրվարի մէկումն Ազուլիս
 այս միայնօր դուստր Մարիամ, օրն չորեք-
 շարթի, առ Աստուած փոխեց: Ես Ջաքա-
 րիայ գնացել ի Ըսպհան: Սայ էր ծգ ամաց:
 Թ՛վինն ոճիք օգոստոսի քումն Աքուլիս
 այսօր ևս Ջաքարիայ վերստին ի մեղաց
 կարգվեցայ, առի Դիշի-վէդուզ Ովանէսի
 աղապ աղչիկն, անունն Յուրի: Սայ էր իս
 ամաց:

Թ՛վինն ոճիգ հոքտեմբերի շումն, օրն
 շարթ, որ ծնաւ մեզնէ մէկ տղայ, հրեշ-
 տակայպետաց տօնին կնքվեցաւ, անուն
 եղաւ Միքայել:

Թ՛վինն ոճիե մայիսի իզ, օրն գշարթ,
 ծնաւ մէկ աղչիկ, անունն եղաւ Սավ-
 դուլ, որ է ևս Ջաքարէս իմ մօր անուշնն):

1) Ձեռագրում որ Յերուսաղէմայ յեկէլ էր հեղինակը գրել է
 յուսանցքում ուղղահայաց տողով:

...¹⁾ գումն ինձ Ջաքարիս մին²⁾ ...
 [փր]իեի³⁾ օրն բշարթի:

** ... ապրիլի քումն ինձ Ջաքա-
 րիս ... տղայ էլաւ անունն
 ... [վ]անէս⁴⁾⁵⁾
 ելաւ անուն [եղ] ...⁶⁾: Այս նոճ
 տղէս օգոստոսի մէկ 1139 մե-
 աւ, օրն որբարթ⁷⁾:

1140 մայիս է ինձ Ջաքարիս
 աղչիկ ելաւ, անունն վաւառէ⁸⁾:

1) 2) 3) Թերթի փշանալու հետևանքով թերի յե:
 4) Ձեռագրում ապրիլի քումն... (վ)անէս հատվածը հեղի-
 նակը գրել է յերեք կարճ ուղղահայաց տողով, թերթի փշանա-
 յու հետևանքով թերի յե:
 5) 6) Գրված է լուսանցքում յերկու կարճ ուղղահայաց տո-
 ղով: Թերի յե նունն պատճառով:
 7) Ձեռագրում Այս նոճ սղէս... օրն որբար հատվածը հե-
 ղինակը գրել է տողերի արանքում գլխիվայր գրությամբ:
 8) Ձեռագրում այս վերջին հատվածը հեղինակը գրել է տո-
 ղերի արանքում վեց փոքրիկ ուղղահայաց տողով:

ՀԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԶԱՔԱՐԻԱ ԱԳՈՒԼԵՑՈՒ «ՈՐԱԳՐՈՒԹՅԱՆ» ՏԵՏՐԻ ՎՐԱ ՀԵՏԱԳԱՅՈՒՄ
ՈՒՐԻՇՆԵՐԻ ԿՈՂՄԻՑ ԱՐՎԱՅ

Հ Ա Վ Ե Լ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ը

- ա. Ժամանակագրություն | Զաքարիայ Աղամիրեան | Աղուլեցուց | 1r
սկսեալ ի ՌՂԶ թուականէ Հայոյ | ցՌՃԺԳ թիւն: [Վարմիր թա-
նաքով ավելացրած] ոճիդ:
- բ. Օրագրական | Ժամանակագրութիւն | Զաքարիայ Աղամիրեան | 11r
| Աղուլեցուց | գրեալ | յԱղուլիս և յայլ և այլ քաղաքս | Եւրոպիոյ
և Ասիոյ | սկսեալ ի ՌՂԶ թուականէ Հայոց | ցՌՃԺԳ թիւն: [Վար-
միր թանաքով ավելացրած] ոճիդ:
- Ա. [Տպագրերի նմանութեամբ, յերեսի առաջին տողի զվտին.] Օրա- 2r
գրութիւն Զաքարիայ Աղուլեցուց թվ. ՌՃ [մյուս տառերը թերթի
մաշվելու հետեւանքով չեն յերեզմում]:
- Բ. մէր տուարց. [կամ տավարած] տվ թիւին մայիսի առաջին: 3r
- Դ. ...տավարած ... [այս բազմակետը գրչինն և] տվ թիւին ... [քաղ- ibid.
մակետը? գրչինն և] մահտե... տուրի որդի Գրիգոր [մի քանի տառ
յերեզմում և, բայց չի կարդացվում]... [կամ և՛] Ամէն:
- Ը. [Եփ ու Դ-ի արանքում մի այլ ձեռագագրով գրված է.] Այսն և ibid-
թ, զիւն 1818ու. և [կամ և՛ մեխ]:
- Ե. ումի յուլիսի իբ հառը տեսիք Ովանէսին չէա Մկրտումին Զա- 13v
[գրութեանը վերջանում է]:
- Բ. ումի յուլիսի իբ հառը տեսիք Ովանէսին չէա Մկրտումին Զա- 16r
նիփասն Խչ մնաց տալու, որ ք ամէն առաջ գրվի, որ ինի
մարտի քմն: էլ տվիմ սեքտէմբերի Մեին գ ոսկի բաճախու
Ովանէսին ձեռք:

G. [Ուրիշ ճեղագրորդ] **ումմն** թիւ ծնունդն է Ածատուրին: **ibid.**
ումմը թիւ ծնունդն է Յարութիւնին: Ած վեռն բարի արասցէ:
ումրդ թիւ ծնունդն է Մարիամին:
ումրը թիւն ի յետ որ Կարապետին գալուն ծնունդն է Կարապետին,
 մեծի շարժին, որ ամենայն, որ ամենայն երգիր այսպիսի
 շարժեցաւ, որ է ջրօրհնաց բարեկենթան ուրփաթ գիշերին Քար-
 վիզու ավերութեամբն:

H.	Սիրականն տալու է	բոեձ	19v
	Քեշիշից Սարքիս	բոեձ	
	Մկարաց Մինաս	դո	
	Տը Գէվորգ	բոեձ, ըձ	
	Ժամհարըն	զձ	
	Ովայտիկ բանյ	առզձ	
	Վարճազէյցի Հարայպէտ	առեձ	
	Մկրտիչ մեկրից	առդձ	
	Սիմոն Նիկաղոսաց	առեձձ	
	Մելիք Զաքոն	գոաձ	
	Օհանջան	դոեձձ	
	ին	դո	

I. Յակոբինանի ուղևորս այս է, որ ներքո գրած էմ. **ibid.**
 ... ի[?]ն ջանիփտան մնաց տալու **բ[յ]բոեո**
 ... ուշի գյին **զձիք**
 ... ու[?]թին ավիմ Մէղրբի բռանտարին . . . **զձ**
 ... [ջ]անիփտան մնաց տալու **առքձիե**
 ... անին մուղղն էլ մնաց
 ... ինէրին մուղղն մնաց

J. Յի Բսի ծառայ տը Արրանամ կաթողիկոս ամ Հայոց: **29r**

K. Յուսի քրիստոսի ծառա Աղուլէցի | Խաչատուր Յովհանէսեան **ibid.**
 Քալանթարեանց | 1860 այսի:

L. Թվ որձձգ սէպտեմբերի իսեմ, որ տանից նացի էս Մէքանդուլէտ: **40r**
 Նախձվանու էռխտարին ավիմ **էձ**
 էրէվանու էռխտար նայմալու . . . **առ.դձ**

M. Թվ որձձըտ մն որ Համձեն մտձ իմ ինչ որ ուղ.լեք ունէիմ, **ibid.**
 Դաշտեցի Գրիբորին, Աբուլէդր Օփէլին կամ Ոփէլի որթի Հա-
 կո ին սոցունց կշտին հաար արիմք, ինձ մնաց տալու. ինչ որ
 նէքէվ գրած կայ.

Առաջ ավել էմ Փաթուլին, որ սանազով տալէքն էր, սանազն
 էլ ունիմ պահած **այբո**
ա ձի էմ ավել **այեո**
 Մահտէսի իշխանին ավ **բ** տարվան շահունջն [?] **այդո**
 Զարգար էստէփանին ավել էմ **այ**
 Շիրայշի Մահտէսի Մուրէլին ավել էմ
գ շարէք թէլ, դին է **բյբոեձ [բյեոեձ]?**
ժք լիդիր գարի **բոդձ**
ձ փայայ, դին է **բոեձ [տոեձ]?**
ձ փառաու **եձ**
 Քէշիշիցն առել էր փոյ **գո**
 Ինձ ավել է **ե** լիդիր ցորէն **բոեձ [տոեձ]?**
 մալի էրէս էր էլէլ **առեձ**
 ջամն մնաց տալու **բյէո**

N. Գալուստին ավ **առեձ** **40v**
 Ովանէսին մոտ **առքձ**

O. ամի 1240 **ումիս** **ibid.**

P. **ումձի** էս տը Ածատուր Մէլիք Զարարին ավիմ եգէղեցուն [ա]-
 բուն ջանիփտան . . . **ի** բոիլ

Q. Թվին **ումմը** որ Մինասին բաղձին ջանիփտան ավի Նիկաղոսաց **ibid.**
 Մկրտչին, Ափըրհամին **ժք** բոիար

R. Գալուստին ավ **առեձ** **ibid.**
 Օվանէսին մոտ **առքձ** **ibid.**

S. Զամն էլավ, ջամն էլավ 39 թն [Թուման] **41r**

T. **ա** նարեկ, **ա** ավէտարան, **ա** մաշտոց, **ա** ժամագրք, **ա** սաղմոս, **45r**
ա շարայկան, **ա** տոնայցուց, **ա** ճշմարտութեան գիրք, **ա** էրու-
 սաղէմայ պատմայգիրք, **ա** զոչուձ ընծայութեան, **ա** մէկնիչ, **ա**
 դավտար, **ա** տէտըր, **ա** առաքալ պատմայգիրք, **ա** բուն մաշտոց,
ա յուսու որթի, **ա** է իմաստայսիրաց, **ա** ողայթափ, **բ** դալամբաշ,
ա դուփուլ, **ա** դաստայ էլ ժանդըր գիրք:

U. Թվին **ումկա** ժայխի մէի պը Գրիբորին յէտ հաար տէսիք, **49r**
 մնաց տալու **գյ**, սիվայի Մինասին **բյքն** [բ թումանջն],
 Մահտէսի Մանուկին ավիմ **դ** բաճախու:

V. Հակոբին ավիմ **հք** ուղուգ, էլ **գոեձ**: **51r**
 Հակոբըն ինձ ավէց **դն** բոիար
 էլ Դավութին՝ **գ** ուղուգ, Հարիթըն ավէց ինձ **բ** ուղուգ, **ա** ըն

[մէկըն կամ մինըն] մնաց. նանան բերավ ք ուզուգ, էս հարիս
մնաց տալո առէ՛ն:

Այս վերոյգրիլ հարբըս տեսաք, Ակորն լէտ, մայիցըն մնաց տա-
լու ա ըսիալ:

Գէվորբին տվիմ բձծ[ըծծը?],

W. Ի թիւ հայոց ուձծք և ապրէլի ժն: 52r
Պատճառ գրոյս այս է որ:

X. Յամի յահոց 1242 փետրվարի 12 ամ ամուսնութիւնըն է ամա- 56r
տուրին:

Y. Յամի յահոց արձխը փետրվարի ժք, որն շափաթ, ամուսնութիւ- 57r
նըն է ամատուրին: Աձ մունբարաք անի Գրվեցավ թիւ յահոց 1242:

Z. Թիւ ուձձէ էս ար Աձատուրս տվիմ Հարայպէտին պ, էլ ձէոաց 73v
տալու է զ բաճախու ոսկի:

էլ ձէոաց տվիմ ալ,

էլ տվիմ . . . բլ,

էլ [տ?]էրէվ զինի ալ, էլ էռեձ, էլ բլ:

a. Մարտիրոսին տվիմ պ[?] անպատճառ, 58r
Իձ անոր Ըստէփանին տվիմ ալ բաղձ:

Կարայպէտին տվիմ . . . ալ,

Մկրտիչին տվիմ վրացուց ձ ըսիալ:

Թաթոսին տվիմ . . . եռ, էլ բռեձ:

Աղկեցի [Լիչկեցի?] Հարթիթունին տվիմ էռեձ:

Գրգարաց Մինասին տվիմ ալ եռգձ:

Յարթիթունին տվիմ Թանգարից ալ եռէձ:

b. Մէլիքն տվիմ զ ոզուգ 59r

c. Փէտրվարի Վին Գրիբորին շանիփտան է: 60r

d. Տանից Մինասին տվիմ ալ ձէոաց: 74r

e. Գիր զազանաց բերանն կապէլոյ: 78r

Մր Մուրիէլ հրէշտակն, Մր Ըոսափայէլ հրէշտակըն, զուք կապէցէք
զբէրանըն զազանաց, որ աչ մէրձէնայ ընդ անասնոց: Պ յէտ
ասայ, թէլըն կապէ:

I. ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԱՆԿ

Ազուլաց վանք 84, 114:

Ազուլիս 5, 7, 21, 29, 33-35,
38-44, 46-48, 50, 56, 57,
60-86, 88-90, 94, 95, 98,
100, 102-105, 107, 109,
164, 165: Տես Աքուլիս:

Աղիլբէջան, Աղլլբէջան 24, 66,
68, 78, 80, 89, 111: Տես Ա-
զրբէջան:

Աղբանայ, Ատրանայ, Աղբանիայ
73, 105, 106:

Աղբբէջան 118, 121, 121-2,
126, 143, 151: Տես Աղիլբէ-
ջան:

Ազատ 7:

Ազոտպատ 112, 134, 149, 150,
153:

Աժդահայ-Գոտատի 25

Ալաման 53:

Ալանգուգի սար 21:

Ալաշահր 11:

Ալբուղ 9:

Ալբուզու Բէլ 9:

Ալբիանթայ, Ալիկանթա քաղաք
16, 55:

Ալի-ձակահ 8:

Ալի-Օսմանայ երկիր 66:

Ալգոյի զեղ 25:

Ախալցխա 152:

Ախշահր օվասի, Աղշահր օվասի
9, 21, 37:

Ակուսի 109:

Աղ-Բուն 23:

Ջաքարիս Ազուլեցի 12-

Աղ-Գոլան 8:

Աղ-Փօխուշ 24:

Աղջաղալա 7, 40:

Աղսախ-գաղի 103:

Աղա-Քամալ 23:

Ամասեայ, Ամասիայ 18, 20:

Ամենայփրկիչ (վանք) 143:

Ամբաֆօրթ քաղաք 15:

Ամուրք քաղաք 14:

Ամուրգամ 12-18, 53, 54, 131:

Ամուրգամու ծող 15:

Ամրզն զեղ 13:

Այարջի 20:

Այնա-քաղաք 18:

Անապատ զիւղ 84:

Անզուտ քաղաք 13:

Աշ-ղալա 8, 29:

Աշրաֆ 121:

Աջի-սու 10, 51:

Առոտմ 8, 21, 29, 33, 35, 37,
40, 41, 44-46, 48, 49, 51,
56, 58, 61, 67, 105, 124,
134, 146, 152, 153:

Առոտմայ վանք 40:

Առնիմ քաղաք 15:

Ատուածածին եկեղեցի 150:

Ասրաքաղ 77:

Արաքսան 73:

Արատանկ 22:

Արդափել 140:

Արտաշեր, Արտաշեր 23:

Աքուլաց զեռ 115:

Աքուլաց վանք 118, 152:

Աքուլիս 110-112, 114-119
121, 123, 125, 126, 128-

131, 133-135, 138-151, 153-155, 159-163: *Տես Ա-դուլիս:*
Աֆիան Ղարայճիսար 61:
Բարայ-դադի 105:
Բազրկանլու 10:
Բարամուտ 18:
Բալ-Մանձուղ 10:
Բակճինդրան 9:
Բազդադ 152:
Բայնդրու 19, 37:
Բայսարն դարուն 13:
Բաշ-ապարան 21:
Բաշ ուլում 8:
Բաշքալամայ 18:
Բազաւզն քաղաք 14:
Բարգուշ գէղ 14:
Բարդա 120:
Բինիստ 96:
Բիսիսոն, բերթ 13:
Բէկ-օղլի (Ազուլիսում) 130:
Բէկ-օղլի (Պոլսում) 151:
Բուլամաջ 8, 21:
Բուլզան քաղաք 12:
Բուրսա, Բուրսայ, 18, 19, 20, 30, 45, 76, 152, 159:
Բաուն 23:
Բատու վանք:
Բօլավդին 10:
Բօլիտայ 20, 76:
Բօզօխ 9:
Գադ 23:
Գադ 65:
Գադայ նահատակ (ուխտատեղի) 85:
Գարգայ-բիգ 20:
Գանձասար 108:
Գանջայ 112, 114, 121, 122, 126, 135, 140, 143, 164:
Գառադայ 19:
Գառնու գետ, գէտ 7, 24:

Գեզիայ 19, 20, 45:
Գիլանայ ծով 76:
Գիլրու սար 22:
Գոթիան տուն, Գոթիան տուն 110, 114, 128, 145, 148
Գոմաձոր, Գոմաձոր 8, 29, 51
Գումբազի Ղրխ-այադ 23:
Գումբէթ 21:
Գունայու աղպուր 10:
Գունէ 61:
Գրիդ, Գրիա 32, 88:
Գօզչայ 143:
Գօզչի-դարասի 23:
Գօլ (Սուլու սարայի մոտ) 9:
Գօլ (Ղարահիսարի մոտ) 10:
Գօվզան 25, 26:
Դազրման-դարասի 19:
Դադիանու երկիր 152:
Դալու-դարվազի գետ 19
Դալու-քիբրադ 20:
Դայստան 68:
Դանգ 22:
Դաշո 73, 77, 78, 89, 94, 110, 119, 121, 125, 126, 139, 143, 150, 153:
Դավաջի-խանի 9:
Դարախչիլար 19, 45:
Դաւա-Բօլու 8:
Դգմար 94:
Դէնիքուտ ժեյլադ 104:
Դէն 7:
Դիարբաքր 49:
Դիվիթլար 22:
Դիրաքու-բել 19, 20:
Դուզլազի բէլ 10:
Դունըվերթ քաղաք 13:
Դվին 23:
Դրդութ 11:
Դօշ-դայա 21:
Եղվարթ 21, 109:
Երասադ, Երասդ 7, 8, 21, 24,

75, 125, 126, 129:
Երևան 21, 24, 29, 33, 37, 38, 40, 41, 43, 49, 50, 56-58, 60-62, 64-71, 76, 77, 79-87, 93-95, 99, 100, 102, 103, 105, 107-114, 117-120, 122-126, 128, 133, 135-139, 142-146, 148-155, 160-163, 166, 167:
Երևանայ անապատ 143:
Երևան բերդ, Երևանայ բերդ, բերթ 7, 95, 119, 122, 123, 143:
Երեք կնազ 140:
Երկու երես (=Յերեվանի Պոդոս Պեարոս եկեղեցի) 121:
Երուսաղեմ 40, 66, 68, 79, 138, 152, 168:
Զաղափայ 9:
Զանգուն (Պարսկաստանում) 22
Զանթայ (քաղաք) 14:
Զանթու աղա 11:
Զառավխանա 8:
Զունուզ 111, 112:
Էբրմարք գեղ 13:
Էթիմն, դասաբայ 13:
Էջիք 7:
Էջմիածին 7, 45, 66, 77, 79, 82, 84, 86, 101, 108, 118, 128, 139, 143, 145, 148, 151, 152; *Տես Յէջմիածին:*
Էզմիտ 20:
Էզմիր 5, 9, 152:
Էնդլէթեռ 16:
Էնդլիզու դարա 16:
Էշտերսըն քաղաք 13:
Էշտնօ քաղաք 13:
Էասասթ 25:
Էասսուվան գեղ 24:
Էսեմբարի քաղաք 14:

Ընէշա քաղաք 76:
Ըստամայրադ, Ըստամարաա 24, 24-25, 26:
Ըսպէտեյեթօ 12:
Ըսպրուկ քաղաք 13:
Ըսպանն, Ըսպան 21-23, 34, 47, 49, 68, 70, 71, 75, 76, 80, 82, 83, 85-87, 89, 95, 98, 99-105, 109, 111, 112, 120, 121, 123, 124, 129, 133-137, 139, 140, 144, 149, 150, 153, 154, 159, 160, 162, 163, 167, 168:
Ըսամբոյ 18, 20, 30, 31, 33, 35-37, 49, 66, 83, 86, 88, 102, 105, 110, 146, 151, 152, 159, 160:
Թախտաբաս 9:
Թախտայու 18:
Թափալու-բօյի 10:
Թարվեղ 22, 24-26, 33, 34, 38-40, 43, 44, 46, 47, 50, 57, 62, 69, 74, 75, 86, 87, 89, 90, 94, 100, 104, 114, 118, 131, 133, 134, 138, 143, 146, 151, 160:
Թէսիլ, քաղաք, 15, 16, 54:
Թիլի Բուն 7:
Թիլիխ, Թիֆլիս, Թլվիս, Թվլիս 37, 38, 72, 129, 140, 160:
Թիքմի բէլ 8:
Թոզանլու 21:
Թոզաթ 9, 11, 18, 29, 33, 35, 37, 45-49, 51, 56, 58, 61, 76, 143, 155:
Թուրխազ-18, 35:
Թուրքման 22:
Թոփաջ 10:
Թոսիայ 19:
Թօրբաշիլար 19:
Թօփրայ-դալա (=Արասչատ) 23:

Ժաղլու-բողաղ 11:
 Ժաղլու-դաշ, Ժաղլու դաշ 9,
 59:
 Ժանա-դաղ, Ժանար-դաղ 17:
 Ժանդուի գէտ 9:
 Ժաքաքաղ 8, 21:
 Ժարուժ-դամ 10:
 Ժէդի-շանր (Բուրսայի) 20
 Ժէնդի-շանր (Ուսուժէլու) 88:
 Ժէյդի-դունիս 16:
 Ժուժանդոշա գեղ 14:
 Ժօղուն-Փէլուղ 9:
 Ժօղուրդ-բոյի 19
 Ինդլիլի ցամաք 16:
 Իզմիր, քաղաք 11, 17, 18, 30,
 44, 45, 51, 55, 56, 48, 59,
 61, 62, 72, 73, 146, 159:
 Իլիջա 8:
 Իմամզադա 74:
 Իմրայիսո 9:
 Ինայ 11:
 Ինբոյի 19:
 Իսպանիայ 16, 55:
 Իսպանոլի 16, 17, 53:
 Լանցպերկ քաղաք 13:
 Լաւիս քաղաք 12:
 Լե՛՛ (Լե՛՛նաստան) 105, 106:
 Լե՛՛րամ, Լե՛՛րամ 7, 112, 134,
 149, 153:
 Լէյդայ քաղաք 53:
 Լէյկդայ քաղաք 15:
 Լիլու 21, 43:
 Լիկօրնա Լիօնայ, Լեկօրնա 12,
 15-18, 54, 55, 159:
 Լիմօրք, քաղաք 14, 53:
 Լ՛նուդայ քաղաք 12:
 Լուսուորչի անապատ 108, 109:
 Լօնդրին 131:
 Լօնթրայ գէղ 15:
 Լօսի (?) 8:
 Պալիֆայ-քանդի 23:

Պանադա 7:
 Պանիան 25:
 Պարաբա գեղ 21:
 Պիարայ 22:
 ՊՅայձոր 92, 141:
 Պձայձորու մահլա 130:
 Պոշկասու, Պոշկասու 129, 140:
 Պոսարով-շայ 26:
 Պուրմագատ, գեղ 25, 26:
 Պուրմացուսն, Պուրմաց երկիր
 71, 76, 131, 145; Տե՛ս Օս-
 մանցու երկիր:
 Պոր Վերաբ, Պոր վերաբ 80, 81,
 102, 105, 109:
 Պոստենց փողրակ 90:
 Կալիս, քաղաք 16, 55:
 Կաղզվան 7:
 Կամենից 32, 105:
 Կամրի, բերթ 14:
 Կարաւզ՛աւզ քաղաք 14:
 Կարճվանայ սար 69:
 Կինիկիստեն, բերթ 14:
 Կինիկսոֆ, գեղ 13:
 Կիսլինգն, գէղ 13:
 Կուլինայ քաղաք 14:
 Կուրճք 16:
 Կրմրակ կարմունջ 8:
 Հաղրա-մէջլիթ 21:
 Հալար 17:
 Համամլու 20:
 Համամլուի բողաղ 19:
 Հայաստան 63, 130, 152:
 Հաջ 105, 151:
 Հաջի-ադա 22, 33, 104:
 Հաջիլար 21:
 Հաջի-Համդա 19, 33:
 Հաջի-Մուրադի բերդ 21:
 Հաջի-բոյի 19:
 Հառլուժ քաղաք 53:
 Հառլո, քաղաք 15:
 Հասան-դալա 8, 21:

Հափ բերդ 13:
 Հոգտան 53, 72, 95:
 Հուլուքայ 105:
 Հջիբ 22:
 Հուժ 134:
 Հորաղեղ (Յերեվանի) 113:
 Հորայգեղու եկեղեցի 139, 143:
 Դաբախլու 10:
 Դադի-բօրփի 9
 Դադու-դարա 12:
 Դադրին, Դադրին 68, 71, 111,
 121-123, 127:
 Դադա-բաղար 7, 23:
 Դասուժ 23:
 Դարբաղ (դյուղ) 7, 23:
 Դարբարդի Զուր 23:
 Դարայբայիբ 9:
 Դարայ-բուլաղ (Սուլթանիա) 22,
 47; Տե՛ս Սուլթանիա:
 Դարայ-բուսուն 11, 17:
 Դարայ-բուսունլար 25:
 Դարադաղ 94:
 Դարա-դուրաղ 10:
 Դարայ-Ժաղուրի գետ 20:
 Դարա-հիսար 10:
 Դարաղ 9:
 Դարաջօրան 19:
 Դարասու (Սե ջուր, Արաքսի
 վտակ) 7:
 Դարասու (Թողաթ-Իզմիր ճանա-
 պարհին) 9:
 Դարասու (Սուղուն-սու) 10:
 Դարաքիլիսա 8:
 Դարթալ 20:
 Դարս 21, 33, 37:
 Դարսու բերթ 21:
 Դարսու գետ 7, 21:
 Դափան 75, 94, 118, 130:
 Դափրանթաւ 22, 155:
 Դենար 23:
 Դզըլ-քանդ 8:

Դզըրաշի երկիր 72, 131:
 Դենար 143:
 Դոյ-բաշի 18
 Դուրդ-բէկ 8:
 Դուլիար 9:
 Դուժ, քաղաք 22, 137, 140:
 Դուշաղ 10
 Դուսու-գօլջուկ 18:
 Դուրդ-բաշ 10:
 Դըբըղ 129
 Դըխ-բուլաղ 109, 122:
 Դօլայ-հիսար 21:
 Դօկսու 23:
 Դօսայփասին 22, 47:
 Մալամուկ 12:
 Մալիկայ քաղաք 16, 55:
 Մաղարա 10:
 Մաղուր 16:
 Մամաղան 26:
 Մայքայիլար 20:
 Մանասիայ 18:
 Մանդանօր 18:
 Մաշաղ 99, 151:
 Մաջաո (Հունգարիա) 105:
 Մարադայ, քաղաք 24-26, 134,
 138:
 Մարանդ 138:
 Մարգանդ Լիօնը, Մարբանդ
 Լիօնը (նազիր անուն) 11, 51:
 Մարգիվան 76:
 Մարգվան-օփասի 19:
 Մարթաբլու 8:
 Մելիբենց կհաւ 141:
 Մեճ Իրու 21:
 Մեղրի, Մեղրի 21, 90, 112,
 134, 149, 150, 153:
 Մէյդանի թաղ 141:
 Մեսարայ 12:
 Մէջլիթլու 8:
 Միանայ 22:
 Միդլբօրկ քաղաք 13:

Միթէբոյթ, դասարայ 13:
 Մխինայ 17, 18, 55:
 Մխինու բողազ 17:
 Մխիլի 18:
 Մձրին 109:
 Մուխուն-Բուսուն, Մունթը-
 Բուսուն, Մունթու-Բուսուն
 11, 17, 18, 51:
 Մուծումբար 22:
 Մոկս 97:
 Մուղան 63:
 Մուղնի 77, 83, 84:
 Մուղնու վանք 108:
 Մուճուռ 10:
 Մունթը-Քրիս 17:
 Մուղայխառ 23:
 Մուրդասին 21:
 Մսրբ 73:
 Մապու 19:
 Մցղուն 63:
 Մօղանայ, Մօղանիայ 18, 30:
 Մօսկով, Մուսկով, Մսկով 53,
 106, 130:
 Մօրն քաղաք 15:
 Յալիճար 75:
 Յանդուզ քաղաք 15:
 Յէջմիածին 61; Տես էջմիածին:
 Յիւայ 22:
 Յին Զուղա 129, 140; Տես Զուղա:
 Յին քաղաք (=Հին Երեան թաղ)
 121:
 Յօլանդիայ 12:
 Կաթանձ 23:
 Կաթովկայ, վանք 65, 84, 101,
 110, 145:
 Կարչվան, Կաթիվան, Կաթ-
 ջուան, Կաթիվան 7, 23, 43,
 57, 62, 70, 110, 114, 118,
 120, 129, 129-130, 135,
 143, 146:
 Կերզին քաղաք 15:
 Կերբի այգի 149:

Կերբի թաղ 63, 65, 92, 119:
 Կէքայ 22:
 Կիզրի գէղ 13:
 Կիկասար 76:
 Կիֆ 11, 30:
 Կորայգավիթ 143:
 Կորայշինիկու գէղ 23:
 Կուրունց կհաւ 141:
 Ծաբի կհաւ 147:
 Ծամբի կհաւ 128:
 Ծանժուրդի 154:
 Ծաննայ-չիմանի 9:
 Ծանու-քարվանսարայ 22:
 Ծանրիար 7:
 Ծամախի 62, 63, 70, 74, 89,
 123, 124:
 Ծամբու գէղ 148:
 Ծարուբ, Ծարիւբ 7, 23, 64,
 136:
 Ծիրլու քարվանսարայ 22:
 Ծնընեբ 76:
 Ծողլինց բաղջա 115:
 Ծօռութ, Ծօռութ 90, 112,
 134, 149, 150, 153:
 Ռհանայ վանք 108:
 Ռւզնլու 10:
 Ռւզուն-սու (Ղարասու) 10:
 Ռւլուբաղ 18:
 Ռւշական 108:
 Ռուսումէլի, Ռուսումէլու 88,
 105, 131:
 Ռուկու 26:
 Ռուկուզար 20:
 Ռւրդուվար 70, 84, 94; Տես
 Օրդուվար:
 Ռւրմի 24:
 Չաթիայ ջուր 9:
 Չալուքլար 10:
 Չաղա-դօլի 19:
 Չամուլու 20:
 Չանդալու բել 18, 35:

Չարդաղ 10:
 Չարիսի գէղ 9:
 Չարքաղար 19:
 Չիման-բել 20:
 Չինաղլ 10:
 Չուխայ աղա 17, 18:
 Չօվուշ-քոյի Չօվուշ-քոյի 8, 19:
 Չօրան-քօրփի 8:
 Չօփլար 10:
 Չօղան-դարա 8, 21:
 Չօռուժ-խանի 10:
 Չօվուշօղլի մաղար 9, 21:
 Չօրս, Չօրս 114, 135:
 Պատվու գետ 12:
 Պատիկ Իրու 21, 34:
 Պուսուպի 16:
 Պուրար Լուսնի 17:
 Պուրաու Ֆրար 17:
 Պօլիայ 19:
 Ջալալ-օղլի 8:
 Ջաֆարբաղ 22:
 Ջալալբ 16:
 Ջնիդ 8:
 Ջուղա (Հին) 23, 24; Տես Յին
 Ջուղա:
 Ջուղա (Նոր) 95, 100, 103,
 162:
 Ջուզու (Նոր Ջուղայի) անա-
 պատ 47:
 Ջուսաից (նավ) 54, 55:
 Մարունչի 19:
 Մաղարազ, Մաղարաք 7, 23:
 Մակղավայ 22:
 Մանանդ 24:
 Մանանդ-դադի 24:
 Մանրի աստվածածին (ուխա-
 տեղի) 109:
 Մաղզ, աղա 17, 18:
 Մաղմոսավանք 108:
 Մանթու Բօղաղ 16:
 Ման-Մարի 131:

Սանջախ-բուսուն 11, 17:
 Սառ 22:
 Սավայ 22:
 Սարդարու 24, 26:
 Սարթ 11:
 Սարմաշուղ-դայա 19:
 Սարուլար 3:
 Սարուջայ 35:
 Սարուջայ բել 45:
 Սարչամ 22:
 Սև ծով 102:
 Սէէֆիլ գէղ 13:
 Սէվանու անապատ 128:
 Սիմրիկ գէղ 13:
 Սինսին 23:
 Սլէյման-քոյի 10:
 Սնասաց կհաւ, Սնասեց կհաւ,
 կհավ 115, 116, 140:
 Սուլթանիայ, քաղաք (Ղարա-
 Բուլայ) 22, 121; Տես Ղա-
 րա-բուլայ:
 Սուլու-սարա 9:
 Սուսըզլի 18:
 Սուրբ Գէորգ (Մուղնու) 83, 84:
 Սուրբ Թումայ, վանք 63, 77,
 78, 82, 84, 141:
 Սուրբ Կարապետ (վանք) 79,
 146:
 Սուրբ Հարփսիմէ եկեղեցի 45:
 Սուրբ Նշան (վանք) 95:
 Սուրբ Ովանէս եկեղեցի (Ազու-
 լիսի) 63, 65, 130, 141:
 Սուրբ Ովանէս (Կարճվանայ) 69:
 Սուրբ Սարգսի վանք 108:
 Սուրբ Քրիստափոր եկեղեցի 95,
 147:
 Սուրմանիայ 10:
 Սպանօլի 16:
 Սօղութլար 7:
 Սօմայ 25, 26:
 Սնդայ քաղաք 13:

- Սօքրատ 8:
- Սօֆիստ 32:
- Վանանդու ջազաց 114:
- Վասմիս 22:
- Վեթի գետ, Վեթու գետ 23, 135:
- Վենետիկի բողոքի դարա 12
- Վենետիկի, Վենետիկ, Վենայ-
տիկ, Վենետիկ, քաղաք 11,
12, 15, 51, 52, 53, 88, 131:
- Վենետիկցու հող 12:
- Վերի գետ 116:
- Վերի եկեղեցի 80:
- Վերի թաղ 85, 90, 95, 96, 119,
128, 138, 141, 147, 149:
- Վետի 7:
- Վիրաբ (Պար) 77, 81, 109, 152:
- Վրաստան, Վրաստուն, Վրաց-
տուն 128, 129, 144, 145, 152:
- Տաթև, Տաթևի, վանք 75, 76, 87:
- Տաթևու անապատ 39, 87:
- Տարաբուրուս 51:
- Տարապղան 152:
- Տարալիզ 12:
- Տենքլինայ գեղ 13:
- Տիսլիզով քաղաք 14:
- Տոպրալինատիկի դարա 12:
- Տուխուրդան 25, 26:
- Տրենթա, քաղաք 12:
- Տրեջան, Տրիջան 106:
- Տրունաց գետ 125:
- Տրունաց ջազաց 114:
- Տրունաց սուրբ խաչ 109:
- Տրունիս 149:
- Տոպրավանատիկ 131:
- Յզնա 126, 128:
- Փանասու գետ 10:
- Փուրթուկալու սար 54:
- Փօնդար-Քաչի 11:
- Քար 151:
- Քաչի 25
- Քաչան 23, 34, 104:
- Քասի-բորփու 10:
- Քաստանայար 20:
- Քաֆար-բելի 19:
- Քեղարթ, վանք 143:
- Քէրսու գետ 7
- Քուրդաստան, Քրդստան 78, 96,
97, 125:
- Քոս ախպուրներ 35:
- Քոս բուլաղ 23:
- Քորոզու բերթ 21:
- Քօփրուզի դարա 12:
- Օրբբորի, դասարայ 14:
- Օդան 9:
- Օդուժբախ գեղ 14:
- Օղբակար 9:
- Օթլու-բէլ 8, 20:
- Օլուխլու-Փունդար 20:
- Օսմանջուզ, Օսմանջուկ 19, 20:
- Օսմանցու երկիր 66, 110: Տես
Պարմացտուն:
- Օրդուվար 144, 145, 147: Տես
Ուրդուվար:
- Օրդուվարայ գետ 125:
- Օրթայ ուլում 8:
- Ֆելլամիկի երկիր 14:
- Ֆելլայմենդ 53:
- Ֆոանդսիս 53:
- Ֆոանդսիսի երկիր 16:
- Ֆոանդֆոսի քաղաք 14:
- Ֆոնդստան 72, 95, 108, 131,
159:
- Ֆոնսոլայ 12:

II. ԱՆՉՆԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՅԱՆԿ

- Աբասդուլի (Սէֆիդուլի խանի
աղան) 136:
- Աբասդուլի խան (Ամիրզունա
խանի աղան) 62, 64, 68,
70, 71, 80, 87, 95, 99,
100, 123, 124, 137, 142,
161, 163:
- Աբասդուլի բէկ 104:
- Ազուլեցիք 73:
- Աղամ (նախահայր) 98:
- Աղարէ 78:
- Ալլահուլի (Առաքելի աղա) 145:
- Ալլահվերդի բէկ (մեծ Լալարէկի
աղա) 38, 49, 80, 160, 161:
- Ալէքսան 5, 55, 59, 76, 90,
93, 112, 119:
- Ալէքսան վարդապետ Բասուցի 95:
- Ալիզուլի բէկ 90:
- Ալիզուլի խան 70, 146:
- Ալխաս-Միրզա (=Սէֆիդուլի
խան լաղի) 68, 99, 124:
Տես Սէֆիդուլի խան:
- Ահարոն (Սիմոնի աղա) 100,
166:
- Աղարէկ, խօջայ 124:
- Աղամիր, ալի անունն Քուրդ
(Չաքարխայի տաաի հայրը)
91—93:
- Աղամիր, մղզախ Աղամիր, Քուր-
դունց (Չաքարխայի հայրը)
5, 11, 24, 29, 40, 71, 80,
90, 92, 93, 108, 113, 115,
116, 123, 130, 159, 160,
164, 166, 168:
- Աղամիր, Աղամջան, Աղամ (Սի-
մոնի աղան) 67, 107, 116,
117, 148, 166:
- Աղայ-խան 24:
- Աղայ-վելի 71:
- Աղանենք 68:
- Ամիրզունա խան, մեծ 62, 123:
- Ամիր, Սարկավար, Ամիր Սար-
կավար 92, 164: Տես Սար-
կավար:
- Ամիրխան 91, 92:
- Անաստաս վարդապետ 129:
- Անտոն երեցիփոխ 130:
- Առաքել (Չիմշիաի եղբայր) 145:
- Առաքել Թումանեց 149:
- Ասլան փաշա 152:
- Աստուածապով (Քուրդունց փե-
սա) 100:
- Աստուածապով երանեց 160,
161:
- Ավալսօջինք 68:
- Ավաք, Պօջայ 85:
- Ավդուլա, Ավդուլայբէկ 86, 111,
112, 149:
- Ավետիս, խօջայ 166:
- Ալի 119: Տես Օլի:
- Արզանի 34, 35, 37, 38, 160:
- Արզնբեկ, Մոսկիեց 58, 166:
- Արխատիկա վարդապետ, Տասու-
վացի 39, 75, 76, 87:
- Ափրահամ էխանեց 153:
- Բաղալիջ, Բաղալիջ շահնազար
(մեկիք Շահնազար 66, 70,
89: Տես Մեկիք Շահնազար

Բանաւոյ, Բանաւոյ, Բանաւ-
 շան (Չաքարիայի տատը) 91—
 93, 164:
 Բանաւոյ (Չաքարիայի աղջի-
 կը) 94:
 Բանրամ բէկ 94, 111, 118:
 Բէկուժ, Բէկուժ (Չաքարիայի
 կինը) 93, 117, 168:
 Բէհրուդ խօջայ 37:
 Բէհզաա-բէկ 121:
 Գարբիէլ վարդապետ Կարփեցի
 108:
 Գափրիէլ [Գափր]իէլ (Չաքարի-
 այի աղան) 94, 169:
 Գասպար, չԳասպար (վաճառ-
 կան) 72:
 Գաֆար, աղչիկ 67:
 Գերմանիոս եպիսկոպոս 129:
 Գուլաղա 93, 164, 166:
 Գուլնազար, խօջայ 96:
 Գուլում 67, 93, 116, 117, 166,
 167:
 Գրիգոր (Սիմոնի աղան) 76, 77,
 93, 116, 117, 123, 125, 166:
 Գրիգոր Գուաջի (վաճառական)
 72:
 Գրիգոր Տաթևացի 42:
 Գրիգոր Լուսաւորիչ 83:
 Գոգայ 92:
 Գորդին Միրզայ (Շահրանդազ
 խան) 140:
 Դալու Ալիզուլի-խան 38, 160:
 Դամուր-Ղայաբէկ 69:
 Դաշտեցիք 77:
 Դաւիթ արեղա, վարդապետ
 (ժուղնեցի) 84, 108:
 Դաւիթ վարդապետ (Սար Վերա-
 պի) 81, 152:
 Դիշի-գէղուզ Ովանէս, Դիշի գէ-
 ղուս Ովանէս 93, 168:

Դուզայի 75:
 Եաղուբ 100:
 Եղիազար վարդապետ 79, 152:
 Երանենք 160:
 Երանջան (Չաքարիայի պապը)
 92, 164:
 Երանջան (Սիմոնի աղան) 166:
 Չալ-բէկ, Չալ-խան 70, 71, 87,
 124, 136, 137, 142, 143,
 145, 146, 149, 150, 151,
 153, 154:
 Չարիֆ (Հափիսիմէ) 5, 92:
 Չաքարա Երեանցի, զառարբի
 139:
 Չաքարա, խօջայ, Շոթիկի 98,
 100:
 Չաքար Փրփարդեց 166, 167:
 Չաքարեա, Չաքարեայ, Չաքա-
 բէ, Չաքարիայ Ազուլեցի,
 Աբուլեցի Գուրգունց (աճրա-
 գրութեան» Նեղինակը) 5, 6,
 11, 24, 26, 29—31, 33—59,
 61—69, 71, 72, 74—77, 80,
 81, 83—88, 90—94, 96,
 98—104, 107—110, 113—121,
 123, 125, 128—131, 133,
 134, 138, 139, 142—144,
 147—151, 154, 159—164,
 168, 169:
 Էխանենք 153:
 Էյնայի աղայ 112:
 Ընագայդուլի-բէկ 149:
 Ըռուլունք 71, 167:
 Ըստամ-բէկ (Ըստամխանի
 թոս) 123:
 Ըստամ-բէկ (գրացի) 144:
 Ըստամ խան (Ըստամբաղի) 25:
 Ըստամ խան (Թիֆլիսը) 37:
 Ըստամ խան (Սէֆիդուլի խանի
 հայրը) 123, 136:

Ըստէփանոս վարդապետ լէյիցի
 (լեհացի) 85:
 Ըստէփանոս վարդապետ Քեդար-
 թու 143:
 Թաթէոս առաքեալ 95:
 Թաշիր չայաբի Բուրացի 35:
 Թարխան (Յուսէյնխան բէկ)
 70:
 Թուղանենք 160:
 Թումանենք 149:
 Թուման Սօջիկի 141:
 Ժանիայ ուղբաշի 75:
 Ժարգուլի 78:
 Իբրահիմ փաշա 152:
 Իսախան բէկ, (Մուսաբէկի աը-
 դան) 86, 112, 134, 140,
 150, 153:
 Իսախան բէկ (Սէֆիդուլի խանի
 նաղիրը) 122:
 Իսախան քանդաուու 86:
 Իսմայիլ աղայ 49:
 Լաթիֆ աղայ 41:
 Լալայբէկ 38, 41, 43, 80, 160,
 161:
 Լալազար 68:
 Լուսաւորիչ (Գրիգոր) 80, 81,
 108:
 Մանադա 93, 166:
 Մանադայ 67:
 Մանուժ (Չաքարիայի մեծ տատը)
 92:
 Մանուժ (Չաքարիայի քույրը) 5,
 92, 164:
 Մանաուր եպիսկոպոս, վարդա-
 պետ 63, 64:
 Մանդուլի ուսայ 97:
 Մոսարով (մեյիք Ազադիլի դու-
 արը) 92:
 Մոսարով աղա, Մոսարով աղա
 (խանդուժ-բաշի) 127, 153:
 Մոսարով աղա (չահի դուլ) 153:

Սօջիկի 141:
 Սօջուժենք 149, 153:
 Կիրակոս Մասէհիկի 43, 62:
 Կոստանդ, զալալ 73:
 Հակոբ կաթուղիկոս Չուզայեցի
 45, 86: Տես Յակոբ կաթու-
 ղիկոս:
 Հաջի-Ալի խան, սիփալար 151:
 Հաջի-Թաղի, զառարբի 150:
 Հերայեա, Տրունեցունց 93, 168:
 Հիմաթ բէկ 41:
 Հոփսիմէ (Չարիֆ) 92:
 Ղազախ խան 70:
 Ղարենք 146:
 Ղարեց օյմաղ 146:
 Ղարենց Ղումխաթ 146:
 Ղարենք 146:
 Ղլիջ-աղա 86:
 Ղոզաղ, Ղուզաղ, Ղոզաղ. քնու-
 աղա 82, 102, 107, 109, 110,
 163:
 Ղուլի Թուղանեց 160:
 Ղոզաղ, խօջայ 149:
 Մաթոս 166:
 Մալխան, խօջայ 96:
 Մանամաղ-բուդայ խան, Մանամաղ
 բուդայ խան 135, 142, 146:
 Մանամաղխան 74, 86:
 Մանամաղդուլի բէկ 137:
 Մանամաղդուլի խան, Մանամ.
 դուլի 41, 43, 161:
 Մանամաղ փաշայ 88, 105:
 Մանամաղ աղայ 110:
 Մայրան (Չաքարիայի աղջիկը)
 168:
 Մանվել, Սօջուժենց (մեյիք
 Մանվել) 146, 149, 150:
 Մանուր-խան 77:
 Մազուդ բէկ 105:
 Մասէ Աբուլեցի, զառարբի 124,
 146:

Մասէնէնք, Մասէյնք 43, 62:
 Մարիամ 93, 168. տես Մայրան:
 Մարկոս Ավայթօջինց. մղղսի 68:
 Մարկոս, Փիրուսի որդի 139:
 Մարգար Ընույնց 71:
 Մարգար Աքուլիցի (Արզանու-
 հայրը) 160:
 Մարգար մղղսի 76:
 Մելիք Աղապի, Մէլիք Աղապի
 92, 141:
 Մելիք Մանգի, Մէլիք Մանգի
 68, 78, 146:
 Մելիք Մելքում 141:
 Մելիք Օզի, Մէլիք Օզի, Մէլիք
 Ովանէս 126, 135, 139, 146,
 149, 150, 153: Տես Ովանէս
 ու Օզի:
 Մելիքէնք 141:
 Մելիք Շահնազար, Մէլիք Շահ-
 նազար (Բաղայիջ) 70, 80,
 85, 89: Տես Բաղայիջ:
 Մելքում մղղսի (Գաշտեցի) 77:
 Մենրայի բէկ, Մէնրայի բէկ
 (շահի դու) 145, 146:
 Մեքոսի վարդապետ (Մաշտոց)
 108:
 Մէլիք Սլէման 153:
 Մէնրայի բէկ (Սէֆիդուլի խանի
 տղան) 122:
 Միրզայ Արուստան 144:
 Միրզայ Իբրահիմ 24, 63, 66,
 68, 69, 78, 80, 86, 89, 90,
 94, 111, 112, 118, 121,
 122, 126, 127, 143, 151:
 Միրզա Ջահալարդին 100:
 Միրզայ Ասուֆ 144:
 Միրզայ Սադի 151:
 Միքայել (Ջաքարիայի տղան)
 94, 168:
 Միքայել վարդապետ, Միքել վար-
 դապետ, Մուքել վարդապետ,

Շամբեցի, աթոռակալ 78,
 84, 85, 86, 101, 110, 120,
 139, 145, 148:
 Մկրտի, Փրվարդեց 166:
 Մոծակենք 58:
 Մուսաբէկ, Մուսայբէկ, Ագու-
 լիցի (պապը, Իսախանի հայ-
 րը) 74, 86, 111, 112, 134,
 146, 149:
 Մուսաբէկ, Մուսայբէկ (թուր,
 Իսախանի տղան) 112, 127,
 135, 139, 144, 146, 147,
 149, 150, 153:
 Մուսաբէկենք, Մուսաբէկինք
 86, 144, 147:
 Մուստաֆայդուլի, Մուստաֆայ-
 դուլի բէկ 129, 140:
 Մուստաֆայ փաշա 106:
 Մովսէս վարդապետ Պոտանեցի
 87:
 Մովսէս վարդապետ (մահանի)
 68:
 Մուրադ, Մարխանի որդի, Մար-
 խանեց 93, 164, 166:
 Մուրադի-բէկ 142:
 Մարիան 91, 93:
 Մարխանեց. տես Մուրադ Մար-
 խանեց, Սէթ Մարխանեց:
 Յակոբջան (Ռհան-բաբայի հայ-
 րը) 82:
 Յակոբջան ուստայ. խառատ 98,
 100, 103:
 Յակոբ կաթուղիկոս (Ջուղայեցի)
 57, 66, 108, 110, 111, 118,
 120, 128, 129, 145, 151:
 Տես Հակոբ կաթուղիկոս:
 Յիմաթ-բէկ, Յուժաթբէկ, դա-
 շար 136, 137:
 Յուսէնխան բէկ, դաշար 70:
 Յուսէնդուլի խան 24, 138:
 Յուրի (Ջաքարիայի կենք) 168:

Նազարալի-բէկ 122:
 Նաջաֆուլի խան 56, 60, 62,
 63, 70, 80, 81, 95, 123,
 161:
 Ներսէս վարդապետ (Պար Վերա-
 պում Թաղված) 81:
 Նիկողոս, պարսն 5, 55, 67, 68,
 159, 164:
 Նոն (Նոյ, Ջաքարիայի տղան)
 169:
 Նուրի, վահառական 141:
 Նուրունք 141:
 Շախամիր 91, 93:
 Շիւ-Մուսին (Ռհան չի վարդապետ
 Ջուղեցի) 103:
 Շահաբաս, Շահաբաս թագաւոր
 (II), փոքր Շահաբաս 41, 49,
 59, 68, 109, 140, 161:
 Շարան 76:
 Շահրանդայ խան (Գորդին Միր-
 զա) 140:
 Շահուլի (Առաքելի տղան)
 145, 146:
 Շահնազար (Ջաքարիայի աներ-
 ձաղը) 102-103:
 Շահնազար խան (Գաղխանու)
 152:
 Շահնազար մելիք. տես Բաղայիջ
 Շահնազար ու Մելիք Շահ-
 նազար:
 Շահնուստա խան, Շահնուդ
 խան, Շահնուվաղ խան (Թիֆ-
 լիսու, վրացի) 129, 130,
 140, 152:
 Շահնուվարենք 131:
 Շահվերդի, չՇահվերդի (վահա-
 ռական) 72:
 Շահ-Սէֆի (II. նույն է Շահ-
 Սուլէյման) 68, 71, 75, 95:
 Շահ-Սիլէյման, Շահ - Սլէյման,
 Շահ-Սիլէյման, Շահ-Սլէյման,

Շահ-Սլէյման 68, 75, 77,
 82, 85, 95, 104, 105, 112,
 121, 124, 129, 136, 140,
 143, 144, 151, 153, 154,
 161: Տես Շահ-Սէֆի:
 Շիւայի խան, էնտիմալ դօլաթ
 104:
 Շմաւոն (Ջաքարիայի յեղբայրը)
 5, 71, 80-83, 92-94, 98-
 103, 105, 107, 109, 110,
 115-117, 123, 124, 148,
 159-161, 167: Տես Սիմոն:
 Շուշան 93, 165, 166:
 Ռհան-բաբա 82:
 Ռհան չի վարդապետ Ջուղեցի
 (Շիւ-Մուսին) 103:
 Ռհանու տօն 74:
 Ռուդուրուբէկ, դարուզա 43:
 Ռհանէս (Տէր-Մելքումի տղան)
 93:
 Ռհան վարդապետ (Աղուլիսի) 79:
 Ռհանէս վարդապետ Կարփեցի 108:
 Ռվանէս, [Ռվանէս (Ջաքարիա-
 յի տղան) 94, 169:
 Ռվանէս Դիշի-դէտուդ. տես Դիշի-
 դէտուդ Ռվանէս:
 Ռվանէս (Օզի) 119: Տես Միլիք-
 Օզի:
 Ռվանէս, Ջուղեցի ուստայ 97:
 Ռվանէս վարդապետ (Շարանի
 տղան) 76:
 Ռվանէս վարդապետ Մուզնեցի
 83, 84:
 Ռսկան (Մելիք Օզու հայրը) 119:
 Ռսկան (Ղարինց) 146:
 Ռսկան Պօջուժէնց, մէլիք 153:
 Ռսկան վարդապետ Ծրեանցի
 (ապագրիչը) 108:
 Պեարոս (Ղարինց) 146:
 Պեարոս կաթուղիկոս Գանձաու-
 բու 108:
 Պեարոս չալաբի (Աղաու մի դուժ-
 բուկչի) 29:

Պետրոս վարդապետ, Աղուլաց
առաջնորդ 63, 64, 75, 77,
80, 82, 84, 98, 110, 118,
141, 147, 152:
Պետրոս վարդապետ (Շամբեցի)
148:
Պողոս խօջայ 78:
Պուլա պարսնատէր 141:
Պօղոս վարդապետ Երևանցի 108:
Ջանիբէկ (չահի դուլ) 135:
Ջանի խան 104:
Ջիմշիտ, բէկ, Փառակեցի 145:
Սահակ (Չաքարիայի աղան) 94:
Սալվինազ 67, 107, 116, 117,
166:
Սավդուլ (Չաքարիայի մայրը)
5, 92:
Սավդուլ (Չաքարիայի աղջիկը)
94, 168:
Սարգիս խօջայ Անապատցի 98,
123:
Սարգիս խօջայ Ջորաղեղցի 113,
123, 124:
Սարկաւաք 76, 90, 92, 93, 112
164. տես Ամիր:
Սարուխան-բէկ, չափար, ջայնի-
շին 122, 123, 125, 126:
Սարուխան-բէկ Աքուլեցի (Մու-
սա-բէկի աղա) 127:
Սէթ, Մարխանեց 90, 92:
Սէրդ Ահմադ փաշա, ջալալի 47:
Սէֆիդուլի խան (Ալիաս Միրզայ
լազցի) 68—71, 77, 80, 82,
87, 95, 99, 105, 107, 109,
110, 112, 118, 119, 120,
122, 124, 126, 161: Տես Ալ-
խաս Միրզա:
Սէֆիխուլի խան, Սէֆիդուլի
բէկ (Ընստամ խանի աղան)
123, 135, 137, 145:

Սիմոն, Սիամոն, խօջայ (Չաքա-
րայի յեղրայրը) 3°, 41, 47—
49, 56, 58, 60, 61, 63—65,
67, 69—71, 75, 82, 86, 87,
94, 98, 100, 104, 107, 115—
114, 123, 125, 150, 162,
163, 165, 166 Տես Շմաւոն:
Սիմոն վարդապետ Ջուղայեցի,
Անարծաթ 49:
Սլէման (Մելիք Սլէման) 153:
Սուլթան Իբրահիմու 31:
Սուլթան Մահմադ (IV) 31,
32, 66, 73, 88, 105, 106,
152:
Սուլթան Մուրադ (IV) 95:
Սուլթան Սլէյման, Սլէման
(Սուլթան Մահմադ IV-ի
յեղրայրն ու հաջորդը) 32:
Սհակ վարդապետ, տեղակալ 110:
Սուրբ Գէորգ 5, 83, 108:
Սուրբ Թումա առաքել 63:
Սուրբ Կարապետ 108:
Սուրբ Յակոբ 36, 59, 109:
(Սուրբ) Ոհան 108:
Սուրբ Սարգիս 102, 108:
Վառվառե (Չաքարիայի աղջիկը)
169:
Վարդան, այրոյաղջի 159:
Վարդան վարդապետ (Պոր Վի-
րապուժ թաղված) 81:
Վելի աղա 100:
Վենետիկցի 12:
Տէր Աղարիա 68, 138:
Տէր Ալեքսան 68, 138:
Տէր Գրիգոր Աղլանենց 68:
Տէր Մարքար 78:
Տէր Մելքոն, Տէր Մելքում (Չա-
քարիայի հորեղբորդին և
ուսուցիչը) 5, 39, 93, 164:
Տէր Միքայէլ 75:
Տէր Սիմոն Պորմցի 109:

Տրունեցուհի 93:
Փանոս, Շահշուվարենց 131, 132:
Փարխան 5, 92:
Փարսաղան Բէկ, վրացի 126,
128:
Փիլիպոս կաթուղիկոս 45:
Փերում 138-9:
Փրվարդեց. տես Չաքար Փրվար-
դեց ու Մկրտիչ Փրվարդեց:
Քասպար (Չաքարիայի աղան)
150, 154:
Քայքայուզ-բէկ 110:
Քալբալիդուլի սուլթան, էլշի 49:
Քէ-Պասարով խան 161:
Քիշիբէյ (Քրդունց փեսա) 62:
Քիրշիբէկ (վերի թաղի) 96:

Քուրդ (մեծ Աղամիր, Չաքա-
րիայի առաջի հայրը) 93: Տես
Աղամիր:
Քուրդուհի, Քրդուհի 29, 71,
80, 90, 93, 112, 113, 115,
116, 119, 123, 159, 164,
165, 168:
Քրիստոս 15:
Օնոփրիոս վարդապետ Երևանցի.
չի Օնոփրիոս 118, 120, 128:
Օվի 119, 127, 139, 146, 153:
Տես Մելիք Օվի:
Ֆաթալի բէկ, զաջար աղա 135,
136:
Ֆաանսիսի թագաւոր 88:

III. Բ Ա Ռ Տ Ե Տ Բ *

ազաթ անել 130. պատվել, մեծարել:

ազար, ազազ 93, 168. ամուրի, անամուտին:

ախր 31, 72, 73, 104, 133. հետո, վերջում, վերջը:

ախմիչ լինել 75. հոսանքից տարվել, հոսանքի հետ քշվել:

աղարկել 95, 100, 101, 102, 120, 122, 126, 159, 161, 162. ուղարկել:

աղաք 138. առաջ, առաջավոր:

աղու 16. դառն:

ամա, ամայ 16, 21, 75, 82, 83, 95, 102, 104, 107, 109, 113, 115,
120, 121, 129, 133—135, 137, 142, 152—155, 163. բայց, սակայն:

այանում 81. դիտությամբ, թույլտվությամբ:

այլվի 5, 15, 53, 67, 71, 73, 77, 78, 82, 84, 85, 90, 91, 93, 96,
109, 111, 119, 125, 126, 132—134, 138, 141, 144, 145, 151, 155
161—163. ելի, դարձյալ:

այնգիր 111. անգիր:

անջախ 24. հագնվ:

անտէս 6. չտեսածը:

աջալ 95, 99, 124, 140. որհաս, վախճան:

աջիզ լինել 136. թույլանալ, վհատվել:

առօտաց 121. առավոտանց, առավոտյան:

ավարայ 72. դատարկաձեռն, ձեռնունայն:

արեկ 121. եկավ:

բարաթ 13. կարգին:

բողի 117, 152. այս ու այն, ինչ-ինչ, ոմն:

* Այս բառտետրում բերված են Ազուլեցու «Որագրության» մեջ պատահող դժգոհությունների կամ թե անհասկանալի բառերը միայն և սրանցից ել լուկ նրանք, վորոնք չեն մտել անվանադանկի մեջ: Ուստի բնթերցողը յեթե այս բառտետրում չի գտնի այս կամ այն դժգոհը հասկանալի բառը, վերջինս պիտի վորոնի այբբենական կարգով անվանադանկի մեջ:

բաթմիշ ըլնել 75. կորչել, վոչնչանալ:
 բալուղ ըլնել 162. մեծանալ, չափահաս դառնալ:
 բալքի 86, 99, 110, 112, 148, 153, 162, 163. գուցէ, թերեւս:
 բաշխել 116. նվիրել, ընծայել:
 բարեբար 151. հաժտաբար, չափ:
 բարեշէլ 53, 78, 112, 128, 136, 150. հաշտվել:
 բարչակ 128. մազ, գէտ:
 բեղեաթ 135. նորամուտ, նոր մտքրած:
 բէլու 150. հայտնի, յերեւելի:
 բխաջալ 95. անակնկալ որհաս, անորհաս:
 բնամ անել 90. գոյացնել, հավաքել:
 բնամ գալ, բնաւ գալ 72, 162. գոյանալ, առաջ գալ, ստացվել:
 բուռբմիշ անել 104, 126, հրամայել:
 բոլ 114, 115. առատ, շատ:
 բոլանալ 129. առատանալ, շատանալ:
 բողաղ 162. կողորդ, վորկոր:

գալ օր 109. մյուս օրը, հաջորդ օրը:
 գալ տարի 113. յեկող տարի:
 գահ 100. մեկ, յերբեմն, մերթ:
 գէրմակ 16, 17. մանր, փոքրիկ:
 գինախմիլ 145. գինի խմել, հարբել:
 գինով 161:
 գլուխն տալ 142. գլուխը կտրել տալ, գլուխը թոցնել:
 գլուխ քաշել 135. ըմբոստանալ, ազստամբել:
 գոխաուկ 47. գոգտուկ, դադտնի:
 գորայ, գորայ 111, 113, 134. չափ, ըստ չափու:

գաղմիշ ըլնել 135. ցրիվ գալ, ցրվվել:
 դաստուր 64, 78, 102, 120, 143. թույլտվություն, իրավունք:
 դաստուր տալ 64. թույլ տալ, իրավունք տալ:
 դէղատու մեռնել 140. թուփնից մեռնել, թունաժորվելով մահանալ:
 դիր 69, 71, 77, 103, 105, 137, 138, 146, 147, 154. շատ, սաստիկ 9
 խիստ:
 դուզ 26 հարթ, տափարակ:
 դրուսա 109. ճիշտ, իսկանկան:

եկօ 96. [=եկաւ.] յեկավ:
 երես 15. ծանծաղ, սագր:
 երես կանդնել 135. հակառակվել, դեմ կանգնել:

զայ լինել 121. փշանալ:
 զերայ 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 20, 31, 38, 45, 47, 49, 53, 54,
 58, 60, 63, 65, 67, 69, 70-72, 75, 77, 82, 83, 89, 90, 93, 95,
 98, 99, 101-105, 109-112, 119, 126, 134, 144, 146, 148-150,
 153, 154, 159, 160, 163. վորովհետեւ:

էգիր 149 զրեց:

ըզորթ 161. ճիշտ, ուզորդ:
 ընդէրք 72. ընկերներ:
 ըռանդ 67. դույն, յերանդ:
 ըռաստ գալ 45. հանդիպել, պատահել:
 ըստուք 76, 88, 140. ստույգ:

թահր անել 148. գծովել, խոտվել:
 թամամել, թամամվել 52, 55, 99, 101. լրանալ:
 թամաշայ անել 103, 151. հանդիսատես լինել:
 թաքրար 100, 124, 135. ելի, դարձյալ:
 թողդ 71, 105, 111, 150, 153. բացի, բացառյալ:
 թուլ 103. ընտիր, զերազանց:
 թօքմիշ լինել 45. վրա թափվել, հարձակվել:

ժարա 45. [=յարա]. վերք, խոց:
 ժեռ 159. յետ, հետ: ժեռ ուղարկված=հետ ուղարկված:
 ժէթիմ 85. [=յեթիմ]. վորք:
 ժովողել 135. ժողովել:
 ժուկ 77, 163. ժամանակ:

խաջ 102. ճար, հնար:
 ինադ 101, 105. քեն, վոխ, հեճուկ:
 ինադու 86, 89. ի հեճուկա:
 ինքնայգլուխ 141. առանց կողմնակի ոժանդակության:

լաւ առաջ 122. շատ առաջ:
 լենքս, լենքս 115, 116. լայնք, լայնություն:
 լն 133, 143, 148. լազ:

խաբար 74, 76, 88, 98, 103, 135, 136, 150. յուր, տեղեկություն:
 խաբար ըլնել 101, 112. տեղյակ լինել:
 խազ 7. դիծ:
 խազել 7. գծել:

խալիս 159. զուս, մարուր:

խաւարակայել 104:

խափանօք 161. խարանօք, խաքելով:

խօ, խօվ 51, 64, 117, 118, 119, 161. հո, խոմ:

ձաղկել 65. ձաղկանկարել:

կարծիկ 89. կարծիկ:

կտաուր բնկնել 131. կտար բնկնել, սնանկանալ:

կուս 9. կույս, կողմ:

կշահն 71. կողբին:

հալայ 162, 163. գես, գեսես:

հալբաթէ 70, 98, 162 անպատճառ, անպայման:

համ 71, 76, 81, 82, 94, 95, 99, 102, 139, 140, 161. թէ:

հասլ բլնել 133. գոյանար:

հալս անել 32. կալանավորել, բանտարկել:

ձեռաց գնալ 152, 161. իրանից գնալ, ուշաթափվել:

ձիգս, ձիկս 115, 116 երկայնք, յերկայնութիւն:

զարել 71. հոժարել, հոժար լինել, ընդունել:

զարուլ 117, 120, 126 հոժարում:

զարուլ անել 66, 70, 89, 131, 146. հոժարել, ընդունել:

զարարով 6, 11. հանդարտ, շափափոր:

զարշու 20, 116. գիժաց, հանդեպ, դեմ ու դեմ:

զաֆիլ 135. հանկարծ, անակնկալ:

զուսա 132. կսկիծ:

ճոթ 115, 116. կտոր:

ճոթ անել 77. կտոր անել, մաս անել:

ճոթ-ճոթ անել 75. կտոր-կտոր անել:

մալում 98. հայանի:

մահանայ 131, 144. պատրվակ:

մասկան(ի) 103. բնակավայր:

մարաթաթի 141. հողատարութեամբ, խնամքով:

մուղաղամ 24. հնուց ի վեր, առջուց:

մուղարար 139. վորսում, վճիս, կարգ:

մուժարար 142. շնորհագոր:

մուշաուլուղ 53. աչքալուսանք:

յենց 107. այնպես, այնպիսի:

յես 73, 105. վրայով:

յես 73, 101 անգամ:

յես 105, 108, 122. հետո:

յեսի 98. ուշ:

յետնայ 53, 87, 98. հետո:

նամուրազ 117. անմուրազ, մուրազաչոր:

նաչազ 69, 104, 154. հիվանդ:

նաչազութիւն 103. հիվանդութիւն:

նուսախ 95. անիրավացի:

նշանց տալ 100 ցույց տալ:

նորել 80. նորոգել, նորացնել:

շանավիղ 64. ցուլք, շողք:

շոր 24. շոտ, աղի:

շուր տալ 102 շուտ տալ, շրջել:

չունքի 110, 120. վորովհետեւ, քանի վոր:

չուրի 11, 12, 15, 16, 24, 70, 71, 72, 83, 91, 99-102, 133, 136, 143, 147, 161. մինչև:

պաուտ 17. շրջապատ, շորսորտոր:

ջանիր 71, 77, 80, 86, 87, 99, 102, 104, 110, 150 պատճառ:

ջերմոա 154. տենդոտ, ջերմախտով բռնված:

ջուխտ 166. զույգ:

ջրաւրհնել 69. ջրհորոնեք անել, ջուր որհնել:

սարամաթ 67. վողջ, վողջամբ:

սալթ 136. սրբնթաց:

սաղ 82. ամբողջ:

սաղ 88, 103 վողջ, կենդանի:

սաղ-սալիմ 77. վողջ ու առողջ:

սհալ 24, 26, 114, 133. մի քիչ, մի փոքր, պակաս:

փարթարաւ անել 130. վոչնչացնել, փչացնել:

փարթարաւ ըլնել, փարթարաֆ ըլնել 42, 64, 71, 78, 85, 133, 142,

146. վոչնչանալ, փչանալ:

փերոյ 167. վերեի, վերոհիշյալ:

փիզն տալ 161. վիզը կարել, գլխատակ:

վոխա 148. վախտ, ժամանակ:

վոաղ 6. շտապ:

վրա 121. վրայով:

վիճաւել 77. բրդել, փրթել, կտրատել:

փռչիչ 97. ծածկ, տանիք:

փռչումանութիւն 133. զղջում:

փուտաղ 138. սարք, սարքավորում:

քաչ 91. ցած, ցածրահարկ:

քաչ 115, 116. կշիտ:

քուլի 120. ամբողջ, ընդհանուր:

քիուլիայ 162. ամեն, ամենայն, շատ ու շատ:

քունջ 97. անկյուն:

քուրդ 147. մանմեղական:

քուրդանալ 103. մանմեղական դառնալ:

քուրդացնել 140. մանմեղական դարձնել:

քոս (աղբյուր) 11. խցված, ցամաքած:

քոտանալ (աղբյուրի) 140. խցվել, ցամաքել:

օնտայ 71, 145. հանձնառութիւն, հանձնում:

օնտու 149, 153. վերա, անձին ուղղված:

օրթայ 91. միջին:

ֆլան 122. այս-ինչ, այն-ինչ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Առաջաբանի տեղ	V
2. Որագրությունը	1
3. Հարադրություններ	173
I. Տեղանունների ցանկ	177
II. Անձնանունների ցանկ	185
III. Բանասեր	193

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Յերես	Տ ո ղ		Տ Պ Վ Ա Մ Ե	ՊԵՏԲ Ե ԿԱՐԴԱԼ
	Վերին	Ներքին		
V	1		VII	XVII
VI	17		Ազուլեցից	Ազուլեցին
VI	7	16	միմիանցին	միմիանցից
179	4		բազետելիթօ	բազետելիթօ
185	1		Աբասդուլի	Աբասդուլի
198	11		քիուլիայ	քուլիայ